

”
ПРОФІЛЬНА ШКОЛА
як шлях до
конкурентоспроможної
особистості
”

Географія й економіка

- ✓ **Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень)**
- ✓ **Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України**

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки НАПН України

ПРОФІЛЬНА ШКОЛА
як шлях до конкурентоспроможної особистості

ГЕОГРАФІЯ

- **Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту)**
- **Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України**

УДК 373.5.091.21*кл6/9:911
Г35

У к л а д а ч і:

О. М. Топузов, віце-президент
Національної академії педагогічних наук України,
директор Інституту педагогіки НАПН України;

Т. М. Засєкіна, заступник директора
з науково-експериментальної роботи
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник;

О. Ф. Надтока, завідувач відділу навчання
географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Г35 **Географія** : Нові навчальні програми для 10–11 класів
закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, про-
фільний рівень); Методичні коментарі провідних науковців
Інституту педагогіки НАПН України. — К. : УОБЦ «Оріон»,
2018. — 140 с.

ISBN 978-617-7485-00-0.

УДК 373.5.091.21*кл6/9:911

ISBN 978-617-7485-00-0.

© Інститут педагогіки НАПН
України, 2018
© УОБЦ «Оріон», 2018

ВИХОВУЄМО ЛЮДИНУ, ЯКА ВМІС ЗМІНЮВАТИСЯ САМА І ЗМІНЮВАТИ ЦЕЙ СВІТ

Замість передмови

Нові часи потребують інноваційної людини. Такої, яка здатна не тільки засвоювати і ретранслювати отримані знання, а й удосконалювати їх протягом усього життя, яка спроможна продукувати інноваційні ідеї, тим самим удосконалюючи себе і світ.

Реформаційні нововведення загальної середньої освіти спрямовано на зміни у змісті, формах і методах навчання, осучасненні середовища навчання, що відповідає вимогам ХХІ століття. 2018/2019 навчальний рік є визначальним у поступі загальної середньої освіти на шляху її реформування. Це рік початку навчання учнів перших класів за стандартами третього покоління, учнів десятих класів — другого покоління.

Забезпечити рівний доступ учнівської молоді до здобуття повної загальної середньої освіти, сформувавши умови неперервної освіти впродовж усього життя; виховувати особистість, орієнтовану на самореалізацію, професійне зростання й мобільність в умовах швидкозмінного суспільства — такі завдання сьогодні має вирішувати старша школа.

В основу організації сучасного освітнього процесу покладено такі принципи:

- ♦ *фуркації* (розподілу учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами);
- ♦ *варіативності й альтернативності* (освітніх програм, технологій навчання, навчально-методичного забезпечення);
- ♦ *наступності та неперервності* (між допрофільною підготовкою та профільним навчанням, професійною підготовкою);
- ♦ *гнучкості* (змісту, форм організації профільного навчання; забезпечення можливості зміни профілю);
- ♦ *діагностико-прогностичної парадигми особистісної реалізації* (виявлення здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання).

Одним зі складників організації профільного навчання є навчальні програми, які диференційовано за двома рівнями: стандарту і профільного. Новацією нинішнього етапу становлення профільної освіти є інтегровані курси та вибірково-обов'язкові предмети. Урізноманітнення структурування змісту освіти за допомогою нових і традиційних предметів і курсів, диференціація його за рівнями забезпечує можливість закладам освіти формувати профілі навчання, на підставі запитів й уподобань здобувачів освіти. На особливу увагу заслуговують у старшій школі *профільні предмети*, що вивчаються поглиблено та передбачають більш глибоке опанування понять, законів, теорій. Ці предмети можуть бути доповненими спеціальними курсами, що сприятиме організації дослідницької, проектної діяльності, профільної навчальної практики учнів тощо.

Оновлення профільного навчання у старшій школі зумовлює перегляд підходів до організації навчання учнів. Урок має стати майданчиком для відкритої комунікації та обміну думками, що збагачує світогляд учнів, розвиває критичне мислення і креативність.

Упевнений: спільними зусиллями науковців, учителів, учнів і батьків новий навчальний рік стане ще одним кроком на шляху розвитку загальної середньої освіти, і ми зможемо досягти успіху у підготовці юних громадян України до життєвих випробувань.

Олег ТОПУЗОВ,
віце-президент Національної академії
педагогічних наук України,
директор Інституту педагогіки НАПН України

ГЕОГРАФІЯ

10–11 КЛАСИ

(Рівень стандарту)

Пояснювальна записка

Курс «Географія» у старшій школі завершує базову географічну освіту учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Програма складена відповідно до типового навчального плану. У 10 класі на її вивчення відведено 52 години (1,5 години на тиждень), а в 11 класі — 35 годин (1 година на тиждень).

Навчальна програма для старшої школи розроблена на основі положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, згідно з яким шкільна географічна освіта є складовою освітньої галузі «Природознавство». Загальноосвітня цінність географії полягає у формуванні світоглядного розуміння природи Землі, її географічної оболонки як природного та природно-техногенного середовища, у якому живе людина.

Зміст програми з географії у старшій школі базується на принципах науковості, неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопродметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, гуманітаризації, диференціації навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів.

Структура курсу.

Курс географії в 10 класі «Географія: регіони і країни» спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу й окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів. Мета реалізується через вирішення таких **головних завдань**:

- ♦ формування в учнів цілісної географічної картини світу;
- ♦ розкриття ролі географії у розв'язуванні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства;

- ♦ створення освітнього середовища для розуміння особливостей участі регіонів і окремих країн у міжнародному поділі праці;
- ♦ розвиток у школярів геопросторового мислення та вміння логічно висловлювати свої думки щодо сучасних процесів у світі;
- ♦ обґрунтування доцільності наукового підходу до природо-користування, мотивування екологічно грамотної, здоров'я-збережувальної поведінки;
- ♦ формування картографічної грамотності й культури;
- ♦ вироблення умінь користуватися джерелами географічної інформації, аналізувати її; застосовувати здобуті географічні знання в практичній діяльності;
- ♦ розвиток здатності до співробітництва під час виконання практичних робіт і проведення досліджень;
- ♦ заохочення засобами географії до самореалізації своїх здібностей, інтересів та життєвих планів.

Структура програми представлена Вступом і шістьма розділами. У *Вступі* окреслюються завдання курсу, особливості сучасної політичної карти світу, аналізуються ключові проблеми і тенденції світового господарського процесу.

Розділи 1–5 програми спрямовані на ознайомлення з соціально-економічними особливостями регіонів світу та регіональних диспропорцій у розвитку окремих країн.

Завершується вивчення курсу *розділом 6 «Україна в міжнародному просторі»*, завданнями якого є розкриття геопросторової структури світу, визначення місця України на геополітичній карті світу, окреслення основних векторів сучасної української геополітики, міжнародних економічних зв'язків з регіонами та країнами світу, участь України в процесах європейської економічної інтеграції та реалізації стратегії сталого розвитку.

Наведений у програмі перелік країн для вивчення є *орієнтовним*. Учителю надається право додавати для детальнішого ознайомлення інші країни, які відповідають інтересам навчального закладу з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, а також пріоритетам зовнішньої політики України з урахуванням сучасної політико-економічної ситуації у світі.

Курс географії в **11 класі «Географічний простір Землі»** розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Вивчення географії в 11 класі спрямовано на реалізацію таких *завдань*:

- ♦ розуміння географічної оболонки як системи, її виникнення, функціонування, закономірності будови і розвитку;
- ♦ оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоекологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;
- ♦ розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;
- ♦ виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;
- ♦ набуття компетентності у сферах: елементарного геоекологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та умінь у побуті й у підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Структура програми представлена Вступом і трьома розділами. Вступ спрямований на розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системі природознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем.

У Розділі 1 «**Топографія та картографія**» подано аналіз різних видів географічних карт, розкрито особливості роботи з ними та можливості їх використання в побуті та господарській діяльності.

Розділ 2 «**Загальні закономірності географічної оболонки Землі**» включає характеристику сфер географічної оболонки Землі, розкриває закономірності та зв'язки в географічній оболонці. Географічна оболонка представлена як середовище життя людини і пов'язані з її діяльністю сучасні екологічні проблеми.

У розділі 3 «**Загальні суспільно-географічні закономірності світу**» розміщення і розвиток видів економічної діяльності і суспільства в сучасному світі розглядаються як результат людської

діяльності, яка перетворює неоднорідний у природному відношенні простір відповідно до об'єктивних економічних законів. Головна увага приділена людині. Такий підхід допомагає вибудувати знання про сучасний світ у струнку схему, зрозуміти просторову логіку розвитку економіки, прогнозувати реальні економічні результати політичних рішень.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Організація освітнього процесу: форми і методи, технології навчання

У старшій школі окремі питання курсу доцільно пропонувати старшокласникам опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, спонукати їх до використання типових планів комплексної характеристики територій (регіонів та окремих країн), розвивати навички самостійного інформаційного і наукового пошуку, прогнозування та проектування.

Курс географії у старшій школі має чітко визначену *практичну* спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами й іншими джерелами інформації, а також передбачають розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, семінарів, презентацій, експертиз, круглих столів, ділових ігор, творчих робіт, індивідуальних і колективних проектів. Мета проведення цих робіт може бути різною — мотиваційною, контролюючою тощо.

Програмою передбачено виконання 7 практичних робіт у 10 класі і 10 робіт в 11 класі. Обов'язковими для оцінювання у кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Тематика варіативних досліджень може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає одне-два дослідження (упродовж року) та виконує його індивідуально або в групі. Результати дослідження презентуються учнями й оцінюються вчителем під час захисту чи представлення.

Такі підходи сприятимуть формуванню не лише предметних (географічних), а й ключових компетентностей (інформаційно-цифрової, соціальної і громадянської підприємницької, загальнокультурної та екологічної грамотності тощо).

У курсі «Географія» для старшої школи передбачено засвоєння географічної номенклатури, яка чітко регламентована у знанневому компоненті очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Велику роль у вивченні географії відведено роботі з картою, статистичним матеріалом для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильного оцінювання найважливіших соціально-економічних питань.

У програмі подано **орієнтовний розподіл годин** за розділами і темами. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами. Години резервного навчального часу вчитель може використати на свій розсуд для глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей і навчальних можливостей учнів або для тематичного оцінювання (уроків систематизації та узагальнення).

У старших класах пропонуються такі форми занять: урок-лекція, урок-семінар, урок-дискусія, урок-«круглий стіл», урок-контроль знань, урок роботи в Інтернеті, урок-практикум, урок-дослідження (міні-проект) тощо.

Основними методами, які використовуються в різних поєднаннях є:

- ♦ пояснювально-ілюстративний, що поєднує словесні методи (розповідь, пояснення, робота з літературними джерелами) з ілюстрацією різних за змістом джерел (довідники, карти, схеми, діаграми, натуральні об'єкти та ін.);
- ♦ частково пошуковий, що ґрунтується на використанні географічних знань, життєвого і пізнавального досвіду учнів. Прикладом такого методу є бесіда, яка залежно від дидактичних цілей уроку може бути перевірконою, евристичною, повторувально-узагальнюючою.

Дослідницький метод як один з провідних способів організації пошукової діяльності учнів у навчальній роботі сприяє набуттю учнями вмінь і навичок самостійної роботи.

Дослідницький метод використовується під час складання графіків, діаграм, схем, звітів, економіко-географічних характеристик територій; роботи з різними джерелами географічного змісту та над творчими завданнями.

Значний вплив на результативність навчального процесу мають освітні технології: проблемного, модульного, особистісно орієнтованого, перевернутого навчання, критичного мислення тощо.

Така організація освітнього процесу передбачає:

- ♦ зв'язок навчання з життям;
- ♦ підвищення мотивації учнів до навчання;
- ♦ реалізацію системно-діяльнісного підходу до навчання;
- ♦ розвиток самостійності й активності учнів;
- ♦ розвиток уміння адаптуватися до дійсності;
- ♦ уміння спілкуватися, співпрацювати з людьми в різних видах діяльності.

Форми, способи і засоби перевірки та оцінювання результатів навчання.

Вивчення курсу «Географія» у старшій школі передбачає два види контролю:

поточний — контроль під час вивчення теми (усне опитування, тестування, самостійні та практичні роботи, захисти проєктів і проведених досліджень тощо).

підсумковий — контроль наприкінці вивчення розділу (теми) (усні та письмові роботи, тести, бесіди тощо).

Оцінюючи результати навчальної діяльності учнів з географії, необхідно враховувати рівень засвоєння теоретичних знань і сформованості практичних умінь, досвід творчої діяльності.

ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ

(10 клас — 52 години: 1,5 години на тиждень)

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
1	2	ВСТУП	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> регіони світу (за класифікацією ООН): Європа, Азія, Океанія, Америка, Африка; <i>показує на карті</i> регіони світу; <i>розрізняє поняття</i> «регіон світу», «територія», «акваторія», «держава», «країна», «залежна територія»; <i>наводить приклади</i> джерел географічних знань про регіони та країни світу.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>користується</i> основними джерелами географічних знань про регіони світу; <i>читає</i> політичні карти світу та регіонів.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>розуміє:</i> пізнавальну та конструктивну роль країнознавства в сучасному світі</p>	<p>Що вивчає курс «Географія: регіони і країни». Регіони світу (за класифікацією ООН). Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світу. Пізнавальна та конструктивна роль країнознавства в сучасному світі.</p> <p>Джерела знань про регіони та країни світу. Сучасна політична карта світу й окремих регіонів. Головні об'єкти політичної карти</p>
2	16	Розділ I. ЄВРОПА	
2.1	6	Тема 1. Загальна характеристика Європи	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> склад регіону; <i>розрізняє</i> форми державного правління і територіального устрою країн Європи; <i>наводить приклади</i> різних типів і підтипів країн Європи за рівнем економічного розвитку; кількісних та якісних змін на політичній карті регіону;</p>	<p>Особливості економіко-географічного положення Європи. Склад регіону. Сучасна політична карта Європи. Форми державного правління і територіального устрою країн Європи. Прояви сепаратизму. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку.</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>показує на карті: субрегіони Європи (<i>Західна Європа, Північна Європа, Південна Європа, Східна Європа</i>); країни Європи (<i>Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Австрія, Швейцарія, Іспанія, Португалія, Польща, Білорусь, Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Ісландія, Бельгія, Нідерланди, Ірландія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Словенія, Хорватія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Чорногорія, Литва, Латвія, Естонія, Греція, Мальта, Кіпр, Росія</i>); основні райони видобування мінеральних ресурсів (<i>Верхня Сілезія, Північне море, Скандинавія</i>), лісозаготівлі, рекреації; «центральною вісь» розвитку Європи, найбільші промислові регіони (<i>Рур у Німеччині, Великий Лондон у Великій Британії, Іль-де-Франс у Франції, Верхньосілезький у Польщі, Придніпров'я в Україні, Центральна Росія, Урал в Росії</i>); <i>Лотаринзький</i> мегаполіс; найбільші морські порти (<i>Роттердам, Антверпен, Лондон, Гамбург, Генуя, Марсель, Гавр, Барселона</i>); аеропорти-хаби (<i>Хітроу, Руассі-Шарль-де-Голль, Франкфурт-на-Майні</i>);</p>	<p>Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі: Європейський Союз, Рада Європи. Країни Шенгенської зони. Роль НАТО в загальноєвропейській системі безпеки. Природні умови і ресурси регіону. Населення Європи: демографічні процеси, природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Українська діаспора у країнах Європи. Урбанізація, субурбанізація, рурбанізація, джентрифікація. Світові міста в Європі, міські агломерації, мегаполіси. Особливості економіки країн Європи. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість: основні райони видобування палива, рудної та нерудної сировини. Сільське господарство. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Переробна промисловість. Основні регіони промисловості. Реіндустріалізація. Третинний сектор економіки. Сфера послуг. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Зв'язки України з країнами Європи. Практична робота 1. Порівняльна характеристика структури промислового виробництва двох</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>найбільші фінансові центри Європи (Лондон, Париж, Цюрих, Амстердам, Франкфурт-на-Майні); світові міста в Європі (Лондон, Париж, Амстердам, Брюссель, Франкфурт-на-Майні, Цюрих, Женева, Відень, Мілан); розуміє зміст понять «джентрифікація», «реіндустріалізація».</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розміщення населення в регіоні; здійснює необхідні обчислення для оцінювання забезпеченості окремих країн мінеральними ресурсами; порівнює чинники міжнародної спеціалізації економічно розвинених країн і країн з перехідною економікою; обґрунтовує особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних осередків переробної промисловості в Європі; пояснює причини вузької спеціалізації промислового виробництва економічно розвинених невеликих країн Європи; вирізняє особливості економіки країн Європи, зумовлені регіональною інтеграцією</p>	<p>економічно розвинених невеликих країн Європи (на вибір).</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси у Європі. 2. Відновна електроенергетика в країнах Європи: регіональні особливості та відмінності. 3. Структура й просторова організація виробництва чорних металів у країнах Європи

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку країн і субрегіонів Європи; прогнозує позитивні риси та ризики вступу України до ЄС; оцінює роль ЄС та НАТО в регіоні; вплив ТНК на економіку регіону; зіставляє позитивні та негативні наслідки глобалізації в економіці та культурі країн Європи</p>	
2.2	10	Тема 2. Країни Європи	
		<p>Знаннєвий компонент: називає основні показники, які визначають місце країни в регіоні та світі; домінуючі складники третинного, вторинного та первинного секторів економіки країн високорозвинених і середньорозвинених країн; наводить приклади промислових виробництв і послуг, що становлять міжнародну спеціалізацію окремих європейських країн; показує на карті найбільші міста країн, світові міста, промислові райони, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові та туристичні центри країн. Діяльнісний компонент: складає комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини,</p>	<p><i>Німеччина.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці (МГПП). Система розселення і роль федеральних земель в її розвитку. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Німеччиною. <i>Франція.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Франції, Великої Британії, Італії, Польщі, Білорусі, Росії; картосхему просторової організації економіки країни;</p> <p>знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни;</p> <p>використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні;</p> <p>пояснює особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних регіонів промисловості;</p> <p>обґрунтовує особливості структури експорту й імпорту товарів і послуг країн Європи.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів у межах країни;</p> <p>оцінює вплив ТНК на економіку країн регіону;</p> <p>прогнозує перспективи розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом</p>	<p>чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Франкофонія. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Францією.</p> <p><i>Велика Британія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Співдружність націй. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Великою Британією.</p> <p><i>Італія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення.</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>Особливості сучасного пост-індустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Італією.</p> <p><i>Польща.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Польщею.</p> <p><i>Білорусь.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю. <i>Росія</i>. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Роль Москви в контролі та перерозподілі економічних ресурсів країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Росією.</p> <p>Практична робота</p> <p>2. Складання картосхеми просторової організації економіки однієї з європейських країн «великої сімки» (на вибір).</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Нове обличчя» Руру — постіндустріальний розвиток: «зелені» міста замість похмурих ландшафтів. 2. Лондон, Берлін, Париж, Київ: схожість і відмінність сучасного розвитку міст. 3. Кластери в Італії як домінуюча форма організації виробництва товарів і послуг

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
3	11	Розділ II. АЗІЯ	
3.1	5	Тема 1. Загальна характеристика Азії	
		<p>Знаннєвий компонент: називає склад регіону; наводить приклади країн Азії, що належать до різних типів і підтипів за рівнем економічного розвитку; показує на карті: субрегіони (<i>Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Східна Азія, Центральна Азія</i>); країни Азії (<i>Китай, Індія, Японія, Ізраїль, Республіка Корея, Сінгапур, Саудівська Аравія, Іран, Казахстан, Туреччина, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туркменістан, Узбекистан, Ірак, Пакистан, Сирія, Монголія, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Шрі-Ланка, Мальдівські Острови, В'єтнам, КНДР, Афганістан</i>); басейни видобування нафти і природного газу (<i>Перська затока, Центральноазійський, Зондський</i>); кам'яного вугілля (<i>Карагандинський у Казахстані, Північно-Східний у Китаї, Східний в Індії</i>), країни зі значним обсягом видобування залізних руд (<i>Китай, Індія, Казахстан</i>), мідних руд (<i>Казахстан, Монголія, Іран</i>), олов'яних руд (<i>Китай, Малайзія</i>), вольфрамових руд (<i>Китай</i>); райони лісозаготівлі, рекреації; найбільші промислові райони</p>	<p>Особливості економіко-географічного положення Азії. Склад регіону. Сучасна політична карта Азії. Форми державного правління і територіального устрою країн Азії. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації в Азії: АСЕАН, Ліга арабських держав. Райони збройних конфліктів і проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Азії. Урбанізаційні процеси. Світові міста, міські агломерації в Азії, мегаполіси Японії та Китаю. Працересурсний потенціал. Особливості економіки країн Азії. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість. Сільське і лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні промислові осередки й регіони. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії та особливості їхньої участі в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Азії.</p> <p>Практична робота 3. Порівняння продовольчого кошика жителів країн Західної і Східної Азії</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>(Тихоокеанський в Японії, Північно-Східний у Китаї, «Індійський Рур»);</p> <p>світові міста в Азії (Гонконг/Сянган, Сінгапур, Токіо, Шанхай, Дубай, Пекін, Мумбай, Сеул, Нью-Делі, Стамбул, Бангкок);</p> <p>мегаполіси (Токайдо в Японії, Дельта річки Янцзи, Гонконг/Сянган – Гуанчжоу в Китаї);</p> <p>найбільші морські порти (Сінгапур, Нінбо-Чжоушань, Шанхай, Гонконг/Сянган, Пусан, Нагоя, Осака, Токіо, Гаосюн, Мумбай);</p> <p>аеропорти-хаби у містах: Пекін, Токіо, Гонконг/Сянган, Джакарта, Дубай, Бангкок, Сінгапур, Гуанчжоу, Шанхай, Стамбул;</p> <p>найбільші фінансові центри Азії (Сінгапур, Гонконг/Сянган, Токіо, Сеул, Дубай, Шанхай).</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує: особливості демографічних, урбанізаційних процесів і розміщення населення в Азії, основні риси сучасного стану економіки; пояснює виникнення міждержавних конфліктів у регіоні; порівнює: ресурсозабезпеченість, працересурсний потенціал субрегіонів Азії; особливості господарства різних за рівнем економічного розвитку країн Азії; обґрунтовує розміщення основних районів</p>	<p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Екологічні виміри економічного зростання в країнах Азії. 2. Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру). 3. Країни Перської затоки — новий осередок індустріалізації

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>видобування мінеральних ресурсів, обробної промисловості в Азії; використовує тематичні карти для порівняння спеціалізації сільського господарства субрегіонів Азії. Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Азії; оцінює вплив глобалізації, у т.ч. ТНК на місце країн Азії в міжнародному географічному поділі праці; висловлює власні судження щодо шляхів вирішення міждержавних конфліктів у регіоні; ілюструє прикладами вплив політичних та економічних процесів у регіонах Азії на Україну</p>	
3.2	6	Тема 2. Країни Азії	
		<p>Знаннєвий компонент: називає домінуючі складники первинного, вторинного та третинного секторів економіки високорозвиненої країни та країн, що розвиваються; розрізняє поняття «рівень урбанізованості країни» та «темпи урбанізації»; наводить приклади промислових виробництв і послуг окремих країн регіону; показує на карті найбільші міста країн, світові міста, промислові райони,</p>	<p><i>Японія.</i> Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Традиції і технології у сільському господарстві</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>технополіси, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові й туристичні центри країн.</p> <p>Діяльнісний компонент: аналізує динаміку чисельності та статево-вікову структуру населення окремих країн Азії на основі аналізу статево-вікових пірамід; проектує вплив демографічних процесів на працересурсний потенціал країни; дає оцінку ресурсозабезпеченості окремих країн; складає: комплексну економіко-географічну характеристику Японії, Китаю, Індії; знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни; ілюструє добірками статистичної інформації, графіками, діаграмами процеси інформаційно-технологічного прориву Японії та Китаю; використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення, розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні; порівнює чинники міжнародної спеціалізації Японії, Китаю, Індії; пояснює особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення</p>	<p>Транспортна система країни. Характерні риси просторової організації господарства: Тихоокеанський промисловий район, мережа технопарків і технополісів. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Японією.</p> <p><i>Китай.</i> Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Експортна орієнтація економіки. Особливості розвитку і розміщення виробництв первинної і вторинної сфери. Домінуючі складові третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Спеціальні економічні зони. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Китаєм.</p> <p><i>Індія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Спеціалізація сільського господарства. Видобування мінеральних ресурсів. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>основних районів (центрів) обробної промисловості; характеризує структуру експорту та імпорту товарів і послуг окремих країн регіону; обґрунтовує основні напрямки експорту капіталу й технологій і закордонного підприємництва Японії. Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів у Китаї, Японії та Індії; порівнює позитивні та негативні наслідки глобалізації в економіці та культурі Японії, Китаю та Індії; оцінює роль державних інституцій та громадянського суспільства у розвитку країни; висловлює власні судження щодо перспектив взаємовигідного співробітництва України з країнами Азії</p>	<p>організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Індією. Практична робота 4. Аналіз статево-вікових пірамід Японії, Китаю та Індії з метою оцінювання працевиресурсного потенціалу країн. Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці) 1. Острови Кюсю і Хоккайдо: контрасти Японії. 2. Унікальність економічної системи Китаю. 3. «Коридори зростання» в Індії</p>
4	3	Розділ III. ОКЕАНІЯ	
4.1	2	Тема 1. Австралія	
		<p>Знаннєвий компонент: називає чинники міжнародної спеціалізації країни; показує на карті: райони видобування корисних копалин на території Австралії (кам'яного вугілля, залізних, алюмінієвих, мідних руд, золота); найбільші промислові осередки Австралії (<i>Південно-Східний, Південно-Західний</i>);</p>	<p>Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Австралії. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>найбільші морські порти (<i>Мельбурн, Сідней, Перт, Брисбен</i>); світові міста в Австралії (<i>Сідней, Мельбурн</i>).</p> <p>Діяльнісний компонент: аналізує динаміку природного та механічного руху населення країни; проектує вплив демографічних і міграційних процесів на працересурсний потенціал країни; дає оцінку забезпеченості мінеральними ресурсами країни; складає комплексну економіко-географічну характеристику Австралії; знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни; використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни; пояснює особливості зональної спеціалізації сільського господарства та розміщення основних осередків добувної та обробної промисловості в країні; характеризує структуру експорту та імпорту товарів і послуг країни; обґрунтовує основні напрямки експорту сировини</p>	<p>Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів і послуг. Зовнішні економічні зв'язки, міжнародні зв'язки України з Австралією.</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (<i>на вибір учня/учениці</i>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Національні парки Австралії як об'єкти міжнародного туризму. 2. Розвиток Західної Австралії у контексті зростання глобального попиту на природні ресурси. 3. Канберра — політико-адміністративний центр країни

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>та імпорту капіталу й технологій.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку окремих районів країни; зіставляє позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК в Австралії; висловлює власні судження щодо особливостей державного устрою країни; оцінює місце Австралії на світовому ринку продукції первинного сектору економіки</p>	
4.2	1	Тема 2. Мікронезія, Меланезія, Полінезія	
		<p>Знаннєвий компонент: називає приклади країн, що включені до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії; показує на карті: <i>Мікронезію, Меланезію, Полінезію;</i> <i>держави (Федеративні Штати Мікронезії, Маршалові Острови, Папуа Нова Гвінея, Соломонові Острови, Вануату, Палау, Фіджі, Тонга, Науру, Самоа, Кірибаті, Нова Зеландія);</i> <i>залежні території (острів Гуам, Американське Самоа, Нова Каледонія, Французька Полінезія, Острови Кука, Піткертн).</i></p> <p>Діяльнісний компонент: знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни;</p>	<p>Особливості географічного положення регіону. Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії та Полінезії. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Види господарської діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країн. Кустарні промисли і ремесла. Зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав.</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці) 1. Нова Зеландія — високорозвинена країна зі сприятливими умовами для ведення бізнесу</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>пояснює особливості міжнародної спеціалізації країн; обґрунтовує рівень економічного розвитку більшості країн. Оцінно-ціннісний компонент: висловлює власні судження щодо перспектив економічного розвитку країн</p>	<p>2. Країни Океанії — регіон екзотичного туризму</p>
5	8	Розділ IV. АМЕРИКА	
5.1	4	Тема 1. Загальна характеристика Америки	
		<p>Знаннєвий компонент: називає склад регіону; наводить приклади країн Америки, що належать до різних форм державного правління, різних типів і підтипів за рівнем економічного розвитку; показує на карті: субрегіони (<i>Північна Америка, Центральна Америка, Карибський басейн, Південна Америка</i>); країни Америки (<i>США, Канада, Мексика, Бразилія, Аргентина, Перу, Колумбія, Венесуела, Чилі, Еквадор, Уругвай, Парагвай, Болівія, Панама, Ямайка, Гаїті, Домініканська Республіка</i>); залежні території (<i>Аруба, Кайманові Острови, Бермудські Острови, Віргінські Острови, Пуерто-Рико, Французька Гвіана, Мальвінські/Фолклендські Острови</i>); мегаполіси (<i>Приатлантичний, Приозерний, Каліфорнійський</i>);</p>	<p>Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації НАФТА, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону. Первинний сектор економіки. Сільське господарство: вплив природних, історичних чинників і глобалізації на спеціалізацію. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні осередки промисловості в регіоні. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>основні райони видобування мінеральних ресурсів (<i>Техаський, Аляскінський, Каліфорнійський, Мексиканської затоки, Західно-канадський, Центрально-американський басейни видобування нафти; Аппалацький в США, Західний у Канаді вугільні басейни, рудний пояс Анд-Кордильєр</i>); осередки переробної промисловості (<i>Приатлантичний, Приозерний, Примексиканський</i>); трансконтинентальні магістралі (<i>Трансамазонська, Панамериканське шосе</i>); найбільші морські порти (<i>Лос-Анджелес, Ванкувер, Нью-Йорк, Філадельфія, Саванна, Колон, Сантус</i>); аеропорти-хаби (<i>Атланта, О'Хара в Чикаго, Лос-Анджелес, Даллас</i>); найбільші фінансові центри Америки (<i>Нью-Йорк, Вашингтон, Сан-Франциско, Бостон, Торонто, Чикаго</i>); світові міста в Америці (<i>Нью-Йорк, Чикаго, Торонто, Сан-Паулу, Лос-Анджелес, Мехіко, Буенос-Айрес, Сан-Франциско, Вашингтон, Монреаль</i>).</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує особливості формування населення субрегіонів; порівнює рівні і темпи урбанізаційних процесів, форми сільського розселення в окремих країнах регіону;</p>	<p>Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки. Особливості їхньої участі в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Америки.</p> <p>Практична робота 5. Складання картосхеми типології країн Америки за рівнем їхнього економічного розвитку.</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Бананові республіки»: типові ознаки та сучасний розвиток. 2. Панамериканське шосе — дорога через три Америки. 3. Туризм як чинник розвитку країн Карибського басейну

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>визначає забезпеченість окремих країн певними видами природних ресурсів;</p> <p>вирізняє основні риси господарства ключових країн нової індустріалізації та невеликих країн плантаційного господарства;</p> <p>класифікує країни за рівнем розвитку третинного сектору господарства;</p> <p>пояснює розміщення основних промислових районів і центрів, світових міст у регіоні;</p> <p>обґрунтовує напрями розвитку транспортної інфраструктури в регіоні.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>робить висновки про причини нерівномірності економічного розвитку субрегіонів Америки;</p> <p>оцінює вплив інтеграційних процесів у регіоні на економічний розвиток країн;</p> <p>дискутує щодо ролі США у соціально-економічному розвитку регіону.</p> <p>висловлює власні судження про роль ТНК в економіці країн регіону;</p> <p>пропонує власні оригінальні ідеї щодо подолання відсталості окремих країн регіону</p>	
5.2	4	Тема 2. Країни Америки	
		<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>називає домінуючі складники третинного, вторинного</p>	<p><i>США.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>та первинного секторів економіки високорозвиненої країни та країн, що розвиваються;</p> <p>показує на карті найбільші міста, світові міста, промислові райони, технополіси, найбільші аеропорти, морські порти, фінансові центри та туристичні райони країн;</p> <p>наводить приклади промислових виробництв і послуг, що визначають міжнародну спеціалізацію країн Америки.</p> <p>Діяльнісний компонент: знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни;</p> <p>аналізує статистичну інформацію щодо динаміки чисельності населення, природного та механічного руху, статево-вікової структури населення країн;</p> <p>проектує вплив демографічних процесів на працересурсний потенціал країни;</p> <p>складає: комплексну економіко-географічну характеристику США, Канади, Бразилії;</p> <p>використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; рейтинги показників соціально-економічного розвитку країн для обґрунтування їхнього місця у світі та регіоні;</p>	<p>в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора США. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України зі США.</p> <p><i>Канада.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Канаді. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Канадою.</p> <p><i>Бразилія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Видобування</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>установлює чинники міжнародної спеціалізації США, Канади, Бразилії;</p> <p>ілюструє добірками статистичної інформації, графіками, діаграмами процес переходу США до інформаційного суспільства;</p> <p>пояснює особливості розміщення основних промислових районів (центрів) переробної промисловості та формування спеціалізованих районів товарного сільського господарства, існування мало освоєних та неосвоєних районів у межах країн;</p> <p>характеризує структуру експорту та імпорту товарів і послуг США, Канади, Бразилії;</p> <p>обґрунтовує основні напрямки експорту капіталу й технологій та закордонного підприємництва із США.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>робить висновки про доцільність використання досвіду США та Канади, потенціалу української діаспори в цих країнах у реформуванні економіки в Україні;</p> <p>оцінює роль економічної свободи і підприємництва в соціально-економічному розвитку США;</p> <p>зіставляє позитивні та негативні економічні та екологічні наслідки глобалізації в Бразилії;</p> <p>висловлює власні судження щодо перспектив</p>	<p>мінеральних ресурсів. Спеціалізація сільського господарства. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Бразилією.</p> <p>Практична робота</p> <p>6. Порівняльна характеристика машинобудування США, Канади та Бразилії.</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Форми територіальної організації новітніх видів промислового виробництва у США. 2. Економічна взаємодія вздовж державного кордону між Мексикою і США. 3. Складники підприємницького успіху української діаспори в Канаді та США

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		взаємовигідного співробітництва України з Канадою та США; пропонує власні ідеї щодо об'єднання зусиль людства задля призупинення знеліснення сельви	
6	5	Розділ V. АФРИКА	
6.1	3	Тема 1. Загальна характеристика Африки	
		<p>Знаннєвий компонент: називає субрегіони Африки; наводить приклади кількісних і якісних змін на політичній карті Африки; показує на карті: субрегіони (<i>Північна Африка, Західна Африка, Південна Африка, Східна Африка, Центральна Африка</i>); країни Африки (<i>Єгипет, Лівія, Алжир, Туніс, Марокко, Ефіопія, Чад, Сомалі, Сенегал, Нігерія, Габон, Гвінея, Гана, Демократична Республіка Конго, Танзанія, Замбія, Зімбабве, Ангола, Намібія, Південна Африка, Мадагаскар, Сейшельські Острови</i>); райони видобування корисних копалин: <i>Сахарський та Гвінейської затоки басейни нафти і природного газу, Мідний пояс, вугільні басейни ПАР і Зімбабве, алюмінієві руди Західної Африки; залізні руди, золото, алмази Південної Африки; фосфорити Марокко, Тунісу; найбільші морські та авіаційні порти (Александрія, Каїр, Касабланка, Дакар, Лагос, Момбаса, Кейптаун, Дурбан, Дар-Ес-Салам);</i></p>	<p>Особливості географічного положення Африки. Склад регіону. Сучасна політична карта Африки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Райони збройних конфліктів, проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Африки. Урбанізаційні процеси. Система розселення.</p> <p>Особливості економіки країн Африки. Первинний сектор економіки. Сільське господарство. Лісове господарство. Добувна промисловість. Вторинний сектор економіки. Особливості розміщення промислових центрів у регіоні.</p> <p>Третинний сектор економіки: особливості становлення і закономірності розміщення. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Туристичні райони.</p> <p>Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Африки. Особливості їхньої</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>світові міста в Африці (<i>Йоганнесбург, Каїр, Кейптаун, Дакар, Лагос, Найробі</i>).</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує політичну карту регіону; аналізує статистичну інформацію щодо відтворення населення, рівнів і темпів урбанізації в Африці; порівнює особливості ресурсозабезпеченості та спеціалізації субрегіонів Африки; пояснює особливості кордонів, розміщення населення, центрів переробної промисловості, районів товарного сільського господарства, портів, світових міст. встановлює взаємозв'язки між районами поширення збройних конфліктів та природними ресурсами, які є джерелом фінансування цих протистоянь; районами видобування корисних копалин і товарного землеробства і конфігурацією транспортної системи в субрегіонах; обґрунтовує напрями розвитку транспортної інфраструктури в регіоні; використовує тематичні карти для обґрунтування інтенсивності прояву глобальних проблем людства в субрегіонах. Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про причини відсталості соціально-економічного розвитку країн Африки;</p>	<p>участі в міжнародному поділі праці. Зв'язки України з країнами Африки.</p> <p>Практична робота 7. Позначення на контурній карті Африки основних районів видобування нафти, залізних, мідних та алюмінієвих руд, центрів їхньої переробки (збагачення), основних транспортних магістралей і портів експортування.</p> <p>Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці) 1. Кордони на політичній карті Африки: особливості делімітації та демаркації. 2. Ангола: успішний розвиток після війни. 3. Вплив колоніального минулого на сучасну міжнародну спеціалізацію та просторову структуру господарства країн Тропічної Африки</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>оцінює вплив ТНК і розвинених країн на спеціалізацію країн регіону;</p> <p>дискутує щодо впливу гуманітарної допомоги міжнародних організацій і світової громадськості африканським країнам;</p> <p>пропонує власні ідеї щодо розв'язання проблем знеліснення та опустелення в окремих регіонах і країнах</p>	
6.2	2	Тема 2. Країни Африки	
		<p>Знаннєвий компонент: називає домінуючі складники первинного, вторинного та третинного секторів економіки Єгипту та ПАР; показує на карті найбільші міста країн, світові міста, промислові райони, найбільші морські порти, аеропорти, фінансові й туристичні центри країн. Діяльнісний компонент: знаходить і систематизує необхідну інформацію для характеристики країни; складає: комплексну економіко-географічну характеристику Єгипту та ПАР; використовує тематичні карти для обґрунтування особливостей системи розселення та розміщення виробництва товарів і послуг у межах країни; порівнює чинники розвитку міжнародної спеціалізації Єгипту та ПАР; ілюструє добірками інформації з різних джерел контрастність соціально-економічних явищ</p>	<p>Єгипет. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Види діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країни: транспорт, туризм, видобування мінеральних ресурсів, сільське господарство. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Єгиптом.</p> <p>ПАР. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору економіки</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>у середньорозвиненій країні (ПАР); проектує розміщення основних центрів переробної промисловості, особливості спеціалізації сільського господарства; характеризує структуру експорту товарів і послуг Єгипту та ПАР; обґрунтовує основні напрямки експорту товарів із ПАР, основних туристичних потоків до Єгипту та ПАР. Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про доцільність використання досвіду Єгипту в розбудові туристичного комплексу України; оцінює місце ПАР серед країн Африки; висловлює власні судження щодо перспектив економічного зростання в країнах Африки в умовах глобалізації</p>	<p>Характерні риси простої організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з ПАР. Орієнтовні теми для досліджень (на вибір учня/учениці) 1. «Три кити» економіки Єгипту: Суецький канал, нафта, туризм. 2. ПАР серед країн Африки. 3. ПАР: одна держава — три столиці</p>
7	2	Розділ VI. УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ	
7.1	1	Тема 1. Україна в геополітичному вимірі	
		<p>Знаннєвий компонент: розуміє зміст поняття «геополітична карта світу»; називає основні геополітичні центри сили. Діяльнісний компонент: визначає місце України на геополітичній карті світу; пояснює вплив окремих чинників, які зумовлюють геополітичну роль України; аргументує домінуючі вектори зовнішньої політики</p>	<p>Геополітична структура сучасного світу. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Основні вектори сучасної української геополітики</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>оцінює</i> за певними критеріями вплив на Україну геополітичних центрів сили; <i>висловлює власні думки й ідеї</i> щодо сценарію геополітичного майбутнього України</p>	
7.2	1	Тема 2. Україна в системі глобальних економічних відносин	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> основні регіони й країни-торговельні партнери України; <i>наводить приклади</i> країн-інвесторів та великих ТНК в Україні, районів транскордонного співробітництва, приклади міжнародних науково-технічних проєктів за участі України; <i>показує на карті</i> напрямки товарного експорту з України, міжнародні транспортні коридори на території України, основні туристичні потоки до України. Діяльнісний компонент: <i>характеризує</i> місце України на світових ринках товарів і послуг, капіталу. Оцінно-ціннісний компонент: <i>оцінює:</i> зміни міжнародної спеціалізації України у зв'язку з інтеграцією в Європейський економічний простір; <i>пропонує шляхи</i> оптимізації зовнішньоекономічної діяльності України в контексті сталого розвитку</p>	<p>Просторові аспекти міжнародних економічних зв'язків України з регіонами та країнами світу: географія зовнішньої торгівлі товарами, транспортних і туристичних послуг, прямих іноземних інвестицій, науково-технічного співробітництва. Великі ТНК в Україні. Участь України в процесах європейської економічної інтеграції. Місце України в системі глобальних економічних відносин у контексті сталого розвитку</p>
8	5	Резерв часу	

Географія 11 клас:
Географічний простір Землі
(35 год; 1 год на тиждень)

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
1	1	ВСТУП	
		<p>Знанневий компонент: <i>називає</i> об'єкт дослідження та структурні компоненти географії; <i>пояснює</i> значення поняття «геосистема».</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> рівні геосистем; <i>визначає</i> причини та наслідки природних і суспільних процесів.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>висловлює судження</i> щодо пізнавальної та конструктивної ролі географії</p>	<p>Географія як система наук. Об'єкт дослідження географії. Поняття «геосистема». Рівні геосистем. Пізнавальна та конструктивна роль географії</p>
2	5	Розділ I. Топографія та картографія	
2.1	3	Тема 1. Топографія	
		<p>Знанневий компонент: <i>називає</i> елементи топографічної карти; <i>знає</i> основні умовні позначення топографічних карт.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> географічні та прямокутні координати точок, види масштабу, азимута; <i>визначає</i> за топографічною картою географічний і магнітний азимуту, географічні та прямокутні координати точок, абсолютну і відносну висоту місцевості,</p>	<p>Топографічна карта: проєкція, розграфлення. Географічні і прямокутні координати. Прямокутна (кілометрова) сітка. Основні умовні позначення топографічних карт для зображення об'єктів місцевості та рельєфу. Вимірювання на топографічній карті за масштабом і кілометровою сіткою. Використання азимутів. Плани населених пунктів. Практичне використання топографічних карт, планів</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>падіння річки, масштаб плану і карти за прямокутною сіткою; читає топографічні карти, плани міст, схеми руху транспорту; розпізнає на місцевості об'єкти, зображені на топографічній карті; описує за топографічною картою рельєф ділянки місцевості; уміє орієнтуватися на місцевості за допомогою топографічної карти, плану; розв'язує задачі за топографічною картою. Ціннісний компонент: оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності; робить висновки щодо актуальності знань і навичок роботи з топографічною картою</p>	<p>Практичні роботи 1. Визначення на топографічній карті географічних (з точністю до секунд) та прямокутних координат окремих точок, географічних і магнітних азимутів, абсолютних і відносних висот точок, падіння річки. 2. Читання схем руху транспорту свого міста (обласного центру)</p>
2.2	2	Тема 2. Картографія	
		<p>Знаннєвий компонент: називає елементи карти; пояснює основні картографічні поняття і терміни, відмінності різних видів масштабу, картографічних проекцій; знає, де розміщені на електронному глобусі Україна, своя область і свій населений пункт; наводить приклади використання ГІС. Діяльнісний компонент: розпізнає види карт за просторовим охопленням, масштабом, змістом;</p>	<p>Сучасні картографічні твори. Математична основа карт. Способи картографічного зображення об'єктів і явищ на загальногеографічних і тематичних картах. Сутність генералізації. Електронні карти та глобуси. Картографічні інтернет-джерела. Навігаційні карти. Географічні інформаційні системи (ГІС), дистанційне зондування Землі, сфери їх практичного застосування</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>порівнює форми й площі материків на картах світу, побудованих у різних проєкціях; визначає за картами об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати; застосовує сучасні навігаційні системи на практиці; уміє користуватися навчальними картами й атласами, картографічними інтернет-джерелами. Ціннісний компонент: оцінює практичне значення географічних карт, географічних інформаційних систем</p>	<p>Практичні роботи 3. Визначення за градусною сіткою географічних координат точок, азимутів, відстаней у градусах і кілометрах між точками на різних за просторовим охопленням картах. Орієнтовні теми для досліджень (на вибір) 1. Визначення оптимального маршруту руху між визначними об'єктами свого району за допомогою навігаційної карти своєї області. 2. Сфери використання даних дистанційного зондування Землі</p>
3	12	Розділ II. Загальні закономірності географічної оболонки Землі	
3.1	1	Тема 1. Географічні наслідки параметрів і рухів Землі як планети	
		<p>Знаннєвий компонент: називає види рухів Землі, параметри та наслідки осьового й орбітального рухів планети; розпізнає на схемах руху Землі точки сонцестоянь і рівнодення; знає межі поясів освітленості, види часу. Діяльнісний компонент: установлює послідовність зміни пір року в Північній і Південній півкулі, причини зміни пір року; використовує знання про силу Коріоліса для пояснення причин формування пасатів, циклонів й антициклонів, течій;</p>	<p>Геоїд. Показники руху Землі навколо своєї осі. Добова ритміка в географічній оболонці. Основні види часу. Визначення місцевого та поясного часу, перехід від місцевого часу до поясного. Пояси освітленості на Землі. Сила Коріоліса. Змінюваність висоти Сонця над горизонтом і тривалості світлового дня. Орбітальний рух Землі: основні характеристики, географічні наслідки. Причини зміни пір року. Зміна пір року в Північній і Південній півкулях</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p><i>розв'язує задачі</i> на визначення місцевого і поясного часу, перехід від місцевого часу до поясного.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>оцінює</i> пізнавальну та конструктивну роль знань про рухи Землі</p>	<p>Дослідження</p> <p>1. Моделювання природних явищ на Землі у дні рівнодень і сонцестоянь.</p> <p>2. Прояви сили Коріоліса на річках своєї місцевості</p>
3.2	1	Тема 2. Географічна оболонка Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>пояснює</i> зміст поняття «антросфера»; <i>наводить приклади</i> прояву основних закономірностей географічної оболонки.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> складові географічної оболонки; <i>характеризує</i> сучасний етап розвитку географічної оболонки.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>розуміє</i> значення географічних знань для збереження навколишнього середовища</p>	<p>Склад, межі та будова географічної оболонки. Закономірності географічної оболонки. Сучасний етап розвитку географічної оболонки. Антросфера</p>
3.3	3	Тема 3. Геологічне середовище людства	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> складові літосфери, структурні елементи літосферних плит; <i>пояснює</i> поняття «геологічне середовище людства», механізми руху літосферних плит, виникнення землетрусів, вулканів, зсувів, формування рельєфу; <i>формулює</i> закономірності поширення форм рельєфу, мінеральних ресурсів</p>	<p>Властивості літосфери. Поняття «геологічне середовище людства».</p> <p>Тектоніка літосферних плит. Процеси в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки. Небезпека вулканічних, сейсмічних, гравітаційних (зсувних) процесів.</p> <p>Рельєф. Тектонічні структури та пов'язані з ними форми рельєфу. Вплив рельєфу на розселення населення,</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: визначає тектонічні структури за формами рельєфу і основними видами корисних копалин (на основі тематичних і комплексних карт); обґрунтовує розташування основних форм рельєфу на материках, в океанах, на території України; порівнює тектонічну будову, рельєф, корисні копалини материків, їхніх частин; характеризує процеси в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки; використовує тектонічну карту для визначення ступеня загрози сейсмічних явищ на материках і території України; моделює комплекс заходів для протидії появі й розвитку зсуву, осипища; встановлює за тематичними картами зв'язок між тектонічними структурами, рельєфом, корисними копалинами і густотою населення, розташуванням добувних і матеріало-, паливомістких виробництв; розв'язує задачі на визначення показника забезпеченості країни окремими видами мінеральних ресурсів. Оцінно-ціннісний компонент: визначає рівень безпеки проживання в районах з різною інтенсивністю вулканічних, сейсмічних, гравітаційних явищ;</p>	<p>розвиток і розташування окремих виробництв. Ресурсні властивості літосфери. Гірські породи та закономірності їх поширення. Мінеральні ресурси як чинник розташування добувних і матеріало-, паливомістких виробництв. Забезпеченість мінеральними ресурсами. Вплив людини на літосферу. Глобальна ресурсна проблема людства. Практична робота 4. Встановлення за тематичними картами материків та України зв'язку між тектонічними структурами, рельєфом, мінеральними ресурсами і густотою населення, розташуванням добувних, матеріало-, паливомістких виробництв. Дослідження 1. Причини заселення схилів вулканів. 2. Сучасні вимоги до будівництва в районах з високою сейсмічністю</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>робить висновки про вплив геологічних процесів і рельєфу на розміщення населення, господарську діяльність;</p> <p>оцінює наслідки загрози ресурсної проблеми на планеті</p>	
3.4	3	Тема 4. Атмосфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: називає складники атмосфери, кліматотвірні чинники й типи клімату; наводить приклади взаємодії атмосфери з літосферою, гідросферою, біосферою. Діяльнісний компонент: читає синоптичні та кліматичні карти, графіки зміни (добової, місячної, річної) температури повітря, діаграми хмарності та розподілу опадів, рози вітрів; розрізняє погоду під час проходження циклону, антициклону, холодного і теплого атмосферних фронтів; пояснює механізм утворення глобальних і місцевих систем потоків у тропосфері; визначає типи клімату за кліматограмами; встановлює сукупність чинників, що формують клімат певної місцевості; характеризує типи клімату; порівнює клімат окремих регіонів на материках і території України;</p>	<p>Сонячно-земні взаємодії. Сонячне випромінювання, відмінності випромінювання і поглинання тепла повітрям, поверхнею гірських порід і води.</p> <p>Тропосфера: температурний режим, зміна атмосферного тиску, вітри, вологість, опади.</p> <p>Погода. Синоптичні карти. Клімат. Кліматотвірні чинники. Кліматична карта. Карта кліматичних поясів. Характеристика типів клімату за кліматограмами.</p> <p>Вплив атмосфери на літосферу: вивітрювання, рельєфоутворення. Кліматичні умови як чинник розселення і розташування виробництва й інфраструктурних об'єктів.</p> <p>Ресурсний потенціал атмосфери. Енергетичні кліматичні ресурси як чинник розвитку відновлюваної енергетики. Агрокліматичні ресурси та їхній вплив на спеціалізацію сільського господарства</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>обґрунтовує вплив агрокліматичних ресурсів на спеціалізацію рослинництва.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>оцінює ресурсні властивості атмосфери, рівень безпеки проживання в районах поширення атмосферних стихійних явищ;</p> <p>усвідомлює загрози кліматичних змін і забруднення атмосфери;</p> <p>пропонує способи розв'язування проблеми глобального потепління</p>	<p>Стихійні атмосферні явища, їх прогнозування та засоби протидії.</p> <p>Кліматичні зміни на планеті.</p> <p>Практична робота</p> <p>5. Визначення середніх температур та амплітуди їхніх коливань за добу, місяць, рік. Аналіз рози вітрів.</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Ресурсний потенціал атмосфери своєї місцевості та приклади його використання.</p> <p>2. Система протидії засухам у своїй місцевості</p>
3.5	2	Тема 5. Гідросфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>називає складові Світового океану, найбільші гідрографічні об'єкти материків, України;</p> <p>формулює залежність між тектонічною, геологічною будовою, рельєфом, кліматом і водами суходолу;</p> <p>знає формулу обчислення показника забезпеченості водними ресурсами.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>розпізнає на контурних картах різного масштабу частини Світового океану, найбільші річки, озера;</p> <p>класифікує річки, озера, болота, льодовики за різними критеріями;</p> <p>складає характеристику вод певного регіону (країни) та України;</p>	<p>Запаси води на Землі.</p> <p>Світовий океан та його складові.</p> <p>Вплив процесів у літосфері на природу океанів. Роль океанів у формуванні гірських порід і рельєфу узбережжя.</p> <p>Вплив атмосферних процесів (явищ) на Світовий океан. Роль Світового океану у формуванні глобальних і місцевих систем повітряних потоків у нижніх шарах тропосфери.</p> <p>Ресурсний потенціал Світового океану та вплив людства на стан океанічних вод, запаси мінеральних, біологічних ресурсів.</p> <p>Води суходолу, чинники їхнього нерівномірного розподілу на материках і території України</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>порівнює водозабезпеченість окремих регіонів світу, України;</p> <p>аналізує систему течій у Світовому океані, густоту і конфігурацію річкової мережі території, режим річок;</p> <p>установлює взаємозв'язок між літосферою, атмосферою, гідросферою на прикладі окремих ландшафтів своєї місцевості;</p> <p>використовує фізичні й топографічні карти для характеристики гідрографічних об'єктів;</p> <p>застосовує гідрографічні поняття для опису (характеристики) водних об'єктів;</p> <p>розв'язує задачі на визначення показника водозабезпеченості території.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>оцінює ресурси Світового океану та прісних вод на суходолі, вплив запасів водних ресурсів на розташування водомістких виробництв;</p> <p>визначає рівень безпеки проживання на узбережжях океанів, у районах поширення катастрофічних паводків, повеней, карсту;</p> <p>усвідомлює загрози забруднення вод Світового океану і суходолу, вплив якості води на здоров'я людей;</p> <p>пропонує способи розв'язання проблеми забруднення річок і водойм своєї місцевості</p>	<p>Взаємозв'язок геологічної будови, рельєфу і річкової мережі території. Вплив геологічних процесів на формування озер, пластів підземних вод. Взаємозв'язок клімату і вод суходолу.</p> <p>Прісна вода як ресурс і чинник розміщення населення та виробництва. Мінеральні й термальні води: поширення, використання. Водозабезпеченість регіонів і країн світу. Чинники дефіциту води. Сучасні системи очищення води. Опріснення морської води.</p> <p>Практична робота</p> <p>6. Складання та аналіз схеми системи течій у Світовому океані; порівняння впливу холодної та теплої океанічних течій на клімат одного з материків.</p> <p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Система протидії паводкам, повеням, селям і лавинам в окремих районах України. 2. Карстовий рельєф як приклад взаємодії геосфер. 3. Прозорість води у річці (озері, ставку): від чого залежить і чому змінюється?

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
3.6	2	Тема 6. Біосфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> складові біосфери, типи ґрунтів, ґрунтотвірні чинники; <i>наводить приклади</i> взаємодії біосфери з літосферою, атмосферою, гідросферою. Діяльнісний компонент: <i>читає</i> карти природних зон, ґрунтів; <i>розрізняє</i> типи ґрунтів за основними характеристиками; <i>визначає</i> природні зони за основними типами ґрунтів, типовими рослинами і тваринами; <i>встановлює</i> сукупність чинників, що формують ґрунти, рослинність і тваринний світ певної місцевості; <i>характеризує</i> типи ґрунтів, природні зони; <i>обґрунтовує</i> вплив ґрунтів на спеціалізацію рослинництва; Оцінно-ціннісний компонент: <i>оцінює</i> ресурсні властивості біосфери; <i>визначає</i> рівень безпеки проживання в районах поширення отруйних рослин, окремих видів хижих та отруйних тварин; <i>усвідомлює</i> загрози зменшення біорізноманіття, виснаження, забруднення ґрунтів;</p>	<p>Біосфера та її складові. Закономірності поширення живих організмів на суходолі і в океанах. Природні чинники формування ареалів поширення рослин і тварин. Біологічні ресурси. Роль живих організмів у формуванні ґрунтів. Ґрунт — «дзеркало» ландшафту. Типи ґрунтів. Вплив ґрунтів на спеціалізацію господарства регіону, країни. Природні зони. Порівняння карт ґрунтів і природних зон світу та України. Дослідження 1. Деградовані ґрунти: причини і перспективи вивчення. 2. Чинники порушення широтної зональності на материках і території України</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<i>пропонує</i> способи збереження родючості ґрунтів, видового складу рослинності і тваринного світу	
4	8	Розділ III. Загальні суспільно-географічні закономірності світу	
4.1	1	Тема 1. Географічний простір	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>формулює</i> визначення понять «географічний простір», «світосистема»; <i>називає</i> підсистеми світосистеми. Діяльнісний компонент: <i>складає</i> схему світосистеми; <i>характеризує</i> географічний простір; <i>обґрунтовує</i> роль географічного простору у світосистемі. Оцінно-ціннісний компонент: <i>усвідомлює</i> глобальну єдність у системі «суспільство — природа»</p>	<p>Світосистема як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство — природа». Функціонально-компонентний склад світосистеми: демографічно-екологічна, економічна, інформаційно-технологічна, соціально-культурна, політична підсистеми. Географічний простір, його системоутворювальна роль і характеристики</p>
4.2	2	Тема 2. Демографічні процеси у світосистемі	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>формулює</i> поняття «демографічний перехід», «демографічне старіння»; <i>знає</i> фази демографічного переходу; <i>пояснює</i> причини демографічних явищ, просторові відмінності показників природного й механічного рухів, вплив конфесійної, етнічної, соціальної структури населення на процеси відтворення і міграції;</p>	<p>Динаміка чисельності населення світу. Природні, соціальні, економічні й екологічні чинники та просторові особливості природного руху населення у світі. Демографічний перехід, його фази. Статеві-вікові, шлюбно-сімейна структура населення. Демографічне старіння населення. Характеристика демографічної ситуації в країнах за статеві-віковими пірамідами</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>наводить приклади країн з різними типами відтворення населення.</p> <p>Діяльнісний компонент: розпізнає за статеві-віковими пірамідами країни різних типів відтворення населення; характеризує фази демографічного переходу; читає карти населення; обчислює демографічні показники; аналізує текстові, картографічні і статистичні матеріали з метою порівняння процесів відтворення населення; установлює просторові відмінності демографічних процесів за картами; обґрунтовує особливості перебігу демографічних процесів у країнах з різним рівнем економічного розвитку; прогнозує зміни чисельності населення, статевої та вікової структури на основі аналізу статево-вікових пірамід.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює взаємозв'язок демографічних процесів та рівня соціально-економічного розвитку країни; висловлює судження щодо ефективності економічних, адміністративно-правових і виховних заходів демографічної політики;</p>	<p>Особливості демографічної політики у країнах з різним типом відтворення.</p> <p>Міграції, їхні показники, чинники та вплив на відтворення населення і його перерозподіл у світі. Просторові тенденції міграційних процесів.</p> <p>Якість життя як чинник природного і механічного руху населення.</p> <p>Демографічні чинники розвитку економіки та спеціалізації країн. Демографічні прогнози.</p> <p>Практична робота</p> <p>7. Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними.</p> <p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Уплив старіння населення на місце країни в міжнародному поділі праці. 2. Працевістки виробництва густозаселених регіонів світу. 3. Екологічні та соціальні проблеми густозаселених регіонів світу

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<i>робить висновки</i> про важливість демографічних прогнозів	
4.3	4	Тема 3. Глобальна економіка	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>формулює</i> поняття «глобальна економіка», «глобальні ланцюги доданої вартості»; <i>називає</i> складові міжнародної науково-технологічної сфери, системи виробництва, міжнародної валютно-фінансової системи, сучасних транспортно-логістичних систем, форми світового ринку; <i>наводить приклади</i> міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва. Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> національні й інтернаціональні форми виробництва; <i>характеризує</i> особливості глобальних ланцюгів доданої вартості в металургії, автомобілебудуванні, електронних виробництвах, фармацевтиці, легкій промисловості; <i>порівнює</i> економічні вигоди форм участі крани у міжнародній кооперації, ланцюгах доданої вартості; <i>установлює</i> домінуючі чинники розвитку і розміщення виробництв у країнах і регіонах; <i>визначає</i> роль транснаціональних корпорацій і вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки;</p>	<p>Поняття «глобальна економіка». Світовий ринок технологій, патентів і ліцензій, інформаційно-технологічних послуг. Система виробництва. Географічність міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва. Роль транснаціональних корпорацій та вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки. Глобальні ланцюги доданої вартості. Міжнародний ринок товарів: сутність, інфраструктура, ціноутворення. Виробництво сільськогосподарської продукції у світі: природні, соціальні, економічні чинники, особливості просторової організації. Видобування й споживання паливних мінеральних ресурсів, глобальні ринки вугілля, нафти й природного газу. Глобальні ланцюги доданої вартості у виробництві чорних металів, алюмінію, міді; чинники та форми спеціалізації країн. Сучасна географія виробництва транспортних засобів, електроніки, фармацевтичної продукції, чинники участі національних економік у глобальних ланцюгах доданої вартості</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>уміє знаходити інформацію про сучасний стан окремих виробництв і ринків; аналізує текстові, картографічні й статистичні матеріали з метою визначення особливостей і закономірностей просторової організації складників світової економіки та місця в ній національних економік і транснаціональних компаній; розробляє просторові моделі світового господарства. Оцінно-ціннісний компонент: оцінює перспективи включення національних виробників у глобальні ланцюги доданої вартості; висловлює судження щодо процесу формування інформаційного суспільства; робить висновки щодо змін світових ринків у період глобалізації</p>	<p>Виробництво текстилю, одягу, взуття: сучасна просторова організація, чинники міжнародної спеціалізації Сучасні транспортно-логістичні системи й інформаційно-комунікаційні мережі як інфраструктурний каркас глобальної економіки. Світовий ринок інвестицій і фінансів. Туризм. Формування «інформаційного суспільства». Практична робота 8. Позначення на контурній карті (знаками руху) глобальних ланцюгів доданої вартості «<i>видобування алюмінієвої сировини — виробництво глинозему — виробництво первинного алюмінію — споживання алюмінію</i>». Дослідження 1. Світовий ринок патентів: лідери й аутсайдери. 2. Роль транснаціональних компаній у розвитку машинобудівних і хімічних виробництв в Україні</p>
4.4	1	Тема 5. Політична географія та геополітика	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює поняття «територіально-політична система»; наводить приклади застосування різновидів «сили» (економічної, мілітарної, «м'якої» або «смайт-сили») в геополітичних протистояннях</p>	<p>Географічні складники політичної географії: географічний простір, території, географічні місця. Політичні складники: політичні інституції, політичні відносини, «сила». Територіально-політичні системи національного і надержавного рівнів</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> зовнішню і внутрішню політику, різновиди «сили», територіально-політичні системи національного і наддержавного рівнів.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>усвідомлює</i> взаємозв'язок і політичні взаємодії територій і географічних місць у геопросторі</p>	<p>Геополітика, її складові. Зовнішня і внутрішня геополітика. Геополітика «сили». Різновиди «сили».</p> <p>Взаємозв'язок між національними та геополітичними інтересами держави</p>
5	8	Розділ IV. Суспільна географія України	
5.1	1	Тема 1. Українська держава	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає і показує на карті</i> країни-сусіди України.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>характеризує</i> політико-географічне положення України на глобальному, регіональному, локальному рівнях;</p> <p><i>вирізняє</i> спільні кордони України з політичними й економічними партнерами, з країнами інших політичних та економічних блоків;</p> <p><i>визначає</i> проблеми адміністративно-територіального устрою України.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>висловлює судження</i> щодо впливу політико-географічного положення на економічний розвиток України, її місце в Європі та світі</p>	<p>Українська держава і територія держави України.</p> <p>Політико-географічне положення України: глобальне, регіональне, сусідське.</p> <p>Політико-економічна оцінка державного кордону України.</p> <p>Реформування адміністративно-територіального устрою України.</p> <p>Дослідження Гельсінські угоди (Заклучний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі) — програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи</p>
5.2	1	Тема 2. Населення України	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>знає</i> кількість населення України та особливості її динаміки;</p>	<p>Кількість населення України. Відтворення населення: показники та природні, соціальні, економічні чинники</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>називає основні просторові закономірності демографічних процесів і розселення населення в Україні;</p> <p>пояснює особливості демографічної ситуації в країні, урбанізаційних процесів.</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує природний і механічний рух населення, статеву-вікову структуру;</p> <p>уміє знаходити й добирати статистичні матеріали на сайті Державної служби статистики України;</p> <p>аналізує статистичні й картографічні матеріали про населення;</p> <p>розрізняє якість життя у великих і малих, монофункціональних і багатофункціональних містах;</p> <p>прогнозує вплив системи розселення на розміщення виробництва та соціальної інфраструктури.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює значимість якості трудових ресурсів для економічного зростання країни</p>	<p>народжуваності й смертності, їхні просторові відмінності.</p> <p>Особливості вікового і статевого складу населення України.</p> <p>Міграційні процеси в Україні. Українці на світовому і регіональному ринку праці.</p> <p>Демографічна політика в Україні.</p> <p>Система розселення. Миські агломерації, урбанізація, субурбанізація і джентрифікація. Особливості сільських населених пунктів.</p> <p>Практична робота 9. Аналіз картограм народжуваності, смертності, природного приросту, густоти населення, урбанізації в Україні.</p> <p>Дослідження 1. Сучасна географія трудової еміграції з України. 2. Соціальні проблеми монофункціональних міст</p>
5.3	6	Тема 3. Економіка України в міжнародному поділі праці	
		<p>Знаннєвий компонент: називає показники суспільно-економічного розвитку держави;</p> <p>знає і розуміє особливості секторальної та територіальної структури економіки,</p>	<p>Сучасні риси національної економіки України.</p> <p>Конкурентні переваги України на світових ринках сільськогосподарської продукції, рудної сировини і металів</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>суть глобальної стратегії сталого (збалансованого) розвитку, основні положення стратегії збалансованого розвитку України;</p> <p>пояснює актуальність стратегії збалансованого розвитку для світу й України.</p> <p>Діяльнісний компонент: аналізує секторальну структуру та регіональні відмінності господарства; характеризує чинники, що зумовили розвиток в Україні окремих виробництв товарів і послуг; визначає сучасні риси національного господарства, місце України на світових товарних ринках, чинники міжнародної спеціалізації країни; використовує поняття «додана вартість», «собівартість», «ефективність», «прибутковість», «конкурентні переваги», «міжнародна кооперація», «попит», «пропозиція», «ринкова ціна» тощо для обґрунтування міжнародної спеціалізації України на світових ринках товарів і послуг; вміє застосовувати тематичні карти та статистичну інформацію для ілюстрації описів, характеристик, висновків; розробляє схеми ланцюгів доданої вартості.</p>	<p>Сучасні тенденції та регіональні відмінності розвитку енергетики в Україні.</p> <p>Замкнений технологічний цикл розроблення і виробництва літаків в Україні, експорт і імпорт авіаракетної техніки. Виробництво автомобілів, сільськогосподарської техніки: тенденції розвитку, міжнародне кооперування.</p> <p>Місце України в глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва та реалізації електронної продукції.</p> <p>Виробництво фармацевтичної продукції та побутової хімії: чинники та особливості розташування підприємств. Особливості розвитку й просторової організації виробництва меблів, текстилю, одягу, взуття, продуктів харчування.</p> <p>Міжнародні транспортні коридори на території України. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні.</p> <p>Ресурсний потенціал і перспективи розвитку рекреаційного комплексу в Україні.</p> <p>Місце України на світовому ринку інвестицій і запозичень. Транснаціональні фінансові корпорації (банки, фінансові компанії) в Україні.</p> <p>Сучасні форми просторової організації виробництва товарів і послуг в Україні</p>

№	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: робить висновки про оптимізацію структури економіки України та її міжнародної спеціалізації; оцінює територіальну структуру господарства країни за екологічними, соціальними, економічними критеріями; висловлює власні судження щодо конкурентних переваг і перспектив розвитку окремих виробництв в Україні; оцінює прояви глобальних викликів в Україні; критично ставиться до дій, проектів, що нехтують глобальними викликами</p>	<p>Досвід реалізації планів сталого (збалансованого) розвитку в різних країнах та стратегія збалансованого розвитку України. Практична робота 10. Аналіз секторальної структури економіки України. Дослідження 1. Давальницька сировина у швейній індустрії України: позитивні й негативні аспекти для виробників і споживачів. 2. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні: основні центри, компанії. 3. Реалізація планів сталого (збалансованого) розвитку в різних країнах: успіхи і прорахунки</p>
6	2	Резервний час	

ГЕОГРАФІЯ**10–11 класи
(Профільний рівень)****Пояснювальна записка**

Вступ. Головна мета сучасної школи — допомогти молодим людям зорієнтуватися в сучасному суспільстві, свідомо зайняти відповідну соціальну і громадянську позиції, підвищити рівень їхньої духовної культури, культури спілкування і практичної діяльності, формувати соціально зрілу, творчу особистість. Зважаючи на це, у старших класах загальноосвітньої школи впроваджується профільне навчання, що створить системно-спеціалізовану підготовку, спрямовану на індивідуалізацію навчання і соціалізацію учнів з урахуванням потреб ринку.

Курс «Географія», що пропонується для профільного навчання в 10 і 11 класах, завершує географічну освіту в загальноосвітній школі і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином система географічної освіти узгоджується з теорією природничих і суспільних наук, загальною географією, регіоналізацією, країнознавством, краєзнавством і має українознавчу спрямованість.

Загальна мета курсу — вдосконалити уявлення учнів про географічну картину світу, утверджувати поняття про географію як конструктивну науку і формувати географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. Провідні ідеї програм — гуманізація, соціологізація, екологізація, економізація, залучення учнів до соціально корисної практичної діяльності засобами сучасної географії.

Основні завдання курсу «Географія» (10,11 класи) для профільної школи:

- ♦ поглибити географічну й економіко-соціальну освіту випускників середньої загальноосвітньої школи через вивчення глобальних територіально-диференційованих господарських, соціокультурних і соціоекологічних проблем, розкрити роль окремих держав і народів у світовій економіці й політиці, процесів економічної і політичної інтеграції країн і народів;
- ♦ узагальнити й систематизувати попередні знання учнів з географії на значно вищому теоретичному рівні;
- ♦ розкрити роль географічних знань і географічної експертизи у розв'язуванні сучасних економічних і соціальних проблем;

- ♦ формувати географічні й соціокультурні знання, розвивати економічне мислення учнів, яке передбачає розуміння процесів, що відбуваються в сучасному світі;
- ♦ сформувані уявлення про територіальну організацію господарства і населення окремих регіонів і держав світу;
- ♦ показати системний характер світової економіки, сформувані уявлення про природу, сутність і функцію міжнародного географічного поділу праці;
- ♦ висвітлити походження і суть сучасних економічних та екологічних проблем людства;
- ♦ ознайомити з принципами і світовим досвідом раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища, сталого (збалансованого) розвитку;
- ♦ розвивати вміння користуватися порівняльними методами статистико-економічного аналізу, використовувати статистичні дані, що характеризують рівень і темпи розвитку економіки країн світу, України, своєї області, адміністративного району, окремого господарства; вільно орієнтуватися на політичній карті світу та використовувати тематичні географічні карти для розв'язування навчальних і практичних завдань;
- ♦ розвивати географічну, екологічну й економічну культуру, розуміння викликів, що стоять перед державою і світовою цивілізацією;
- ♦ сприяти полікультурному, толерантному, неупередженому сприйняттю і доброзичливому ставленню до інших етносів, народів, груп та особистостей; розвивати в учнів інтерес і повагу до культури свого народу й інших народів, прагнення зберегти і примножувати культурну спадщину своєї країни і всього людства, навчатися жити і працювати в полікультурному середовищі;
- ♦ виховувати в учнів риси громадянина України, загальнолюдську духовну ціннісну орієнтацію, вміння сприймати ідеї гуманізму та демократизму, патріотизму і взаєморозуміння між народами, утверджувати ідеї демократії, добра та справедливості;
- ♦ готувати старшокласників до свідомої активної участі в суспільному житті Української держави, усвідомлювати її роль і місце в Європі та світі, формувати співвідповідальність за долю України, Європи, світу;
- ♦ розвивати вміння зіставляти географічні й економічні події і процеси, працювати з різними джерелами знань, самостійно добувати географічну інформацію;

- ♦ розвивати творче мислення, формувати власний погляд і критичне ставлення до інформації, обстоювати власні погляди на ту чи іншу географічну проблему, толерантно ставитись до протилежних думок.

Особливістю курсу є те, що він розкриває важливі й актуальні проблеми сучасної географії та низки суміжних наук.

Структура і зміст навчальної програми. Навчальна програма ґрунтується на принципах неперервності й наступності шкільної географічної освіти, інтеграції внутрішньопродметних і міжпродметних зв'язків, гуманізації та диференціації навчального матеріалу залежно від практичної спрямованості. У програмі знайшли відображення наскрізні для шкільної географії змістові лінії, зазначені в Державному *стандарті* базової та середньої *освіти*.

Програму побудовано з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків і залежностей між географічними законами і закономірностями, процесами і явищами. Курс розрахований на 350 годин (по 5 годин на тиждень у 10 і 11 класах), що розподілені за розділами. Кожний розділ охоплює теми, у яких висвітлено основний зміст навчального матеріалу. У програмі акцентовано увагу на основних тенденціях і закономірностях розвитку географічної оболонки, особливостях соціально-економічного, політичного та соціокультурного розвитку регіонів і провідних країн світу та України. У знаньовому компоненті регламентовано засвоєння географічної номенклатури.

У 10 класі учні вивчають курс «Регіони і країни світу», що є продовженням базової географічної освіти у профільних класах старшої школи. Він спрямований на розкриття глобальних і регіональних явищ і процесів, що відбуваються як у світі в цілому, так і в окремих субрегіонах, країнах і їхніх регіонах.

Наведений у програмі перелік країн для вивчення є орієнтовним. Учителю надається право додавати для вивчення ті країни, що відповідають інтересам навчального закладу з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, пріоритетам зовнішньої політики України з урахуванням зміни політичної, економічної ситуації у світі.

Окремі питання курсу доцільно пропонувати учням опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, спонукати їх, використовуючи базові поняття, закономірності, типові плани комплексної характеристики територій (регіонів та окремих країн), розвивати навички самостійного пошуку й аналізу інформації, прогнозування і проектування.

У 11 класі зроблено акцент на розгляд основних тенденцій і закономірностей розвитку географічної оболонки, її структурну особливість — горизонтальну (широтну) зональність. Закони еволюції, цілісності, колообігу речовин і енергії, ритмічності розглядаються для всіх сфер географічної оболонки з урахуванням екологічних умов. Окремий розділ присвячено вивченню топографії з основами геодезії, картографії, географічним інформаційним системам (ГІС) і дистанційному зондуванню Землі (ДЗЗ). Це відповідає вимогам сьогодення сучасного світу і з огляду на зростаюче значення такої інформації для територіальної організації господарства й інформаційного забезпечення обороноздатності держави.

Практичні роботи є важливою й обов'язковою складовою уроку географії. Вони передбачають розв'язування географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, круглих столів, ділових ігор, моніторингових досліджень, підготовку презентацій, написання есе, творчих робіт, створення індивідуальних і колективних проєктів. Мета проведення таких робіт може бути різною — мотиваційною, узагальнювальною, контролюючою тощо. У 10 класі передбачено виконання **25 практичних робіт**, в 11 класі — **54**, які є обов'язковими для всіх учнів класу. Учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

До більшості розділів курсу запропоновано орієнтовні теми творчого характеру для проведення досліджень. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Форми організації вивчення курсу. Під час організації вивчення курсу важливо використовувати компетентнісний, діяльнісний практико-орієнтований та особистісно орієнтований підходи до засвоєння змісту. У процесі засвоєння змісту формуються не тільки специфічні географічні, а й загальнонавчальні знання, вміння, навички, ключові компетентності: інформаційно-цифрова, соціальна, підприємницька, здоров'язбережувальна, математична, вміння розв'язувати проблеми, спілкуватися рідною та іноземними мовами тощо.

Велику роль у навчанні географії відведено роботі з картою та статистичними матеріалами для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильного оцінювання найважливіших соціально-економічних питань.

У процесі навчання географії на профільному рівні доцільно поєднувати з традиційними сучасні освітні технології — інформаційні, моделювання, проблемно-пошукову (дослідження), проектну, кооперованого, продуктивного навчання тощо.

Рекомендації щодо роботи з програмою. Програма дає право вчителю творчо підходити до реалізації її змісту, добирати об'єкти для вивчення та залучати до змісту приклади, що пов'язані із життям свого регіону (області, міста). Зважаючи на рівень підготовки учнів, їхні інтереси і нахили, учитель може запропонувати свій варіант вивчення матеріалу з методичним обґрунтуванням доцільності внесених змін. Кількість годин на вивчення тем є орієнтовною, її можна змінювати в межах визначеного навчального часу. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами, використати години резервного часу з метою глибшого вивчення окремих тем, проведення уроків узагальнення і систематизації знань після вивчення великих розділів і тем, проведення екскурсій, зустрічей, обговорення дискусійних питань, що виникли під час вивчення певних тем тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінюючи навчальні досягнення учнів з географії, потрібно враховувати:

- ♦ правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання географічної та картографічної термінології;
- ♦ ступінь самостійності відповіді;
- ♦ логічність, доказовість у викладенні матеріалу;
- ♦ ступінь сформованості інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами).

Початковий рівень навчальних досягнень характеризується фрагментарним володінням учнем навчальним матеріалом. Учень може розпізнавати окремі географічні об'єкти, намагається давати їм визначення, за допомогою вчителя знаходить їх на карті.

Середній рівень навчальних досягнень передбачає, що учень може відтворити (повторити) інформацію, тобто володіє знаннями-копіями. Він розуміє основний матеріал, за допомогою вчителя визначає поняття і закономірності, частково пояснює взаємозв'язки у природі та суспільстві, використовує картографічний матеріал. Під час виконання практичних робіт правильно використовує джерела знань. Спостерігаючи за природними і суспільними явищами, розрізняє лише окремі їхні особливості.

Достатній рівень навчальних досягнень передбачає, що учень достатньо володіє програмовим навчальним матеріалом, самостійно виправляє допущені помилки, підтверджує свої знання відповідними аргументами, здатний застосовувати здобуті знання на практиці, правильно добирає необхідні джерела знань для розв'язування проблем у типових ситуаціях, здатний вести спостереження за природними і суспільними явищами.

Високий рівень навчальних досягнень передбачає вичерпну, правильну відповідь, повне розкриття змісту понять, закономірностей і географічних взаємозв'язків, підтвердження їх прикладами. Учень грамотно і творчо використовує картографічні матеріали й інші джерела знань, уміє робити висновки й узагальнення на основі практичної діяльності; здійснює спостереження за природними і суспільними явищами, правильно оформляє та аналізує їхні результати, виступає з доповідями, захищає власні проекти.

Географія: регіони і країни 10 клас
(175 год, 5 год на тиждень)

Географічний простір Землі 11 клас
(175 год, 5 год на тиждень)

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
1	1	ВСТУП	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> об'єкт дослідження і структурні компоненти географії; <i>пояснює</i> значення загальнонаукових і загальногеографічних категорій (простір, час, взаємодія природи і суспільства, розвиток, комплекс, система, структура, процес, геосистема, територія, район, регіон тощо); <i>наводить приклади</i> географічних комплексів і систем, процесів.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> три рівні геосистем (планетарний, регіональний, локальний); <i>визначає</i> причини та наслідки природних і суспільних процесів.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>висловлює судження</i> щодо пізнавальної та конструктивної ролі географії</p>	<p>Географія як система наук. Об'єкт дослідження географії. Поняття «геосистема». Рівні геосистем. Географія серед наук, структура географічних знань. Пізнавальна та конструктивна роль географії</p>
2	28	Розділ І. ТОПОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ГЕОДЕЗІЇ ТА КАРТОГРАФІЯ. ГЕОГРАФІЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ (ГІС) ТА ДИСТАНЦІЙНЕ ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ (ДЗЗ)	
2.1		Тема 1. Топографія з основами геодезії	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> визначення</p>	<p>Топографія та геодезія як науки</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>топографії та геодезії, елементи топографічної карти;</p> <p>пояснює особливості та відмінності зображення земної поверхні на глобусі, аерофотознімках, космічних знімках, планах, картах, особливості читання і використання топографічної карти;</p> <p>розуміє залежність між кутами орієнтування, зближенням меридіанів і магнітним схиленням;</p> <p>знає основні умовні позначення топографічних карт, складники Державної геодезичної мережі України (астрономо-геодезична мережа (АГМ) та опорна геодезична мережа (мережа згущення)).</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>розрізняє топографічні карти і плани за їхнім масштабом і призначенням;</p> <p>характеризує засоби отримання інформації з топографічних карт;</p> <p>розпізнає на місцевості об'єкти, зображені на топографічній карті;</p> <p>визначає географічний і магнітний азимут, дирекційний кут, румб, висоту точок за топографічною картою, номенклатуру аркуша карти за масштабом, географічні та прямокутні координати точок, масштаб плану і карти за прямокутною сіткою, абсолютну і відносну висоту місцевості за допомогою перебігу рельєфу та кількісними</p>	<p>Форма і розміри Землі (геоїд, рівнева поверхня). Топографічна карта. Розграфлення і номенклатура топографічних карт.</p> <p>Проекція топографічних та оглядово-топографічних карт. Прямокутні координати. Прямокутна (кілометрова) сітка.</p> <p>Основні умовні позначення топографічних карт для зображення об'єктів місцевості та рельєфу земної поверхні. Вимірювання на топографічній карті. Державна геодезична мережа України (ДГМУ). Практичне використання топографічних карт.</p> <p>Практичні роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Маршрутна окомірна зйомка ділянки пришкольної території навколо школи. 2. Перевірка й оновлення топографічного плану чи карти свого населеного пункту або його частини (польове дослідження). 3. Прокладання маршруту на топографічній карті свого району (на плані міста) за допомогою азимутів і відстаней між точками. 4. Вимірювання відстаней між точками у межах свого району (міста) за Публічною кадастровою картою України. 5. Визначення географічних (з точністю до секунд) і прямокутних координат окремих точок своєї місцевості

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>характеристиками умовних знаків рельєфу; застосовує системи координат для визначення положення точок земної поверхні; уміє застосувати отримані знання під час орієнтування на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; читає топографічні карти, плани міст, схеми руху транспорту; виконує окомірну зйомку ділянки на місцевості; розв'язує задачі за топографічною картою. Ціннісний компонент: оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності; робить висновки щодо актуальності знань і навичок роботи з топографічною картою</p>	<p>6. Визначення кутів орієнтування, азимутів географічних, магнітних, дирекційних кутів, румбів, магнітного схилення. 7. Визначення абсолютних і відносних висот у межах свого району. 8. Побудова перерізу рельєфу між найвищою та найнижчою точками своєї місцевості. 9. Читання схеми руху транспорту свого обласного центру. Дослідження 1. Позначення на карті свого населеного пункту найбезпечніших шляхів до школи для учнів свого класу (<i>колективна робота</i>). 2. Проектування розміщення об'єктів соціальної інфраструктури на топографічній карті своєї місцевості. 3. Знаходження на місцевості й оцінювання стану пунктів ДГМУ, що позначені на карті</p>
2.2		Тема 2. Картографія	
		<p>Знаннєвий компонент: називає способи зображення Землі, елементи карти, методи картографічних досліджень. пояснює основні картографічні поняття і терміни, відмінності між різними видами масштабу, різними класами карт, картографічними проєкціями; знає, де розміщені на електронному глобусі Україна, своя область і свій населений пункт</p>	<p>Картографія як наука та її зв'язок з іншими науками. Класифікація картографічних творів. Математична основа карт. Сутність і чинники генералізації. Види генералізації. Способи картографічного зображення об'єктів і явищ на загальногеографічних і тематичних картах. Написи на географічних картах. Електронні карти та глобуси</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: розпізнає види карт за просторовим охопленням, масштабом, змістом і призначенням, види генералізації карт; порівнює зображення свого населеного пункту на глобусі, аерофотознімку та космічному знімку, плані, карті; характеризує переваги різних методів отримання географічної інформації із загальногеографічних і тематичних карт; визначає об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за навчальними картами; застосовує сучасні навігаційні системи на практиці; уміє користуватися навчальними картами й атласами, картографічними інтернет-джерелами, читати план і карту, використовуючи їхні умовні знаки та легенду. Ціннісний компонент: оцінює практичне значення географічних карт для себе і своєї родини, джерел географічної інформації для життєдіяльності людини</p>	<p>Картографічні інтернет-джерела. Навігаційні карти. Практичні роботи 10. Порівняння форм і площ материків на картах світу, побудованих у різних проєкціях. 11. Визначення географічних координат точок. 12. Застосування навігаційної карти своєї області для визначення оптимального маршруту переміщення між визначними об'єктами свого району. Дослідження 1. Роль картографії у формуванні системи знань про навколишній світ. 2. Значення карт у житті та господарській діяльності людини. 3. Історія розвитку картографії від зображень на глиняних табличках до віртуальних карт. 4. Особливості написання українською мовою назв країн і населених пунктів на картах</p>
2.3		Тема 3. Географічні інформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування Землі (ДЗЗ)	
		<p>Знаннєвий компонент: називає основні структурні компоненти ГІС, основні елементи цифрових карт і космічних знімків;</p>	<p>Поява і розвиток географічних інформаційних систем (ГІС). Програмне забезпечення ГІС (комерційні та відкриті системи)</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>наводить приклади використання ГІС та ДЗЗ;</p> <p>пояснює роль космічного знімання в картографії, особливості введення та виведення інформації в ГІС.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>аналізує можливості використання космоснімків у географічних дослідженнях;</p> <p>характеризує функціональні можливості ГІС;</p> <p>визначає відмінності між аерофототопографічним і космічним зніманням;</p> <p>розрізняє види знімання (фотографічне, сканерне, радіолокаційне тощо).</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює сфери застосування ГІС та ДЗЗ;</p> <p>робить висновки щодо доцільності застосування ГІС та ДЗЗ у практичній діяльності</p>	<p>Функціональні можливості ГІС.</p> <p>Джерела даних та організація інформації в ГІС. Введення та виведення інформації в ГІС. Сфери практичного застосування ГІС.</p> <p>Дистанційне зондування Землі.</p> <p>Аерофототопографічне знімання і космічне знімання. Види зйомок: фотографічні, сканерні, теплові та радіолокаційні, монозональні і багатозональні.</p> <p>Масштаб і роздільна здатність знімків.</p> <p>Дешифрування знімків.</p> <p>Роль космічних знімків у картографії.</p> <p>Використання знімків у географічних дослідженнях.</p> <p>Практичні роботи</p> <p>13. Дешифрування космоснімку заданої ділянки своєї місцевості.</p> <p>14. Опис території за космічним знімком. Порівняння різночасових космічних знімків і відповідних картографічних матеріалів.</p> <p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Космічні спостереження за станом сільськогосподарських угідь. 2. Дослідження свого населеного пункту на Публічній кадастровій карті України на картографічну відповідність. 3. Дослідження відкритих картографічних веб-ресурсів

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
3	45	Розділ II. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ	
3.1		Тема 1. Географічні наслідки параметрів Землі як планети. Рухи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> види рухів Землі, параметри осьового й орбітального рухів планети; <i>пояснює і наводить приклади</i> географічних наслідків осьового й орбітального рухів Землі; <i>знає</i> межі поясів освітлення, види часу. Діяльнісний компонент: <i>характеризує</i> пояси освітленості Землі; <i>розпізнає</i> на схемах руху Землі точки сонцестоянь і рівнодення; <i>установлює</i> послідовність зміни пір року у Північній і Південній півкулі, причини зміни пір року; <i>використовує</i> знання про силу Коріоліса для пояснення причин формування пасатів, циклонів та антициклонів, течій тощо; <i>порівнює</i> наслідки дії сили Коріоліса у Північній і Південній півкулях; <i>розв'язує</i> задачі на визначення місцевого і поясного часу, перехід від місцевого часу до поясного; <i>визначає</i> висоту Сонця над горизонтом, астрономічні пори року;</p>	<p>Рухи Землі у Сонячній системі та Всесвіті. Сонячно-земні взаємодії. Вплив Місяця на Землю. Показники руху Землі навколо своєї осі. Полярне стиснення Землі. Сила Коріоліса. Періодичність припливів. Зміна дня і ночі. Добова ритміка у географічній оболонці. Доба — одиниця часу. Основні види часу. Пояси освітленості на Землі. Визначення висоти Сонця над горизонтом і тривалості дня. Орбітальний рух Землі: основні характеристики. Географічні наслідки обертання Землі навколо Сонця. Послідовність зміни пір року у Північній і Південній півкулях. Причини зміни пір року. Характеристики астрономічних весни, літа, осені, зими. Практичні роботи 15. Визначення часу сходу і заходу Сонця та тривалості дня. 16. Розв'язування задач на визначення часу. 17. Визначення висоти Сонця над горизонтом. Дослідження 1. Моделювання природних явищ на Землі у дні рівнодень і сонцестоянь</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>обчислює дальність видимого горизонту залежно від висоти місця спостереження.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: оцінює пізнавальну та конструктивну роль знань про рухи Землі; обгрунтовує судження щодо практичного значення знань про фізичні закони, зокрема дію сили Коріоліса</p>	<p>2. Прояви сили Коріоліса на річках своєї місцевості та їхні екологічні наслідки</p>
3.2		Тема 2. Географічна оболонка Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: називає складові географічної оболонки; розуміє закономірності географічної оболонки; пояснює і наводить приклади прояву основних закономірностей географічної оболонки.</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує географічну оболонку, сучасний етап її розвитку; розрізняє деструктивні та конструктивні впливи антропогенної діяльності на навколишнє середовище.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: розуміє значення географічних знань для збереження навколишнього середовища людства</p>	<p>Склад, межі та будова географічної оболонки. Закономірність цілісності та колообігів речовини й енергії. Закономірність ритмічності та безперервності й нерівномірності розвитку. Закономірність зональності й азональності. Сучасний етап розвитку географічної оболонки. Антропосфера. Деструктивні та конструктивні впливи антропогенної діяльності на навколишнє середовище</p>
3.3		Тема 3. Геологічне середовище людства	
		<p>Знаннєвий компонент: називає складові внутрішньої будови Землі,</p>	<p>Внутрішня будова Землі. Температурний режим, агрегатні стани речовин Землі</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>літосфери, структурні елементи літосферних плит; знає поняття «геологічне середовище людства», особливості температурного режиму, агрегатного стану речовин Землі; пояснює механізм руху літосферних плит, виникнення землетрусів, вулканів, зсувів, формування тектонічних структур; формулює закономірності поширення корисних копалин; наводить приклади гірських порід магматичного, осадового, метаморфічного походження. Діяльнісний компонент: класифікує види корисних копалин; визначає найбільш поширені у своїй місцевості гірські породи, тектонічні структури за формами рельєфу й основними видами корисних копалин (на основі тематичних карт); характеризує процеси, що відбуваються в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки; використовує тектонічну карту для визначення ступеня загрози сейсмічних явищ на території України; моделює комплекс заходів для протидії появи і розвитку зсуву, осипища; обґрунтовує розташування основних форм рельєфу</p>	<p>Властивості літосфери. Геологічне середовище людства. Літосферні плити, їхні структурні елементи. Гіпотеза дрейфу материків А. Вегенера. Рух літосферних плит. Тектоніка літосферних плит. Платформи і геосинклінали, пов'язані з ними форми рельєфу. Вплив рельєфу на розселення людей. Рельєф як чинник розвитку і розташування виробництва. Гірські породи. Неперервність циклу гірських порід. Закономірності поширення гірських порід. Процеси в надрах і на поверхні Землі, їхні наслідки. Вулканізм, його негативні і позитивні наслідки. Зниження і попередження небезпеки вулканічних процесів. Землетруси, їхні види, характеристики, негативні наслідки. Вимірювання сили землетрусів. Попередження небезпеки сейсмічних процесів. Зсуви, умови їхнього формування, причини виникнення. Засоби протидії зсувам. Ресурсні властивості літосфери. Види корисних копалин, закономірності їхнього поширення. Мінеральні ресурси як чинник розташування добувних і матеріало-, паливомістких виробництв. Вплив людини на літосферу. Глобальна проблема вичерпання мінеральних ресурсів</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>на материках, в океанах, на території України; встановлює за тематичними картами зв'язок між рельєфом, корисними копалинами і густотою населення, розташуванням добувних і матеріало-, паливомістких виробництв; порівнює тектонічну будову, рельєф, корисні копалини материків, їхніх частин; розв'язує задачі на визначення показника забезпеченості країни окремими видами мінеральних ресурсів. Оцінно-ціннісний компонент: визначає рівень безпеки проживання в районах поширення вулканів, землетрусів, зсувів; оцінює ресурсні властивості літосфери; робить висновки про вплив рельєфу на розміщення населення і його господарську діяльність; пропонує способи розв'язання ресурсної проблеми на планеті</p>	<p>Практичні роботи 18. Позначення на схематичному розрізі Землі зміни температури від поверхні до ядра. 19. Визначення тектонічних структур за формами рельєфу й основними видами корисних копалин (на основі фізичних і комплексних карт материків). 20. Розпізнавання гірських порід, найбільш поширених у своїй області, та визначення їхнього господарського значення. Дослідження 1. Конструювання моделі «циклу гірських порід» на основі колекції гірських порід і мінералів. 2. Визначення скам'янілостей і різних форм скам'яніння за експонатами місцевого краєзнавчого музею. 3. Причини заселення схилів вулканів. 4. Сучасні вимоги до будівництва у районах з високою сейсмічністю</p>
3.4		Тема 4. Атмосфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: називає складники атмосфери, кліматотвірні чинники й типи клімату; наводить приклади взаємодії атмосфери з літосферою, гідросферою, біосферою.</p>	<p>Еволюція атмосфери. Склад атмосфери як результат її взаємодії з літосферою, гідросферою, біосферою та впливу людини. Сонячне випромінювання і нагрівання всіх геосистем Землі. Відмінності випромінювання і поглинання тепла</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: читає синоптичні та кліматичні карти; будує графіки зміни (добової, місячної, річної) температури повітря, діаграми хмарності, зміни кількості опадів, рози вітрів; розрізняє погоду під час проходження циклону, антициклону, холодного і теплого атмосферних фронтів; пояснює механізм утворення глобальних і місцевих систем потоків у тропосфері; визначає типи клімату за кліматограмами; встановлює сукупність чинників, що формують клімат певної місцевості; характеризує типи клімату; порівнює клімат окремих регіонів на материках і на території України; обґрунтовує вплив агрокліматичних ресурсів на спеціалізацію рослинництва. Оцінно-ціннісний компонент: оцінює ресурсні властивості атмосфери; визначає рівень безпеки проживання в районах поширення атмосферних стихійних явищ; усвідомлює загрози кліматичних змін і забруднення атмосфери; пропонує способи розв'язування проблеми глобального потепління</p>	<p>гірськими породами, водою і повітрям. Тропосфера: температурний режим, зміна атмосферного тиску, вітри, вологість, опади. Погода. Синоптичні карти. Клімат. Кліматотвірні чинники. Кліматична карта. Карта кліматичних поясів. Вплив атмосфери на літосферу: вивітрювання, рельєфоутворення. Кліматичні умови як чинник розселення і розташування виробництва й інфраструктури. Ресурсний потенціал атмосфери. Енергетичні кліматичні ресурси як чинник розвитку відновлювальної енергетики. Агрокліматичні ресурси та їхній вплив на спеціалізацію сільського господарства. Стихійні атмосферні явища, їхнє прогнозування та засоби протидії. Вплив людини на стан атмосфери та кліматичні зміни на планеті. Глобальне потепління. Практичні роботи 21. Визначення середньої добової, місячної, річної температури повітря, амплітуди її коливань. 22. Побудова рози вітрів для окремих районів (пунктів спостереження) в Україні та прогнозування на її основі погоди</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>23. Графічне моделювання глобальної системи потоків (вітрів) у тропосфері.</p> <p>24. Визначення типів клімату за кліматограмами.</p> <p>25. Визначення основних показників агрокліматичних ресурсів у своїй області (за картою агрокліматичного районування України).</p> <p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ресурсний потенціал атмосфери у своїй місцевості та приклади його використання. 2. Система протидії засухам у своїй місцевості. 3. Дюнно-барханний рельєф як приклад взаємодії геосфер
3.5		Тема 5. Гідросфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>називає</i> складові Світового океану, найбільші водні об'єкти материків, України; <i>формулює</i> залежність між тектонічною, геологічною будовою, рельєфом, кліматом і водами суходолу; <i>знає</i> формулу обчислення показника забезпеченості водними ресурсами.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розпізнає</i> на контурних картах різного масштабу частини Світового океану, найбільші річки, озера; <i>класифікує</i> річки, озера, болота, льодовики за різними критеріями; <i>складає</i> характеристику вод певного регіону (країни);</p>	<p>Еволюція гідросфери. Запаси води на Землі.</p> <p>Світовий океан та його складові.</p> <p>Вплив процесів у літосфері на природу океанів. Роль океану у формуванні гірських порід і рельєфу узбережжя.</p> <p>Вплив атмосферних процесів (явищ) на Світовий океан. Роль Світового океану у формуванні глобальних і місцевих систем потоків у нижніх шарах тропосфери.</p> <p>Ресурсний потенціал Світового океану. Вплив людини на стан вод океанів та їхніх частин, запаси мінеральних, біологічних ресурсів.</p> <p>Води суходолу (поверхневі і підземні), чинники їхнього</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>порівнює водозабезпеченість окремих регіонів;</p> <p>аналізує систему течій у Світовому океані, густоту і конфігурацію річкової мережі території, режим річок;</p> <p>установлює взаємозв'язок між літосферою, атмосферою, гідросферою на прикладі окремих ландшафтів своєї місцевості;</p> <p>визначає природні і штучні водойми та їхні характеристики за топографічною картою;</p> <p>використовує фізичні і топографічні карти для характеристики водних об'єктів;</p> <p>застосовує гідрографічні поняття для опису (характеристики) водних об'єктів;</p> <p>розв'язує задачі на визначення показника водозабезпеченості території.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>оцінює ресурси Світового океану та прісних вод на суходолі, вплив якості води на здоров'я людей, запасів водних ресурсів на розташування водомістких виробництв;</p> <p>визначає рівень безпеки проживання на узбережжях океанів, у районах поширення катастрофічних паводків, повеней, карсту;</p> <p>усвідомлює загрози забруднення вод Світового океану і суходолу;</p>	<p>нерівномірного розподілу. Взаємозв'язок геологічної будови, рельєфу і річкової мережі на території. Вплив геологічних процесів на формування озер, пластів підземних вод. Взаємозв'язок клімату і вод суходолу. Прісна вода як ресурс і чинник розміщення населення і виробництва. Мінеральні і термальні води. Водозабезпеченість регіонів і країн світу. Чинники дефіциту води. Сучасні системи очищення води. Опріснення вод океану.</p> <p>Практичні роботи</p> <p>26. Установлення взаємозв'язку між процесами руху земної кори і будовою дна океану за тематичними картами атласу.</p> <p>27. Складання й аналіз схеми системи течій у Світовому океані.</p> <p>28. Порівняння впливу холодної та теплої океанічних течій на клімат материка (на вибір).</p> <p>29. Побудова профілю перерізу долини Дніпра на одній із ділянок, де збереглося природне річище.</p> <p>30. Порівняльний аналіз діаграм витрати води в річці (на вибір учителя).</p> <p>31. Знаходження за умовними знаками на топографічній карті найбільших штучних водойм у своїй місцевості та пояснення їхнього розташування</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>пропонує способи розв'язування проблеми забруднення водою своєї місцевості</p>	<p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Просторові закономірності формування у Світовому океані акваторій з високим рівнем забруднення. 2. Система протидії паводкам і повеням в окремих районах України. 3. Карстовий рельєф як приклад взаємодії геосфер. 4. Прозорість води у річці (озері, ставку): від чого залежить і чому змінюється? 5. Річки — міжнародні транспортні коридори. 6. Екологічні проблеми малих річок свого регіону
3.6		Тема 6. Біосфера та системи Землі	
		<p>Знаннєвий компонент: називає складові біосфери, типи ґрунтів, ґрунтоутвірні чинники; наводить приклади взаємодії біосфери з літосферою, атмосферою, гідросферою. Діяльнісний компонент: читає карти природних зон, ґрунтів; розрізняє типи ґрунтів за основними характеристиками; пояснює формування ареалів рослин і тварин; визначає природні зони за основними типами ґрунтів, типовими представниками рослинності і тваринного світу; встановлює сукупність чинників, що формують ґрунти, рослинність і тваринний світ певної місцевості;</p>	<p>Біосфера та її складові. Особливості поширення живих організмів на суходолі і в океанах.</p> <p>Природні чинники формування ареалів рослин і тварин: рельєф, клімат, води суходолу. Біологічні ресурси.</p> <p>Гірські породи органічного походження. Роль живих організмів у формуванні ґрунтів. Ґрунт — «дзеркало» ландшафту. Типи ґрунтів.</p> <p>Вплив ґрунтів на спеціалізацію господарства регіону, країни.</p> <p>Природні зони. Карти ґрунтів і природних зон.</p> <p>Практична робота 32. Опис одного з типів ґрунтів своєї місцевості та визначення ґрунтоутворювальних чинників</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>характеризує типи ґрунтів, природні зони; порівнює ґрунти окремих регіонів; обґрунтовує вплив ґрунтів на спеціалізацію рослинництва. Оцінно-ціннісний компонент: оцінює ресурсні властивості біосфери; визначає рівень безпеки проживання в районах поширення отруйних рослин, окремих видів хижих та отруйних тварин; усвідомлює загрози зменшення біорізноманіття, виснаження, забруднення і деградації ґрунтів. пропонує способи розв'язування проблеми збереження родючості ґрунтів, видового складу рослинності та тваринного світу</p>	<p>Дослідження 1. Рослини і тварини навколо свого населеного пункту, записані у Червоній книзі України. 2. Деградовані ґрунти: причини і перспективи використання</p>
4	35	Розділ III. ЗАГАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СВІТУ	
4.1		Тема 1. Світосистемний підхід у суспільній географії	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює визначення понять «світосистема», «географічний простір»; називає підсистеми світосистеми; пояснює системоутворювальну роль просторів: географічного, економічного, інформаційного та соціокультурного</p>	<p>Світосистема як результат і процес формування глобальної єдності в системі «суспільство — природа». Функціонально-компонентний склад світосистеми: демографо-екологічна підсистема, господарська (економічна), інформаційно-технологічна, соціально-культурна, політична підсистеми</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: складає схему світо-системи; установлює відповідність між підсистемами і суспільними явищами (процесами); характеризує географічний простір; обґрунтовує роль географічного простору у світо-системі. Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює глобальну єдність у системі «суспільство — природа»</p>	<p>Системоутворювальна роль просторів: географічного, економічного, інформаційного та соціокультурного. Географічний простір, його характеристики</p>
4.2		Тема 2. Демографічні процеси у світосистемі	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює поняття «демографічний перехід», «демографічне старіння», «демографічне навантаження працездатного населення», «демографічна ємність території»; знає типи відтворення населення, причини і наслідки демографічної кризи, демографічного переходу, демографічного вибуху; пояснює сутність і причини демографічних явищ, просторові відмінності показників природного руху; наводить приклади країн з різними типами відтворення населення. Діяльнісний компонент: розпізнає за різними типами статево-вікових пірамід країни різних типів відтворення населення;</p>	<p>Виникнення людства та заселення континентів. Географія людських рас. Динаміка кількості населення світу. Джерела даних про населення і демографічні процеси. Переписи населення. Природні, соціальні, економічні й екологічні чинники природного руху населення. Територіальні особливості природного руху населення. Типи відтворення населення (розширений, простий, звужений). Теорія демографічного переходу, його фази. Демографічне старіння населення: суть, причини, наслідки. Структура населення: статево-вікова, шлюбно-сімейна. Залежність тривалості життя населення від рівня економічного розвитку країни</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>характеризує фази демографічного переходу, статеву, вікову, конфесійну, етнічну, соціальну структуру населення світу;</p> <p>використовує поняття «демографічний вибух», «демографічна криза», «депопуляція», «демографічна політика», «демографічне навантаження працездатного населення», «демографічна ємність території» для характеристики демографічних процесів у світі та окремих країнах, поняття «урбанізація», «субурбанізація», «рурбанізація», «мегалополіс» — для характеристики розселення населення;</p> <p>читає карти населення;</p> <p>обчислює демографічні показники;</p> <p>аналізує текстові, картографічні та статистичні матеріали з метою порівняння відтворення, складу й розміщення населення різних країн і регіонів світу;</p> <p>установлює вплив демографічних чинників на показники природного руху населення та просторові відмінності демографічних процесів за картами, особливості розселення населення світу;</p> <p>обґрунтовує особливості перебігу демографічних процесів у країнах з різним рівнем економічного розвитку;</p>	<p>Особливості демографічної політики у країнах з різним типом відтворення. Міграції, їхні показники та вплив на відтворення населення і його перерозподіл у світі. Просторові тенденції міграційних процесів у світі. Етнічний склад, конфесійна структура, соціальна структура, рівень освіти, якість життя населення як чинники його природного і механічного руху.</p> <p>Демографічна ємність території.</p> <p>Вплив на розвиток економіки та спеціалізацію країн і регіонів кількості, розміщення населення, розселення, урбанізаційних і міграційних процесів, особливостей ринку праці.</p> <p>Демографічні прогнози.</p> <p>Практичні роботи</p> <p>33. Встановлення природних чинників народжуваності за картою народжуваності.</p> <p>34. Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними.</p> <p>35. Характеристика демографічної ситуації в країні за статево-віковою пірамідою.</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Сезонність укладання шлюбів і народжень.</p> <p>2. Вплив старіння населення на місце країни в міжнародному поділі праці</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>порівнює структуру населення країн з різним рівнем економічного розвитку;</p> <p>прогнозує зміни кількості населення, статевої та вікової структури на основі аналізу статево-вікових пірамід.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>усвідомлює взаємозв'язок демографічних процесів та рівня соціально-економічного розвитку країни;</p> <p>висловлює судження щодо ефективності економічних, адміністративно-правових і виховних заходів демографічної політики;</p> <p>робить висновки про важливість демографічних прогнозів для демографічної ситуації майбутнього</p>	<p>3. Працемістки виробництва густозаселених регіонів світу.</p> <p>4. Економічні, адміністративно-правові та виховні заходи демографічної політики в одній з країн світу.</p> <p>5. Екологічні та соціальні проблеми густозаселених регіонів світу</p>
4.3		Тема 3. Глобальна економіка	
		<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>формулює поняття «глобальна економіка», «інформаційне поле планети», «глобальні ланцюги доданої вартості»;</p> <p>називає складові міжнародної науково-технологічної сфери, системи виробництва, міжнародної валютно-фінансової системи, сучасних транспортно-логістичних систем, форми світового ринку;</p> <p>наводить приклади міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва.</p>	<p>Поняття «глобальна економіка».</p> <p>Міжнародна науково-технологічна сфера і формування світового ринку технологій, ноу-хау, патентів і ліцензій, інформаційно-технологічних послуг. Створення технологічних підвалин інформаційного поля планети.</p> <p>Система виробництва. Поєднання в процесі глобалізації національних та інтернаціональних форм виробництва. Географічність міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: розрізняє національні й інтернаціональні форми виробництва; характеризує особливості глобальних ланцюгів доданої вартості в металургії, автомобілебудуванні, електронних виробництвах, фармацевтиці, легкій промисловості; порівнює економічні вигоди форм участі країни у міжнародній кооперації, ланцюгах доданої вартості; установлює основні чинники розвитку і розміщення виробництв у країнах і регіонах; визначає роль ТНК та вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки; уміє знаходити інформацію про сучасний стан окремих виробництв і ринків; аналізує текстові, картографічні і статистичні матеріали з метою визначення особливостей і закономірностей просторової організації складників світової економіки та місця в ній національних економік і ТНК; розробляє просторові моделі світового господарства. Оцінно-ціннісний компонент: оцінює перспективи включення національних виробників у глобальні ланцюги доданої вартості;</p>	<p>Роль транснаціональних корпорацій (ТНК) та вільних економічних зон у функціонуванні глобальної економіки. Глобальні «ланцюги доданої вартості». Міжнародний ринок товарів: сутність, інфраструктура, ціноутворення. Виробництво сільськогосподарської продукції у світі: природні, соціальні, економічні чинники та особливості просторової організації, основні експортери й імпортери. Видобування й споживання паливних мінеральних ресурсів, інфраструктура глобальних ринків вугілля, нафти й природного газу. Видобування рудної сировини, глобальні ланцюги доданої вартості у виробництві чорних металів, алюмінію, міді; чинники та форми спеціалізації країн. Виробництво транспортних засобів, електроніки, фармацевтичної продукції: сучасна географія, чинники участі національних економік у глобальних ланцюгах доданої вартості. Виробництво текстилю, одягу, взуття: сучасна просторова організація, чинники міжнародної спеціалізації. Сучасні транспортно-логістичні системи й інформаційно-комунікаційні мережі як</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>висловлює судження щодо процесу формування інформаційного суспільства;</p> <p>робить висновки щодо змін світових ринків у період глобалізації</p>	<p>інфраструктурний каркас суспільного життя та господарства планети.</p> <p>Міжнародна валютно-фінансова система (мережа міжнародних фінансових центрів, світова телекомунікаційна мережа).</p> <p>Світовий ринок інвестицій і фінансів.</p> <p>Формування «інформаційного суспільства».</p> <p>Практичні роботи</p> <p>36. Позначення на контурній карті (знаками руху) глобальних ланцюгів доданої вартості «<i>видобування алюмінієвої сировини — виробництво глинозему — виробництво первинного алюмінію — споживання алюмінію</i>»</p> <p>37. Укладання просторової моделі виробництва автомобілів на підприємствах однієї з ТНК та її аналіз.</p> <p>38. Конструювання просторових моделей логістичного потоку «<i>Вирощування кави →...→ продаж кавових напоїв у кав'ярнях вашого обласного центру</i>».</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Світовий ринок патентів: лідери й аутсайдери.</p> <p>2. Соціальні й економічні чинники розташування виробництва окремих технічних сільськогосподарських культур у світі й Україні</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			3. Трансконтинентальна виробнича кооперація у виробництві літаків корпорації «Боїнг» (США). 4. Роль ТНК у розвитку хімічних виробництв в Україні
4.4		Тема 4. Соціально-культурні складники світосистеми	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює поняття «культура»; називає складники культури, основні напрями географії культури; знає і показує на карті райони поширення світових і національних релігій; розуміє причини відмінностей культури окремих регіонів, країн, етносів. Діяльнісний компонент: характеризує географію релігій, мистецтва; установлює чинники формування способу життя (особливостей планування поселень, житла, інтер'єру, одягу тощо); розрізняє культурні й окультурені ландшафти; добирає самостійно інформацію про культуру окремих регіонів і країн, аналізує візуальні джерела інформації про культуру окремих регіонів, етносів; готує есе; визначає складники географічної культури суспільства й окремих осіб</p>	<p>Культура: зміст і функції. Складові елементи культури. Географія культури, її основні напрями. Географія релігій та її складові: географія конфесій, паломництва (географія релігійного туризму). Географія мистецтва. Географія способу життя. Культурні традиції населення як чинник розвитку системи розселення та економіки регіону, країни. Матеріальні об'єкти соціально-культурної інфраструктури, особливості їхнього розташування. Окультурені ландшафти. Географічна культура населення.</p> <p>Практична робота 39. Написання есе на тему «Географічна культура випускника школи».</p> <p>Дослідження 1. Уплив глобалізації на особливості житла, інтер'єру, одягу. 2. Культура племен Амазонії і жителів мегаполісів США: параметри цінності. 3. Окультурені ландшафти своєї місцевості</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: критично ставиться до порівняння цінності культур окремих країн, етносів; усвідомлює загрози різноманіттю й унікальності культур в епоху глобалізації; висловлює судження щодо шляхів збереження національної, місцевої культури</p>	
4.5		Тема 5. Політична географія та геополітика	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює поняття «територіально-політична система»; показує на карті одиниці політико-географічного та геополітичного районування світу; наводить приклади застосування різновидів «сили» (економічної, мілітарної, «м'якої» або «смайт-сили») в геополітичних протистояннях. Діяльнісний компонент: розрізняє зовнішню і внутрішню політику, різновиди «сили»; обґрунтовує місце України у схемі політико-географічного та геополітичного районування світу; пояснює взаємозв'язок між адміністративно-територіальним устроєм держави та її територіально-політичними системами різних рівнів. Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює взаємозв'язок і політичні взаємодії</p>	<p>Взаємозв'язок географічних і політичних складників політичної географії. Географічні складники: геопростір, території, географічні місця. Політичні складники: політичні інституції, політичні відносини, «сила». Територіально-політичні системи національного і наддержавного рівнів як об'єкт дослідження політичної географії. Основні напрями досліджень політичної географії. Електоральна географія. Геополітика, її складові. Зовнішня і внутрішня геополітика. Геополітика «сили». Різновиди «сили». Взаємозв'язок між національними та геополітичними інтересами держави. Політико-географічне та геополітичне районування світу. Практична робота 40. Аналіз політичного вибору населення певної території за даними статистики останніх виборів</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		територій і географічних місць в геопросторі; дає оцінку політичного вибору населення певної території за даними статистики останніх виборів у географічному розрізі	в Україні у географічному розрізі. Дослідження 1. Написання есе на тему «Територіально-політична система своєї області»
5	40	Розділ IV. СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ ДЕРЖАВИ (на прикладі України)	
5.1		Тема 1. Українська держава	
		<p>Знаннєвий компонент: називає і показує на карті країни-сусіди України, адміністративно-територіальні одиниці України, етнічні землі; розрізняє поняття «територія держави» і «етнічна територія».</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує політико-географічне положення України на глобальному, регіональному, локальному рівнях; вирізняє спільні кордони України з країнами інших політичних та економічних блоків; визначає проблеми адміністративно-територіального устрою України; використовує електронні ресурси для дослідження проблемних питань.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: оцінює вплив політико-географічного положення на місце України в Європі та світі;</p>	<p>Українська держава та її територія. Етнічні землі. Формування сучасної території Української держави.</p> <p>Політико-географічне положення України: глобальне, регіональне, сусідське.</p> <p>Політико-економічна оцінка державного кордону України. Адміністративно-територіальний устрій України, його реформування.</p> <p>Київ — столиця України.</p> <p>Практична робота 41. Характеристика політико-географічного положення України.</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Проблеми і шляхи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України.</p> <p>2. Гельсінські угоди (Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі) — програмою дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи.</p> <p>3. Спірні території та невизнані державні утвори в Європі</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		висловлює судження щодо впливу політико-географічного положення на економічний розвиток та стабільність України	
5.2		Тема 2. Населення України	
		<p>Знаннєвий компонент: знає кількість населення України й особливості її динаміки; називає основні просторові закономірності демографічних процесів і розселення населення в Україні; пояснює особливості демографічної ситуації в країні, урбанізаційних процесів, етнічного складу населення. Діяльнісний компонент: характеризує природний і механічний рух населення, статево-вікову структуру; уміє знаходити й добирати статистичні матеріали; аналізує статистичні й картографічні матеріали про населення; розробляє картосхеми на основі контурних карт і таблиць статистичної інформації; розрізняє якість життя у великих і малих, монофункціональних і багатофункціональних містах, демографічну поведінку різних соціальних груп; прогнозує вплив системи розселення на розміщення виробництва та соціальної інфраструктури</p>	<p>Кількість населення України. Відтворення населення: природні, соціальні, економічні чинники народжуваності і смертності, показники, просторові відмінності. Особливості вікового і статевого складу населення України. Сучасні міграційні процеси в Україні. Українці на світовому і регіональному ринку праці. Демографічна політика в Україні. Система розселення. Міста України: класифікація за людністю і функціями. Міські агломерації, субурбанізація і джентрифікація. Сповільнення темпів урбанізації. Особливості сільських населених пунктів. Етнічний склад населення держави: автохтонні народи та національні меншини. Етнографічне районування. Соціальна структура населення. Практичні роботи 42. Створення картосхем (способом картограм) народжуваності і смертності населення України за регіональними даними Державної служби статистики України та їхній аналіз</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює значущість якості працересурсного потенціалу для економічного зростання країни</p>	<p>43. Створення картосхеми просторової моделі Київської агломерації. Дослідження 1. Сучасна географія трудової еміграції з України. 2. Соціальні проблеми монофункціональних міст. 3. Чому зникають села з карти України? 4. Розселення кримських татар, кримчаків, караїмів, гагаузів в Україні. 5. Встановлення зв'язку між рівнем забруднення навколишнього середовища та рівнем захворюваності населення на прикладі населених пунктів різного розміру (село, селище, мале місто, середнє місто, місто-мільйонер). Обчислення індексу розвитку людського потенціалу для обраної країни, регіону, свого населеного пункту</p>
5.3		<p>Тема 3. Економіка України у міжнародному поділі праці</p>	
		<p>Знаннєвий компонент: називає показники суспільно-економічного розвитку держави і якості життя населення; знає і розуміє особливості секторальної та територіальної структури економіки; пояснює регіональні відмінності в господарстві України. Діяльнісний компонент: аналізує секторальну структуру та регіональні відмінності господарства;</p>	<p>Сучасні риси національної економіки України. Показники суспільно-економічного розвитку держави і якості життя населення. Місце України в міжнародному поділі праці. Конкурентні переваги України на світових ринках сільськогосподарської продукції, рудної сировини і металів: запаси мінеральних ресурсів, геологічні умови і рельєф, земельні</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>характеризує чинники, що зумовили розвиток в Україні окремих виробництв товарів і послуг;</p> <p>визначає сучасні риси національного господарства, місце України на світових товарних ринках, чинники міжнародної спеціалізації країни;</p> <p>використовує поняття «додана вартість», «собівартість», «ефективність», «прибуток», «конкурентні переваги», «міжнародна кооперація», «попит», «пропозиція», «ринкова ціна» тощо для обґрунтування міжнародної спеціалізації України на світових ринках товарів і послуг;</p> <p>вміє застосовувати тематичні карти та статистичну інформацію для ілюстрації описів, характеристик, висновків, суджень;</p> <p>розробляє схеми ланцюгів доданої вартості.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент:</p> <p>робить висновки про оптимізацію структури економіки України та її міжнародної спеціалізації;</p> <p>оцінює територіальну структуру господарства країни за екологічними, соціальними, економічними критеріями;</p> <p>висловлює власні судження щодо конкурентних переваг і перспектив розвитку окремих виробництв в Україні</p>	<p>та агрокліматичні ресурси, виробнича інфраструктура тощо.</p> <p>Сучасні тенденції та регіональні відмінності розвитку енергетики в Україні. Імпорт енергоносіїв і нафтопродуктів в Україну та енергетична безпека держави.</p> <p>Замкнений технологічний цикл розроблення і виробництва транспортних літаків і надлегких літальних апаратів в Україні, експорт та імпорт авіатехніки.</p> <p>Автомобілебудування: тенденції розвитку виробництва, міжнародне кооперування.</p> <p>Місце України в глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва та реалізації електронної продукції.</p> <p>Виробництво фармацевтичної продукції та побутової хімії: чинники й особливості розташування підприємств.</p> <p>Легка промисловість: іноземні інвестиції, використання давальницької сировини, експорт готової продукції.</p> <p>Роль малого бізнесу у формуванні пропозиції одягу на національному ринку.</p> <p>Особливості національного ринку продуктів харчування.</p> <p>Міжнародні транспортні коридори на території України. Проблеми формування транспортної мережі та функціонування транспортних вузлів</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні. Ресурсний потенціал і проблеми розвитку рекреаційного комплексу в Україні. Місце України на світовому ринку інвестицій і запозичень. Транснаціональні фінансові корпорації (банки, фінансові компанії) в Україні. Регіональні відмінності господарства. Сучасні форми просторової організації виробництва товарів і послуг в Україні.</p> <p>Практичні роботи</p> <p>44. Аналіз секторальної структури економіки України.</p> <p>45. Побудова за даними офіційного сайту корпорації «Систем Кепітал Менеджмент» ланцюга доданої вартості: видобування залізної руди (м. Кривий Ріг, Україна) — виплавлення сталі (м. Маріуполь, Україна) — виробництво конструкційного сталю прокату (м. Валлезе ді Оппеано, Італія), визначення ринкової ціни тонни відповідної товарної продукції на кожному етапі, установлення чинників формування цього ланцюга.</p> <p>46. Позначення на контурній карті Європи міжнародних транспортних коридорів</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Роль малого бізнесу в розвитку туризму і курортного господарства</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>2. Давальницька сировина у швейній індустрії України: позитивні й негативні аспекти для виробників і споживачів.</p> <p>3. Офшорна розробка програмного забезпечення в Україні: основні центри, компанії</p>
5.4		Тема 4. Культура України	
		<p>Знанневий компонент: <i>пояснює</i> вплив історичних чинників на розташування матеріальних об'єктів культури в Україні; <i>наводить приклади</i> об'єктів релігійного туризму, популярних мистецьких фестивалів.</p> <p>Діяльнісний компонент: <i>розпізнає</i> зображення відомих об'єктів матеріальної культури в Україні; <i>характеризує</i> етнографічні групи українців; <i>установлює</i> залежність між особливостями природи, господарства регіонів України і культурою побуту їхніх жителів; <i>аналізує</i> вплив глобалізації на культуру українців.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: <i>усвідомлює</i> унікальність культурних надбань українців; <i>критично ставиться</i> до недбалого використання об'єктів матеріальної культури;</p>	<p>Основні риси географії культури України. Регіональні особливості культури в Україні. Вплив глобалізації на культуру України.</p> <p>Практичні роботи</p> <p>47. Установлення територіальних відмінностей і закономірностей у забезпеченості закладами культури областей України за даними офіційної статистики.</p> <p>48. Нанесення на контурну карту України місць проведення популярних музичних фестивалів.</p> <p>Дослідження</p> <p>1. Опис і презентація особливостей культури представників етнографічних груп (групи) українців, що живуть у вашому населеному пункті.</p> <p>2. Основні конфесійні групи населення своєї місцевості</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		обговорює проблеми збереження і розвитку культури в Україні	
5.5		Тема 5. Особливості політичної організації України	
		<p>Знаннєвий компонент: знає особливості політичної організації території України; називає ознаки демократичної держави.</p> <p>Діяльнісний компонент: характеризує електоральну структуру населення України.</p> <p>Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює важливість місцевого самоврядування в демократичній державі</p>	<p>Україна як унітарна демократична держава. Особливості політичної організації території держави, роль органів місцевого самоврядування і територіальних органів державної влади. Загальна характеристика електоральної географії України.</p> <p>Дослідження Територіальні громади: сутність, становлення, сучасні реалії</p>
5.6		Тема 6. Суспільно-географічна характеристика своєї області	
		<p>Знаннєвий компонент: називає одиниці адміністративного поділу області; знає найбільші підприємства, приклади культурної спадщини та типові народні звичаї свого краю; пояснює доцільність змін та економічну вигоду від адміністративно-територіальної реформи, причини депопуляції, міграції, зміни в структурі та якості трудових ресурсів; показує на карті адміністративні райони, міста обласного значення, основні об'єкти туризму.</p> <p>Діяльнісний компонент: аналізує основні показники</p>	<p>Географічне положення та адміністративно-територіальний поділ області. Реформування адміністративно-територіального устрою області.</p> <p>Населення: сучасні демографічні тенденції, статевовікова структура, міграції. Національний склад. Працересурсний потенціал.</p> <p>Місце області в сучасному господарському комплексі України. Територіальна організація господарства. Соціальна інфраструктура. Культурна спадщина і народні звичаї. Релігія. Система освіти та її територіальна організація. Туристсько-рекреаційні об'єкти</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>суспільно-економічного розвитку й основні демографічні тенденції; характеризує національний склад населення, забезпеченість трудовими ресурсами, їхній якісний склад, систему освіти в регіоні; складає суспільно-географічну характеристику обласного центру. Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює доцільність ефективної адміністративно-територіальної реформи; оцінює показники економічного потенціалу області; висловлює судження щодо шляхів розв'язування господарських, соціальних і екологічних проблем; робить висновки про екологічний стан навколишнього середовища свого регіону та його вплив на здоров'я населення</p>	<p>Обласний центр як історичний, науковий, культурний і освітній центр. Екологічний стан, екологічні проблеми області. Моніторинг навколишнього природного середовища. Вплив забруднення навколишнього природного середовища на стан здоров'я населення. Екскурсія на підприємство (промислове виробництво, фермерське господарство, фінансову установу, санаторій, готель тощо). Практичні роботи 49. Аналіз демографічних показників своєї області порівняно з іншими регіонами України. 50. Складання комплексної характеристики суб'єкта економічної діяльності за планом. 51. Нанесення на план (топографічну карту) населеного пункту (району) релігійних будівель різних конфесій та об'єктів, що мають сакральне значення. 52. Розроблення регіональних маршрутів туристичних подорожей, прокладання їх на топографічній карті (плані), обчислення витрат (часових, фінансових тощо). 53. Складання комп'ютерної презентації сувенірної продукції, виробленої в області</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
			<p>Дослідження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Адміністративно-територіальна реформа області: досвід формування територіальних громад. 2. Дефіцитні професії у своєму населеному пункті. 3. Використання альтернативних джерел енергії у домогосподарствах. 4. Ресурсний потенціал свого населеного пункту для організації фестивалю народних традицій, побуту. 5. Закономірності розташування звалищ побутового сміття
6	15	<p>Розділ V. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ БАЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА, ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ І ПРОГНОЗИ</p>	
6.1		<p>Тема 1. Глобальні проблеми людства</p>	
		<p>Знанневий компонент: розуміє суть глобальних проблем; називає причини виникнення глобальних проблем; наводить приклади і показує на карті держави, що володіють ядерною зброєю і мають трансконтинентальні ракети, райони конфліктів і міжнародного тероризму, екологічного лиха, знеліснення і спустелення, найвищих темпів приросту населення й аграрного перенаселення; пояснює загострення глобальних проблем за останні півстоліття</p>	<p>Класифікації глобальних проблем людства. Проблема збереження миру на Землі. Проблема міжнародного тероризму та конфліктів. Проблема збереження поступального і пропорційного розвитку країн світу. Територіальний аналіз екологічних проблем світу. Екологічна криза — порушення взаємозв'язків у системі, що викликані антропогенною діяльністю. Проблема захисту географічного середовища. Проблема раціонального використання мінеральних ресурсів промисловості. Проблема раціонального розвитку</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Діяльнісний компонент: розпізнає прояви різних глобальних викликів у навколишньому середовищі; добирає в засобах масової інформації та аналізує матеріали щодо явищ тероризму, сепаратизму; розрізняє прояви і причини глобальних проблем; характеризує сутність глобальних проблем людства; визначає шляхи розв'язування глобальних проблем; обґрунтовує взаємозв'язок глобальних викликів; групує глобальні виклики у територіальному розрізі; пов'язує причини відсталості країн з іншими глобальними проблемами. Оцінно-ціннісний компонент: усвідомлює необхідність об'єднання всіх країн світу для розв'язування глобальних проблем; оцінює прояви глобальних викликів в Україні, наслідки теплового забруднення атмосфери; висловлює власні судження щодо зростання розриву між розвиненими країнами і країнами, що відстали у своєму розвитку, можливостей науки збільшити виробництво продовольства в різних агрокліматичних регіонах світу;</p>	<p>енергетики (пошук нових енергоносіїв і стримування теплового забруднення атмосфери). Проблема використання ресурсів Світового океану. Проблема забезпечення життєдіяльності та якості життя людини. Демографічні прогнози і реальний перебіг світового демографічного переходу. Проблема раціонального використання земельних ресурсів і виробництва продовольства. Проблема якості життя людини.</p> <p>Практична робота 54. Порівняння динаміки показників ВВП (ВНП), ВВП (ВНП) на одну особу, темпів зростання ВВП (ВНП) країн «Великої сімки» і найменш розвинених країн.</p> <p>Дослідження 1. Географія збройних конфліктів у сучасному світі. 2. Використання відновлюваних джерел енергії Світового океану. 3. Найменш розвинені країни світу: минуле, сучасне, майбутнє (на прикладі однієї з найбільш відсталих країн світу)</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<i>критично ставиться</i> до дій, проєктів, що нехтують глобальними викликами	
6.2		Тема 2. Глобальні стратегії розвитку	
		<p>Знаннєвий компонент: <i>формулює</i> поняття «глобальна екосистема», «екологічна криза», «соціальна криза», «економічна криза»; <i>розуміє</i> суть глобальної стратегії сталого, збалансованого розвитку; <i>пояснює</i> актуальність стратегії сталого розвитку; <i>знає</i> основні положення стратегії збалансованого розвитку України. Діяльнісний компонент: <i>розрізняє</i> прояви екологічної, соціальної, економічної кризи, сутність економічного, екологічного та соціального сталого розвитку; <i>характеризує</i> основні показники стратегії сталого розвитку; <i>застосовує</i> територіальний підхід у розв'язуванні проблеми сталого розвитку на рівні окремих країн; <i>проєктує</i> заходи збалансованого розвитку свого населеного пункту згідно з положеннями стратегії збалансованого розвитку України. Оцінно-ціннісний компонент: <i>висловлює власні судження</i> щодо можливості і доцільності використання</p>	<p>Глобальна стратегія стало-го, збалансованого розви-тку і глобальна стратегія гу-манізації суспільства. Поняття «глобальна екосис-тема». Техногенний вплив на географічну оболонку Землі. Екологічна криза. Основні види забруднення. Середовище існування лю-дини та його якість. Сутність соціальної кризи та її складові. Прояви еконо-мічної кризи. Показники сталого (зба-лансованого) розвитку: природокористування, при-родоохоронні території, стан довкілля, економічний розвиток, раціональне гос-подарювання, соціальна справедливість, здоров'я, тривалість життя людини. Сутність економічного, еко-логічного та соціального сталого розвитку. Підходи до розв'язування проблеми сталого розвитку. Досвід реалізації планів сталого розвитку в різних країнах. Територіальний підхід у розв'язуванні проблеми сталого розвитку на рівні окремих країн. Роль географії в забезпе-ченні сталого розвитку</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		в Україні, своїй місцевості досвіду реалізації планів сталого розвитку в інших країнах	Стратегія збалансованого розвитку України. Глобальна стратегія гуманізації суспільства. Дослідження Реалізація планів сталого розвитку в різних країнах: успіхи і прорахунки
6.3		Тема 3. Прогнози розвитку геопросторової будови сучасного господарства і суспільства	
		<p>Знаннєвий компонент: формулює поняття «ноосфера», «інформаційно-технологічна революція», «постіндустріальне суспільство», «інформаційне («мережеве») суспільство», «метрополітенський регіон»; наводить приклади і показує на карті країни «центру», «напівпериферії» і «периферії».</p> <p>Діяльний компонент: характеризує зміни у просторовій організації суспільства; моделює геопросторові зміни в системі розселення; доводить існування вирівнювання розвитку економіки високорозвинених країн, країн Європейського Союзу тощо; порівнює економічні трансформації в країнах перехідної економіки; прогнозує геопросторові зміни внаслідок глобального потепління</p>	<p>Економічна основа сучасної світової цивілізації (країни «центру», «напівпериферії» та «периферії»).</p> <p>Країни центру: уподібнення та взаємодоповнення, вирівнювання розвитку економіки й уніфікації структурних показників та якості життя суспільства.</p> <p>Країни перехідної економіки: трансформаційний розвиток економіки і суспільства перемін.</p> <p>Традиційні (або периферійні) економічні системи: проблеми наздоганяючого розвитку. Формування інформаційного (мережевого суспільства). Становлення ноосферної цивілізації як можливий наступний етап розвитку суспільства.</p> <p>Геопросторові зміни в системі розселення і організації життєдіяльності: перехід від системи село — місто, до системи метрополітенських регіонів з переважанням урбаністичних форм якості життя</p>

№ з/п	К-ть год	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний зміст теми
		<p>Оцінно-ціннісний компонент: висловлює власні судження щодо проблем і перспектив розвитку суспільства і економіки світу та України; критично ставиться до глобальних геополітичних прогнозів; оцінює можливості держави і суспільства в Україні в підвищенні якості життя людини</p>	<p>Геопросторові зміни в контексті глобального потепління. Глобальні геополітичні прогнози: «ядерна зима»; «Багата Північ» і «Бідний Південь»; «діалог цивілізацій» та ін.</p>
7	10	Резерв часу	

ПРОГРАМА
для закладів загальної середньої освіти

ЕКОНОМІКА
10–11 класи
Профільний рівень

Пояснювальна записка

Програма «Економіка» для учнів 10–11 класів розроблена на основі діючого Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) та відповідно до положень концепції Нової української школи (2016). Програма враховує багаторічний досвід викладання економіки в класах з поглибленим вивченням економіки та побажання щодо її удосконалення шкільних учителів і учнів.

Основні цілі вивчення економіки у класах економічного профілю навчання

Вивчення курсу «Економіка» у класах з економічним профілем навчання спрямоване на досягнення загальних для різних профілів та особливих цілей.

До *загальних* цілей, які реалізуються під час вивчення економіки у класах усіх профілів навчання, належить таке:

- ♦ засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства, а саме: основних економічних категорій, законів, закономірностей, тенденцій;
- ♦ формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, дотримання законності тощо;
- ♦ сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, платника податків, користувача суспільних благ, члена місцевої громади, активного виборця тощо;
- ♦ формування навичок самостійної роботи під час виконання практичних завдань.
- ♦ *Особливими* цілями вивчення економіки у класах економічного профілю навчання є:
- ♦ засвоєння спеціальних знань, пов'язаних з вибором майбутньої сфери діяльності та професії;
- ♦ оволодіння деякими прийомами економічного аналізу;
- ♦ підготовка до навчання у вищих навчальних закладах економічного, соціологічного, правового профілів.

Структура курсу

Програма курсу «Економіка» розрахована на вивчення у 10 та 11 класах.

Структура курсу підпорядкована певній логіці, яка спирається на основні принципи пізнання, а саме:

- ♦ рух від простого до складного;
- ♦ поєднання історичного і логічного;
- ♦ верифікацію здобутих знань;
- ♦ навчання у процесі діяльності.

Курс «Економіки» охоплює 5 розділів, які складаються з 26 тем і за роками навчання розподіляються у такий спосіб:

10 клас	Розділ 1. Фундаментальні поняття економіки (6 тем)
	Розділ 2. Фундаментальні процеси та явища ринкової економіки (7 тем)
11 клас	Розділ 3. Підприємство та підприємницька діяльність (4 теми)
	Розділ 4. Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні (5 тем)
	Розділ 5. Світова економіка та інтеграційні процеси (4 теми)

У 10 класі учень, передусім, має засвоїти зміст фундаментальних явищ, які властиві будь-якій економіці. Це — виробничі ресурси, продукт, виробництво, потреби, споживач, виробник, економічна ефективність, економічний кругообіг, економічна система тощо. Далі він ознайомиться з процесами та явищами, які властиві ринковій економіці, а саме: попитом, пропозицією, ціною, еластичністю попиту та пропозиції, ринковими доходами, формами грошей та елементами ринкової інфраструктури.

Матеріал 11 класу присвячений підприємництву та різним аспектам діяльності підприємства. Учень не лише ознайомиться з основними функціями, які виконує підприємець, а й особливостями підприємств за різних форм власності, організаційних і ринкових структур, роллю уряду в організації підприємницької діяльності. У 11 класі предметом вивчення також стає національна економіка та світове господарство. Розкриваються закономірності функціонування національної економіки як цілого, роль уряду в забезпеченні цієї цілісності та інструменти урядо-

вого впливу на економіку. Під час вивчення форм міжнародних економічних відносин та еволюції економічної інтеграції країн формується уявлення про цілісність світового господарства та місце у ньому вітчизняної економіки. Учень ознайомиться з основними тенденціями змін у міжнародних економічних відносинах, зі змістом глобалізаційних процесів та їхнім впливом на національну економіку.

Особливості оцінювання знань під час вивчення «Економіки» у класах шкіл економічного профілю

Зважаючи на мету вивчення курсу «Економіка», його структуру та профіль навчання, під час формування підсумкової оцінки доцільно враховувати не лише рівень теоретичних знань, а й набуті навички. Формами перевірки теоретичних знань можуть бути:

- ♦ усні відповіді за заданою темою;
- ♦ пошук і презентація економічної інформації за заданою або обраною темою;
- ♦ відповіді на тестові завдання різних рівнів складності;
- ♦ участь у дискусіях під час обговорення актуальних економічних проблем.
- ♦ Перевірка набутих навичок може здійснюватися у процесі:
- ♦ вирішення задач різних рівнів складності;
- ♦ оцінюванні результатів аналізу певних економічних процесів або явищ;
- ♦ обґрунтування конкретних економічних рішень під час виконання практичних завдань.

Зв'язки з іншими дисциплінами

Викладання економіки у класах шкіл економічного профілю передбачає те, що вчитель спирається на знання та навички, здобуті учнями під час вивчення таких шкільних дисциплін, як:

- ♦ історія
- ♦ право
- ♦ географія
- ♦ математика
- ♦ інформатика

Тематика практичних робіт

Практичні роботи покликані активізувати зацікавленість учнів у вивченні курсу, а їхнє виконання є втіленням принципу: «навчатися виконуючи». Практичні роботи з економіки сприяють поглибленню знань, навичок і вмінь, стимулюванню пізнавальної діяльності, дають змогу здійснити контроль і корекцію знань і навичок. Окрім цього, під час виконання практичних ро-

біт з економіки учень не лише щось обчислює чи аналізує, а й самостійно збирає інформацію або творчо використовує реальну первинну інформацію, надану вчителем.

План виконання практичної роботи розробляє вчитель і пропонує учневі/учениці перед початком роботи.

Підсумки практичних робіт оприлюднюються у класі й оцінюються вчителем.

Практичні роботи можуть виконуватись окремим учнем/ученицею або групою учнів у позаурочний час.

На аналіз виконаної практичної роботи і підбиття підсумків у класі відводиться 1 година.

Тематика практичних робіт відповідає змісту розділів програми, що вивчаються у 10 та 11 класах.

Теми практичних робіт у 10 класі
<ol style="list-style-type: none">1. Визначення показників ефективності використання ресурсів виробництва.2. Структура споживання родин з різним рівнем доходів.3. Визначення альтернативної вартості навчання.4. Оцінка еластичності попиту за ціною для конкретного товару.5. Послуги, які надає банк (страхова компанія).
Теми практичних робіт у 11 класі
<ol style="list-style-type: none">1. Визначення особистої здатності до підприємництва (або Класифікація підприємств мого міста за різними класифікаційними ознаками).2. Оцінювання структури витрат і ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс».3. Розроблення бізнес-плану проекту зі створення конкретного продукту (послуги).4. Дослідження залежності між темпом економічного зростання та рівнем безробіття в Україні.5. Оцінювання зміни вартості споживчого кошику родини за місяць та її вплив на добробут родини.6. Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні й інших країнах.7. Визначення тенденції змін у структурі надходжень і видатків до державного бюджету України.8. Аналіз структури та порівняння торговельного і платіжного балансів різних країн.

**Формування ключових компетентностей
під час вивчення курсу «Економіка»**

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
1		Спілкування державною мовою	<p>Уміння: розуміти тексти економічного змісту, включно із законами, що унормовують економічні відносини, економічними програмами уряду, політичних партій, рухів, громадських організацій; використовувати економічні терміни державною мовою в публічних виступах, повідомленнях, дискусіях; писати економічні тексти у вигляді рефератів, тез виступів та учнівських наукових робіт; обмінюватися економічною інформацією українською мовою з однолітками, вчителями, іншими громадянами.</p> <p>Ставлення: шанобливе ставлення до можливостей і переваг використання української мови у спілкуванні під час вивчення економіки; усвідомлення того, що невикористання мови в певній, зокрема, економічній сфері, сприяє збідненню української економічної термінології</p>
2		Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: розуміти зміст газетних і журнальних статей загального економічного змісту та їх реферувати; пов'язувати традиційно використовані позначення економічних змінних з економічних підручників з їхніми англійськими відповідниками; спілкуватися на загальноекономічні теми з однолітками, вчителями, громадянами з інших країн.</p> <p>Ставлення: розуміння важливості використання економічної термінології іноземною мовою у спілкуванні; усвідомлення можливостей розширення інформаційних джерел з економічної тематики під час використання різних мов</p>

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
3		Математична компетентність	<p>Уміння: правильно застосовувати математичний інструментарій (відносні величини, прирістні величини, диференціали, логарифми, інтеграли, функції) під час розв'язування задач економічного змісту та аналізу реальних економічних процесів і явищ; збирати та подавати у вигляді таблиць, графіків, схем економічну інформацію з різних джерел; обґрунтовувати свою думку в дискусії з використанням математично обробленої (середні величини, індекси, відсотки) економічної інформації.</p> <p>Ставлення: усвідомлення значення математичного інструментарію в економічному аналізі та прийнятті рішень для їх більшої обґрунтованості</p>
4		Природничо-наукова компетентність	<p>Уміння: наводити історичні приклади впливу технологічних революцій на розвиток економіки та суспільства; пояснювати зв'язок між економікою та використовуваними виробничими технологіями, зокрема, у контексті пояснення особливостей реалізації вимог об'єктивних економічних законів; передбачати основні економічні зміни під впливом сучасних інтернет-, біо-, нанотехнологій тощо.</p> <p>Ставлення: розуміння цінності економічних знань, сучасних методів управління виробничими ресурсами для практичної реалізації сучасних виробничих технологій у будь-якій сфері діяльності; усвідомлення відповідальності виробників і споживачів за економічно ефективне та соціально доцільне використання сучасних технологій</p>

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
5		Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння: шукати економічну інформацію в Інтернеті за ключовими економічними термінами; користуватися веб-сайтами органів державної влади, міжнародних економічних організацій; будувати графіки та діаграми з використанням програми Excel; створювати комп'ютерні презентації за результатами виконання практичних завдань та для участі у публічних обговореннях економічних проблем; перевіряти власні тексти з використанням антиплагіатних програм; вести пошук вакансій на вільні робочі місця, пошук товарів і послуг відповідної корисності в Інтернеті.</p> <p>Ставлення: дотримання принципів наукової доброчесності під час використання інформації з інтернет-джерел</p>
6		Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння: критично оцінювати власний рівень знань і вмій, зокрема, в економічній сфері та визначати власні освітні цілі та програми; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, зокрема, між рівнем економічних знань та якістю життя, між рівнем освіти та рівнем продуктивності праці, доходу, можливостями самореалізації людини; знаходити нові джерела економічної інформації та використовувати нові контакти для навчання в процесі діяльності (learning-by-doing); здійснювати порівняльний аналіз можливостей одержання економічної освіти в різних вітчизняних і зарубіжних освітніх закладах.</p> <p>Ставлення: усвідомлення необхідності постійного поповнення економічної інформації</p>

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
6			<p>для прийняття обґрунтованих рішень у споживанні, працевлаштуванні, підприємницькій та інноваційній діяльності, у спілкуванні з органами державної влади та місцевого самоврядування;</p> <p>усвідомлення потреби в нових економічних знаннях і вміннях;</p> <p>виявлення інтересу до здобутків наук, пов'язаних з економікою, а саме: до права, психології, соціології тощо</p>
7		Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння</p> <p>розробляти прості бізнес-плани за визначеною програмою, брати участь в їхній реалізації в різних ролях (керівників, виконавців, аудиторів);</p> <p>здійснювати пошук та обґрунтовувати перспективність бізнес-проектів на місцевому рівні (район, місто, власна школа);</p> <p>оцінювати результати реалізації проектів на місцевому рівні за економічними та соціальними критеріями;</p> <p>здійснювати компаративний аналіз різних бізнес-проектів;</p> <p>презентувати й обґрунтовано захищати власні бізнес-ідеї.</p> <p>Ставлення:</p> <p>визнання необхідності використання об'єктивних критеріїв оцінювання підприємницької діяльності;</p> <p>усвідомлення соціальної відповідальності підприємців у суспільстві</p>
8		Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння:</p> <p>визначати зміст і можливості узгодження приватних, колективних і суспільних економічних інтересів і потреб;</p> <p>обґрунтовувати переваги та визначати можливі форми суспільно-приватного партнерства в економічній сфері;</p> <p>пояснювати роль і використовувати можливості різних інститутів</p>

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
8		Соціальна та громадянська компетентності	<p>громадянського суспільства, зокрема, професійних об'єднань, асоціацій із захисту прав споживачів і виробників; працювати в колективі, зокрема, в процесі реалізації економічних проектів.</p> <p>Ставлення: усвідомлення об'єктивності суспільних (загальнонаціональних) економічних інтересів і необхідності їхнього захисту; розуміння переваг узгодженої економічної діяльності для реалізації суспільних і колективних (групових, регіональних) інтересів; визнання суспільної цінності виконуваних державою економічних і соціальних функцій, необхідності громадського контролю за діяльністю органів державної влади та особистої участі у формуванні та функціонуванні державних інститутів; толерантне ставлення до альтернативних думок і підходів, зокрема, щодо ролі держави в економіці, різних теоретичних економічних шкіл і творців економічної політики (полісмейкерів)</p>
9		Обізнаність і самовираження у сфері культури	<p>Уміння: пояснювати еволюцію наукової економічної думки як прояв наукової культури суспільства, знати прізвища Нобелівських лауреатів з економіки та визначати їхній науковий внесок; пояснювати окремі факти та досягнення світової та національної економіки як прояви матеріальної культури суспільства; наводити приклади літературних, театральних творів і творів кіномистецтва, у яких висвітлюються економічні проблеми.</p> <p>Ставлення: усвідомлення внеску українських економістів та економістів українського походження у розвиток світової економічної думки;</p>

№ з/п	К-ть год	Ключові компетентності	Компоненти
9		Обізнаність і самовираження у сфері культури	визнання необхідності змін у духовній культурі українців для формування інституційних і політичних передумов прогресивних економічних реформ; подолання комплексу меншовартості українців з огляду на фактичні низькі показники рівня життя та показники ефективності української економіки
10		Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння: пояснювати природний ресурс (землю, клімат, надра), засоби виробництва та людський капітал як елементи виробничої функції; оцінювати зміни економічної ефективності під впливом змін природного середовища в історичному контексті з використанням статистичної інформації; наводити приклади екологічно ефективних технологій, що передбачають ресурсоощадне використання невідтворюваних природних ресурсів в Україні та інших країнах; брати участь в реалізації проектів ощадного використання виробничих (земельних, водних, енергетичних, трудових) ресурсів у межах власної родини, школи, місцевої громади та обґрунтовувати їхню економічну доцільність; надавати переваги використанню в побуті матеріалів, які не завдають істотної шкоди довкіллю й власному здоров'ю, а, отже, гарантують вищу якість життя та добробут;</p> <p>Ставлення: використання критерію збереження-довкілля як вирішального при оцінюванні результатів економічної діяльності; усвідомлення відповідальності всіх суб'єктів економічної діяльності (виробників речей і послуг, споживачів, національних регуляторів) за збереження довкілля та здоров'я нації</p>

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

10 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Розділ І. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ	
Тема 1. Завдання економічної науки та її значення в житті суспільства і людини (5 год)	
<p>Знаннєвий компонент: визначає предмет економічної науки та характеризує, які проблеми економічного життя розв'язує економічна наука; розуміє, яку роль відіграє економічна наука в житті людини та суспільства; розкриває: завдання (функції) економічної науки в поясненні дійсності та в обґрунтуванні економічних рішень; економічний зміст таких понять, як «суб'єкт економіки», «об'єкт економіки», «економічний закон»; розрізняє об'єктивні економічні закони та закони природи. Діяльнісний компонент: наводить приклади: переваг, які дають людині економічні знання; зв'язку економіки з правом, географією, математикою та іншими науками; аналізує, як змінювалися уявлення про предмет економічної науки упродовж століть, і те, який внесок зроблено лауреатами Нобелівської премії з економіки в розвиток економічної науки; знаходить аргументи щодо визначальної ролі економічної науки в реформуванні української економіки</p>	<p>Економіка як сфера життєдіяльності людей і об'єкт економічного дослідження. Економіка як наука для розв'язання основної проблеми суспільства: забезпечення задоволення зростаючих потреб людей за обмежених виробничих ресурсів. Предмет економічної науки. Як розвивалась економічна наука: визначальні економічні ідеї. Внесок лауреатів Нобелівської премії з економіки в розвиток економічної науки. Етапи і методи економічного дослідження. Хто стає учасником (суб'єктом) економічних відносин і щодо чого вони виникають. Економічні закони, їхнє використання та обґрунтованість рішень уряду. Функції економічної науки. Економічні знання для правильних рішень людини у споживанні, виборі сфери діяльності, підприємстві, спілкуванні з органами влади. Економічні знання і громадянська позиція особи. Значення економічної науки в умовах сучасної України. Позитивна та нормативна економіка. Зв'язки економічної науки з іншими науками: правом, психологією, соціологією, географією, математикою та інформатикою</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Ціннісний компонент: оцінює переваги економічних суб'єктів, озброєних економічними знаннями у споживанні, виборі сфери діяльності, підприємстві, спілкуванні; усвідомлює власне місце в економічних процесах</p>	
<p>Тема 2. Зміст основних економічних явищ і процесів (8 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент: визначає зміст основних сфер економіки — виробництва, обміну, розподілу та споживання; розкриває економічний зміст таких понять, як «земля», «праця», «капітал», «здатність до підприємництва», «інформація», «технологія», «технологічний уклад». Діяльнісний компонент: наводить приклади окремих ресурсів (факторів) виробництва, що використовують у виробництві певних продуктів; обчислює за конкретними даними такі показники економічної ефективності, як продуктивність праці, фондівіддача, дохід з одиниці природних ресурсів; наводить аргументи на користь економіки знань, ресурсоощадних технологій; шукає і презентує інформацію про ресурсний потенціал країни та її окремих регіонів. Ціннісний компонент: оцінює вигоди економічних суб'єктів, які ефективніше використовують виробничі ресурси; усвідомлює необхідність використання ресурсоощадних технологій виробництва та способів споживання, що не шкодять навколишньому природному середовищу</p>	<p>Виробництво: зміст, організаційні форми, структура й інфраструктура. Вплив виробництва на довкілля. Ресурси виробництва: земля, праця, капітал, здатність до підприємницької діяльності, інформація. Фактори виробництва. Продукт (результат) виробництва: його структура та призначення. Економічна ефективність: зміст і способи оцінювання. Показники ефективності використання ресурсів виробництва. Технологічні уклади виробництва: реміснича технологія, машинне (індустріальне) виробництво, виробництво постіндустріального суспільства та нова економіка знань. Ресурсоощадні технології. Споживання: зміст, організаційні форми, структура й інфраструктура. Розподіл та обмін: зміст, основні форми, структура й інфраструктура. Взаємозв'язок основних сфер економіки: виробництва, обміну, розподілу та споживання. Практична робота 1. Визначення показників ефективності використання ресурсів виробництва</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 3. Споживач в економіці. Економічні потреби та економічні інтереси (7 год)	
<p>Знаннєвий компонент: <i>пояснює</i> причини безмежності потреб та обмежених можливостей їхнього задоволення; <i>дає визначення</i> таких понять, як «потреба», «споживче благо», «економічний інтерес»; <i>формулює</i> закон спадної граничної корисності, правило оптимального вибору споживача. Діяльнісний компонент: <i>класифікує</i> споживчі блага та потреби споживача, економічні інтереси; <i>визначає</i> бюджет споживача; <i>наводить приклади</i> різних способів задоволення потреб; раціональної та нераціональної поведінки споживача; <i>обчислює</i> загальну та граничну корисність блага; оптимальний обсяг споживання. Ціннісний компонент: <i>оцінює</i> переваги суспільств, у яких споживач є основним суб'єктом економіки; <i>усвідомлює</i> необхідність захисту прав споживачів у суспільстві</p>	<p>Споживач як основний суб'єкт сучасної економіки. Потреби споживача: зміст і класифікації. Прояви розвитку та безмежності потреб. Споживчі блага як засіб задоволення потреб. Структура споживчих благ. Корисність споживчого блага і способи її оцінювання. Граничне споживче благо і гранична корисність. Закон спадної граничної корисності. Бюджет споживача. Ознаки раціонального споживача. Закон (правило) оптимального вибору споживача. Права споживача та їхній захист у сучасному демократичному суспільстві. Економічні інтереси, їхня роль в організації економічного життя суспільства. Поєднання економічних інтересів окремих осіб, колективів і держави. Практична робота: 2. Структура споживання родин з різним рівнем доходів</p>
Тема 4. Проблема обмеженості ресурсів та вибору виробника (8 год)	
<p>Знаннєвий компонент: <i>пояснює</i> причини обмеженості виробничих ресурсів і вибору варіанта поведінки виробника; <i>дає визначення</i> таких понять, як «відтворювальні та невідтворювальні виробничі ресурси», «гранична норма заміщення», «альтернативна вартість»;</p>	<p>Прояви обмеженості виробничих ресурсів. Відтворювані та невідтворювані ресурси. Виробничі можливості. Повна зайнятість ресурсів і повний обсяг виробництва. Альтернативні варіанти використання ресурсів. Крива виробничих можливостей</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>формулює закон спадної продуктивності факторів (ресурсів) виробництва, правило зіставлення граничної виручки та граничних витрат ресурсів;</p> <p>розрізняє повну та неповну зайнятість ресурсів.</p> <p>Діяльнісний компонент: наводить приклади окремих ресурсів (факторів) виробництва, раціональної та нераціональної поведінки виробника, будує графік кривої виробничих можливостей;</p> <p>визначає різні варіанти виробництва за кривою виробничих можливостей, оптимальний обсяг виробництва, граничну норму заміщення та альтернативну вартість.</p> <p>Ціннісний компонент: оцінює переваги виробників, озброєних економічними знаннями; усвідомлює необхідність захисту прав споживачів і прав виробників як партнерів в економічних відносинах</p>	<p>Поняття граничної норми заміщення. Альтернативна вартість. Ознаки раціонального виробника. Закон спадної продуктивності факторів (ресурсів) виробництва. Раціональне використання виробничих ресурсів в Україні.</p> <p>Практична робота: 3. Визначення альтернативної вартості навчання</p>
<p>Тема 5. Відносини власності (3 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент: визначає економічний зміст відносин власності;</p> <p>розуміє зв'язок власності з виробництвом, роль держави в регулюванні відносин власності;</p> <p>розрізняє об'єкти та суб'єкти власності.</p> <p>Діяльнісний компонент: пояснює на прикладах економічне значення захисту прав приватної власності;</p> <p>наводить приклади підприємств та організацій державної, колективної та приватної форм власності;</p>	<p>Економічний зміст відносин власності. Об'єкти власності. Домінуючий об'єкт власності. Суб'єкти власності.</p> <p>Власність і організація виробництва. Право власності. Форми власності. Еволюція форм власності. Економічне значення захисту прав приватної власності. Тенденції розвитку відносин власності у розвинених демократичних країнах.</p> <p>Реформування відносин власності в Україні. Роль приватизації та націоналізації об'єктів власності</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>характеризує тенденції змін відносин власності в розвинених країнах;</p> <p>знаходить аргументи на користь доцільності приватизації або націоналізації окремих об'єктів власності для ефективного реформування української економіки.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює переваги процесу демократизації відносин власності порівняно з процесом централізації (авторитарного використання) об'єктів власності</p>	
<p>Тема 6. Економічні системи. Особливості економічного кругообігу (4 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>пояснює фундаментальні відмінності економічних систем;</p> <p>розкриває:</p> <p>зміст основних елементів економічних систем;</p> <p>зміст таких понять, як «економічна система», «ринкова економіка», «планова економіка», «змішана економіка», «економічний кругообіг», «економічна свобода», «конкуренція»;</p> <p>характеризує основні елементи економічного кругообігу;</p> <p>пояснює зв'язок між економічною ефективністю та соціальною справедливістю.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>визначає місце окремих економічних суб'єктів і потоків за схемою економічного кругообігу;</p> <p>знаходить приклади переваг та обмежень конкретної економічної системи;</p>	<p>Сутність та основні елементи економічної системи: економічні суб'єкти, способи координації їхньої діяльності,</p> <p>Зміст економічного кругообігу.</p> <p>Ринкова, командна, змішана економіка: принципи організації, схеми кругообігу.</p> <p>Зв'язок економічної ефективності і соціальної справедливості.</p> <p>Форми (моделі) ринкової економіки: ліберальна ринкова, соціальне ринкове господарство, демократичний соціалізм, модель «по один бік плану й ринку».</p> <p>Економічна система сучасної України</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>наводить приклади країн з різними моделями ринкової економіки;</p> <p>знаходить прояви незавершеності формування української ринкової економіки.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює переваги суспільств з розвинутою соціально-орієнтованою ринковою економікою</p>	
<p>Розділ II. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ТА ЯВИЩА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ</p>	
<p>Тема 1. Ринкове розв’язування основних проблем економіки: що, як, для кого виробляти (7 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>пояснює принцип «прихованої руки ринку»;</p> <p>визначає переваги й обмеження організації економіки на ринкових засадах;</p> <p>розкриває зміст категорій «конкуренція», «монополія», «ринкове саморегулювання»;</p> <p>розрізняє досконалу та недосконалу конкуренцію.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>наводить приклади прояву досконалої та недосконалої конкуренції в українській економіці;</p> <p>шукає та презентує інформацію про монополії (олігополії) на окремих ринках;</p> <p>знаходить аргументи на користь державної підтримки конкуренції.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює переваги й обмеження ринкової конкуренції та ринкового саморегулювання;</p> <p>усвідомлює переваги економіки, спрямованої на реальні потреби споживачів</p>	<p>Особливості розв’язування основних проблем економіки в умовах ринку.</p> <p>Явище «голосування грошима» у ринковому вирішенні питання «що виробляти».</p> <p>Конкуренція виробників і мінімізація витрат у вирішенні питання «як виробляти».</p> <p>Доходи споживачів як чинник у вирішенні питання «для кого виробляти».</p> <p>Сутність ринкового саморегулювання: принцип «прихованої руки» ринку.</p> <p>Зміст ринкової конкуренції та її роль в організації ринкової економіки.</p> <p>Переваги й обмеження ринкової конкуренції та ринкового саморегулювання.</p> <p>Принципові відмінності досконалої (повної) конкуренції від інших форм організації ринку. Монополістична конкуренція та монополія. Чому уряд підтримує конкуренцію</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 2. Гроші в ринковій економіці (7 год)	
<p>Знаннєвий компонент: пояснює: як гроші забезпечують функціонування ринкової економіки через виконувані ними функції; причини збільшення (зменшення) купівельної спроможності грошей; розрізняє різні види грошей; дає визначення понять: «національні гроші», «міжнародні гроші», «готівкові гроші», «депозитні гроші», «електронні гроші», «грошова маса»; розуміє зміст функцій, виконуваних Центральним банком. Діяльнісний компонент: наводить приклади виконання грошима різних функцій; шукає та презентує інформацію про показники грошової пропозиції та її структуру; класифікує чинники впливу на купівельну спроможність і стійкість національних грошей. Ціннісний компонент: усвідомлює реальну корисність грошей в суспільстві та долає комплекси «грошоманії»; оцінює відповідальність, покладену на Центральний банк країни</p>	<p>Сутність грошей. Зміст функцій грошей як засобу обігу, платежу, міри вартості та засобу нагромадження. Види грошей за матеріальними носіями: монети, паперові, чек, вексель, кредитна картка. Готівкові та депозитні гроші. Сучасні електронні гроші. Форми міжнародних грошей. Грошова маса та її показники. Суспільна корисність і купівельна спроможність грошей. Чинники, що визначають купівельну спроможність грошей. Стойкість національних грошей і курс національної валюти. Гроші та грошова реформа в Україні</p>
Тема 3. Основні параметри ринку: попит, пропозиція, ринкова ціна (8 год)	
<p>Знаннєвий компонент: пояснює: зв'язок понять (явищ) «ціна», «витрати виробництва», «корисність»; економічний зміст функції попиту за ціною та функції пропозиції за ціною;</p>	<p>Ціна (цінність), витрати (вартість) і корисність товару. Ціна як результат ринкової взаємодії виробників і споживачів. Ринковий попит: зміст, функція попиту від ціни. Ефект доходу та заміщення</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>дає визначення понять: «ринковий попит» та «обсяг попиту», «ринкова пропозиція» та «обсяг пропозиції», «ринкова пропозиція», «ринкова ціна», «ефекти доходу» та «ефект заміщення», «ефект перерозподілу ресурсів» та «ефект залучення гірших ресурсів»;</p> <p>розрізняє ринкове та неринкове ціноутворення.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>наводить приклади цінових і нецінових чинників попиту та пропозиції;</p> <p>визначає рівноважну ціну графічно та шляхом вирішення системи рівнянь;</p> <p>пояснює на прикладах значення ціни ринкової рівноваги;</p> <p>будує криву попиту та криву пропозиції за вихідними даними;</p> <p>графічно інтерпретує впливи різних чинників на попит і пропозицію;</p> <p>наводить приклади регулювання урядом цін на певні товари та аргументує доцільність (недоцільність) такого регулювання.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює переваги узгодженої взаємодії споживачів і виробників товарів (послуг);</p> <p>усвідомлює значення ринкових стимулів у реалізації інтересів учасників ринкових відносин</p>	<p>Крива індивідуального попиту. Ринкова пропозиція: зміст, функція пропозиції від ціни. Ефект перерозподілу та залучення гірших ресурсів. Крива індивідуальної пропозиції. Нецінові чинники попиту та пропозиції. Ціна ринкової рівноваги. Зміст, графічне відображення. Роль рівноважної ціни в ринковому саморегулюванні. Неринкове ціноутворення: чому та у який спосіб уряди країн регулюють ціни на деякі товари</p>
<p>Тема 4. Еластичність попиту і пропозиції та застосування знань про еластичність у практичній діяльності (8 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>пояснює зміст явища еластичності попиту та пропозиції за ціною;</p>	<p>Економічний зміст явища еластичності попиту за ціною. Особливості обчислення показника еластичності попиту</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>розуміє особливості впливу різних чинників на еластичність попиту і пропозиції.</p> <p>Діяльнісний компонент: наводить приклади товарів з різною еластичністю попиту; наводить аргументи на користь доцільності зміни цін, оподаткування споживання певних товарів і відкриття внутрішніх ринків для імпорту з урахуванням еластичності попиту за ціною; обчислює показники еластичності попиту та пропозиції за ціною на основі конкретних даних; визначає зміну виручки продавця за умови зміни ціни товару за різної еластичності попиту;</p> <p>Ціннісний компонент: оцінює ефективність дій уряду з регулювання цін, встановлення податків і відкриття внутрішніх ринків за критерієм врахування еластичності</p>	<p>Чинники, що впливають на еластичність попиту за ціною.</p> <p>Економічний зміст явища еластичності пропозиції за ціною. Особливості обчислення показника еластичності пропозиції. Чинники еластичності пропозиції.</p> <p>Врахування еластичності при ціноутворенні, формуванні податкової системи й організації торговельних відносин з іншими країнами.</p> <p>Практична робота</p> <p>4. Оцінка еластичності попиту за ціною для конкретного товару</p>
<p>Тема 5. Ринкова структура: особливості різних ринків (7 год)</p>	
<p>Знанневий компонент: виокремлює структурні елементи національного ринку за критерієм «об'єкт купівлі — продажу»; визначає спільні риси й особливості формування попиту і пропозиції на ринках виробничих ресурсів; розрізняє суб'єктів ринків праці, землі, капіталів та інформації; знає особливості формування цін на ринках праці, землі, капіталів, інформаційних ресурсів; пояснює причини та межі державного втручання у функціонування різних ринків</p>	<p>Ринок товарів і послуг. Суб'єкти ринку та його організація. Форми сучасної торгівлі. Особливості електронної торгівлі.</p> <p>Ринки виробничих ресурсів: праці, капіталів, землі. Спільні ознаки й особливості.</p> <p>Ринок праці: працівник і роботодавець як суб'єкти ринку. Їхні права та зобов'язання. Що визначає попит і пропозицію на ринку праці.</p> <p>Ринок капіталу. Покупці і продавці кредитних ресурсів. Що впливає на попит і пропозицію на ринку капіталу.</p> <p>Ринок землі. Власники й орендарі (покупці) земельних ресурсів</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Діяльнісний компонент: наводить приклади об'єктів і суб'єктів купівлі-продажу на ринках праці, капіталу, землі, інформації; ілюструє на прикладах вплив інформаційних технологій (електронної торгівлі) на організацію різних ринків; графічно моделює наслідки впливу нецінових чинників попиту та пропозицію на ринках ресурсів; збирає та презентує інформацію про сучасні тенденції змін на різних ринках ресурсів і готової продукції (послуг). Ціннісний компонент: оцінює роль уряду в організації ринку праці та ринку землі в українській економіці; усвідомлює необхідність інституційних змін структурних елементів національного ринку</p>	<p>Чинники попиту на землю та її пропозиції. Державне регулювання ринку праці, капіталів і землі. Ринок інформації як виробничого ресурсу. Виробники, покупці (користувачі) інформації. Права та зобов'язання виробників і споживачів інформаційних ресурсів</p>
<p>Тема 6. Доходи у ринковій економіці (8 год)</p>	
<p>Знанневий компонент: пояснює: зміст закону ринкового формування доходів; об'єктивні причини встановлення державою мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму; розуміє необхідність диференціації доходів; розкриває зміст понять: «зарплата», «земельна рента», «процент на капітал», «дохід виробника інформаційних ресурсів». Діяльнісний компонент: наводить приклади різних форм і систем оплати праці, видів проценту, земельної ренти;</p>	<p>Закон ринкового формування доходів. Рента — дохід власника земельних ресурсів. Види ренти. Ціна землі. Заробітна плата як дохід найманого працівника. Диференціація заробітної плати. Роль уряду та профспілок у формуванні заробітної плати. Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум. Типові системи заробітної плати. Номінальна та реальна заробітна плата. Позичковий відсоток. Чинники диференціації позичкового відсотку на ринку кредитних ресурсів. Особливості формування доходу власників цінних паперів. Курс акції</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>знаходить аргументи на користь диференціації доходів власників виробничих ресурсів;</p> <p>оцінює: диференціації (відмінності) у доходах за наведеними в задачах умовними даними та за фактичними даними; доцільність інвестування у бізнесовий проект;</p> <p>обчислює ціну землі, курс акції, реальну заробітну плату, кінцеву суму за депозитами та кредитами;</p> <p>шукає та презентує інформацію про рівень зарплат, ціну землі, рівень відсоткових ставок і курсу акцій;</p> <p>аналізує проблеми формування та розподілу доходів в Україні.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює необхідність і суспільну корисність захисту прав людей з низькими доходами й обмеження надмірної диференціації доходів</p>	<p>Дохід від інвестицій на ринку фізичного капіталу. Дисконтування вартості доходу від інвестування у бізнесовий проект.</p> <p>Дохід виробника інформаційних ресурсів в інформаційній економіці. Нерівність у розподілі доходів: зміст, наслідки та способи вимірювання.</p> <p>Проблеми формування та розподілу доходів в Україні</p>
<p>Тема 7. Ринкова інфраструктура: біржі, банки, страхові компанії інші ринкові посередники (10 год)</p>	
<p>Знанневий компонент: пояснює зміст поняття (явища) ринкової інфраструктури;</p> <p>розрізняє: функції, які виконують різні елементи (підприємства й організації) ринкової інфраструктури; операції, які виконують біржі, банки, інші фінансово-кредитні посередники, служби зайнятості;</p> <p>розкриває зв'язок категорій «структура» та «інфраструктура ринку»</p>	<p>Взаємозв'язок структури й інфраструктури сучасного ринку.</p> <p>Товарні біржі у функціонуванні ринку товарів і виробничих ресурсів. Операції й організація товарної біржі. Роль уряду у її функціонуванні.</p> <p>Фондова біржа у функціонуванні ринку капіталів і ринку цінних паперів. Операції фондової біржі. Її організація і роль уряду у функціонуванні. Індекси фондового ринку.</p> <p>Банки у функціонуванні ринку капіталів. Основні операції та послуги банків. Регулювання діяльності банків національним регулятором</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Діяльнісний компонент: наводить приклади операцій банків, страхових компаній, бірж та пояснює їх призначення; аналізує й порівнює особливості ринкової інфраструктури розвинених країн та України на основі конкретних статистичних даних; визначає, у яких випадках суб'єкт ринкової економіки може скористатися послугами організацій, що формують ринкову інфраструктуру; збирає та презентує інформацію про діяльність українських банків, страхових компаній, служб зайнятості та працевлаштування.</p> <p>Ціннісний компонент: оцінює переваги економіки з розвинутою ринковою інфраструктурою та вигоди суспільства й окремих громадян від розвитку ринкової інфраструктури</p>	<p>Інші фінансово-кредитні посередники — страхові компанії, трасти, інвестиційні фонди — у функціонуванні ринку капіталів.</p> <p>Служби зайнятості та працевлаштування у функціонуванні ринку праці. Державні та недержавні служби (агенції) на ринку праці.</p> <p>Ринкова інфраструктура сучасної України.</p> <p>Практична робота: 5. Послуги, які надає банк (страхова компанія)</p>

11 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Розділ III. ПІДПРИЄМСТВО ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	
Тема 1. Особливості підприємницької діяльності. Робота підприємства (8 год)	
<p>Знаннєвий компонент: розкриває зміст: підприємницької діяльності та її значення для організації ринкової економіки та суспільства; поняття: «підприємницька діяльність», «підприємство», «підприємницький дохід», «прибуткове підприємство» та «неприбуткове підприємство»; пояснює: зв'язок між формами власності й організаційними формами підприємств; залежність між рівнем доходу і ризику в підприємстві; характеризує об'єктивні причини суперечностей інтересів підприємця, громади, суспільства; розрізняє підприємство у виробничій, комерційній, посередницькій та фінансовій сферах; визначає переваги й обмеження різних форм організації підприємств. Діяльнісний компонент: оцінює власну здатність бути підприємцем за об'єктивними рисами підприємця; наводить приклади успішних підприємців зі світовим ім'ям; класифікує підприємства за різними ознаками: формами власності, розмірами й організаційними формами; аналізує з використанням статистичної інформації розвиток підприємництва в Україні</p>	<p>Підприємництво як особливий вид діяльності: функції підприємця. Доход і ризик у підприємстві. Підприємництво і суспільний прогрес. Інтереси підприємця, громади та суспільства: відмінності та сучасні способи гармонізації. Соціальна відповідальність підприємця. Види підприємства: виробниче, комерційне, посередницьке, фінансове. Підприємництво в інформаційній сфері. Підприємство як економічний суб'єкт. Підприємства різних форм власності. Організаційні форми підприємств приватної власності: одноосібні володіння, партнерства, корпорації. Організаційні форми колективних підприємств: виробничі, збутові, споживчі кооперативи, кредитні спілки. Організаційні форми підприємств державної власності: комунальні та загальнодержавні. Переваги й обмеження різних організаційних форм підприємств приватної, колективної та державної власності. Малі, середні та великі підприємства: переваги й обмеження. Сектор малого та середнього бізнесу в сучасній економіці. Прибуткові та неприбуткові підприємства. Структура національної економіки за формами власності й організаційними формами підприємств. Підприємництво в Україні</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Ціннісний компонент: усвідомлює унікальність, суспільну цінність підприємницької діяльності та її відмінності від іншої продуктивної діяльності; оцінює важливість вирішення суперечностей між інтересами окремих громадян і підприємців за участі громадянського суспільства</p>	<p>Практична робота 1. Визначення особистої здатності до підприємництва або Класифікація підприємств мого міста за різними класифікаційними ознаками</p>
<p>Тема 2. Організація підприємницької діяльності та основні показники діяльності підприємства (8 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент: розуміє: закон зв'язку між обсягами виробництва та витратами підприємства на створення одиниці продукту; структуру витрат виробництва та чинники, що впливають на підприємницький дохід; формулює закон максимізації прибутку (мінімізації витрат); дає визначення понять: «виробнича функція», «витрати», «валовий дохід», «прибуток», «рентабельність». Діяльний компонент: наводить приклади всіх видів витрат підприємства; розрізняє бухгалтерський та економічний прибуток, явні та неявні, загальні та граничні витрати; обчислює зміну обсягів виробництва за заданою виробничою функцією; визначає: собівартість виробництва одиниці товару; структуру витрат підприємства під час створення конкретного продукту;</p>	<p>Виробнича функція: економічний зміст і графічна інтерпретація. Виробничі технології, ефект від масштабу і виробничі можливості підприємства. Основні види витрат підприємства. Явні та неявні витрати. Постійні, змінні, загальні, граничні витрати. Графічна ілюстрація динаміки витрат. Основні елементи витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація. Собівартість виробництва одиниці товару. Зв'язок доходів підприємця та витрат. Валовий дохід (загальний виторг). Нормальний прибуток. Бухгалтерський та економічний прибуток. Рентабельність. Визначення оптимального обсягу виробництва. Максимізація прибутку підприємства. Закон максимізації прибутку (мінімізації витрат). Альтернативні способи збільшення прибутку підприємства. Аналіз показників діяльності підприємств в Україні. Практична робота: 2. Оцінювання структури витрат і ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс»</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>оцінює валовий дохід, загальні, середні та граничні витрати, прибуток і рентабельність за конкретними даними;</p> <p>будує графіки усіх видів витрат та аналізує їхню динаміку,</p> <p>пояснює за допомогою графіка закон максимізації прибутку (мінімізації витрат);</p> <p>аналізує показники прибутковості (рентабельності) підприємств в Україні.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>усвідомлює, що від ефективності діяльності підприємця залежить не лише рівень його прибутку, а й рівень заробітної плати працівників, обсяг податкових відрахувань та якість суспільних благ</p>	
Тема 3. Організація фінансової діяльності підприємства (8 год)	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>пояснює, що діяльність підприємства забезпечується не лише матеріальними, а й фінансовими ресурсами;</p> <p>розуміє зміст основних статей балансу підприємства та звіту про фінансові результати;</p> <p>визначає, які переваги може мати підприємство від відносин з банками та страховими компаніями.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>наводить приклади:</p> <p>внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування підприємства й обґрунтовує вибір підприємством певних джерел зовнішнього фінансування;</p> <p>зв'язків підприємця реально-го сектору економіки з банками, страховими компаніями, органами місцевої та центральної влади;</p>	<p>Фінансування підприємства. Джерела внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів підприємства.</p> <p>Баланс підприємства як джерело інформації про фінансові ресурси та майно підприємства. Зміст основних статей балансу.</p> <p>Звіт про фінансові результати як джерело інформації про успішність діяльності підприємства.</p> <p>Оцінювання фінансових результатів підприємства: прибутковість і рентабельність.</p> <p>Взаємозв'язки підприємств і банків. Умови та порядок надання підприємству банківської позики. Явище застави.</p> <p>Обґрунтування економічної доцільності банківської позики.</p> <p>Сподіваний прибуток і ризик у діяльності підприємця</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>пояснює на прикладі особливості укладення договорів кредитування та страхування;</p> <p>обчислює коефіцієнт прибутковості капіталовкладень і показник рентабельності.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює економічну доцільність упорядкованих взаємин і довіри між підприємцями різних секторів економіки;</p> <p>усвідомлює необхідність мінімізації підприємницьких ризиків</p>	<p>Мінімізація ризику і страхування. Види ризиків підприємства. Відносини між страховою компанією (страховиком) і підприємством (страхувальником). Страховий договір, страховий внесок і страхове відшкодування.</p> <p>Підприємство як емітент (продавець) на фондовому ринку. Переваги й обмеження випуску акцій і облигацій для підприємства — емітента.</p> <p>Підприємство як покупець на фондовому ринку. Формування портфеля цінних паперів</p>
Тема 4. Управління підприємством (8 год)	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>розуміє роль управління у функціонуванні будь-якої організації;</p> <p>розрізняє складники та функції управління;</p> <p>пояснює, що таке економічний проект;</p> <p>розкриває зміст функцій маркетингу;</p> <p>дає визначення понять: «управління», «менеджмент», «маркетинг», «реклама».</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>визначає переваги й обмеження певних організаційних структур підприємств;</p> <p>характеризує сучасні підходи до управління підприємством;</p> <p>розрізняє маркетинг і звичайний збут продукції, етапи маркетингового дослідження;</p> <p>наводить приклади різних видів реклами;</p> <p>бере участь у розробленні навчального бізнес-плану;</p>	<p>Основні складники процесу управління: управління виробництвом, персоналом, фінансами, збутом.</p> <p>Функції управління підприємством: аналіз, планування, організація, мотивація, контроль.</p> <p>Моделі організаційних структур управління.</p> <p>Бізнес-план: зміст і структура.</p> <p>Еволюція поглядів і сучасні надбаня теорії управління.</p> <p>Основи управління проектами. Тип, масштаб, тривалість, вид проекту. Інноваційні проекти.</p> <p>Маркетинг у діяльності підприємця. Функції маркетингу.</p> <p>Сегментація ринку за споживачами, продуктами, каналами збуту.</p> <p>Етапи маркетингового дослідження: мета, завдання, результат дослідження. Дослідження споживачів і конкурентів. Коефіцієнт конкурентоспроможності товару.</p> <p>Складові маркетингу: продукт, продажна ціна, просування товару, позиція на ринку</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>аналізує організаційну структуру конкретного підприємства;</p> <p>сегментує ринок окремого товару за певними критеріями;</p> <p>обчислює коефіцієнт конкурентоспроможності товару за конкретними даними.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>усвідомлює відмінності підприємницької, управлінської та маркетингової діяльності та важливість їхнього органічного поєднання</p>	<p>Реклама: мета, засоби, сучасні форми. Вимоги суспільства до реклами.</p> <p>Особливості управління підприємством в Україні та інших країнах світу.</p> <p>Практична робота</p> <p>3. Розроблення бізнес-плану проєкту зі створення конкретного продукту (послуги)</p>
<p>Розділ IV. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА РОЛЬ УРЯДУ У ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННІ</p>	
<p>Тема 1. Основні прояви цілісності національної економіки (8 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>пояснює зміст явища загальна економічна рівновага та відрізняє її від рівноваги на окремому ринку;</p> <p>розуміє причину різних пояснень загальної рівноваги та корисність їхнього усвідомлення для ухвалення урядових управлінських рішень;</p> <p>розкриває зміст понять: «система національного рахівництва», «ВВП», «економічний цикл», «економічна криза (рецесія)».</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>наводить приклади економічних процесів і явищ, що виявляються лише на загальнонаціональному рівні;</p> <p>шукає та презентує дані про обсяги і динаміку ВВП в Україні та в інших країнах;</p> <p>обчислює реальний ВВП за умовними даними в задачах і за реальними статистичними даними;</p> <p>визначає структуру ВВП за умовними даними в задачах і за реальними статистичними даними;</p>	<p>Загальна рівновага національної економіки: чому вона важлива. Відповідність сукупних доходів і витрат, сукупного попиту і пропозиції. Різні погляди на формування загальної рівноваги та їхня практична цінність.</p> <p>Міжнародна система національного рахівництва.</p> <p>Валовий внутрішній продукт (ВВП) як показник результатів національного виробництва: зміст та особливості обчислення. Номінальний і реальний ВВП.</p> <p>Використання ВВП, інших показників у визначенні рівня національного добробуту та в міжнародних порівняннях.</p> <p>Циклічність як форма руху національної економіки. Чому не можна уникнути економічних рецесій та криз. Види та причини економічних циклів. Як уряди послаблюють негативні впливи циклічних коливань економіки.</p> <p>Криза української економіки: особливості та шляхи виходу</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>використовує економічні дані для оцінювання того, у якій фазі економічного циклу перебуває національна економіка.</p> <p>Ціннісний компонент</p> <p>усвідомлює відповідальність уряду та громадянського суспільства за низькі показники національного добробуту;</p> <p>оцінює соціальні та психологічні наслідки економічних криз</p>	
<p>Тема 2. Безробіття як наслідок порушення макроекономічної рівноваги (4 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>розуміє причини та наслідки безробіття;</p> <p>пояснює зміст понять: «повна зайнятість», «безробіття», «види безробіття»;</p> <p>розрізняє економічно активне й економічно неактивне населення, безробітних і зайнятих.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>обчислює рівень безробіття за умовними даними в задачах і за реальними статистичними даними;</p> <p>наводить приклади фрикційного, структурного та циклічного безробіття;</p> <p>визначає обсяг втрати ВВП від циклічного безробіття;</p> <p>шукає, презентує та порівнює інформацію про безробіття в різних країнах;</p> <p>прогнозує власні перспективи працевлаштування та можливості користування послугами держави в разі втрати роботи у майбутньому.</p>	<p>Безробіття як результат порушення рівноваги на ринку праці. Економічно активне й економічно неактивне населення. Безробітні та зайняті.</p> <p>Як оцінити рівень безробіття. Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне (кон'юнктурне).</p> <p>Що означає та як забезпечується повна зайнятість.</p> <p>Різні пояснення причин безробіття та їхня практична цінність.</p> <p>Наслідки безробіття для економіки і суспільства. Оцінювання втрат від безробіття.</p> <p>Засоби обмеження безробіття. Соціальна допомога з безробіття. Державна допомога у перекваліфікації, працевлаштуванні та професійній орієнтації. Якісна освіта як засіб обмеження безробіття.</p> <p>Особливості безробіття в Україні та можливості його регулювання</p> <p>Практична робота</p> <p>4. Дослідження залежності між темпом економічного зростання та рівнем безробіття в Україні</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Ціннісний компонент: усвідомлює значення якісної освіти та професійної орієнтації у розв'язанні проблеми безробіття</p>	
Тема 3. Інфляція як макроекономічне явище (4 год)	
<p>Знанневий компонент: розуміє причини і наслідки інфляції та зв'язок, що існує між безробіттям та інфляцією; пояснює зміст понять: «інфляція», «види інфляції». Діяльнісний компонент: обчислює індекс цін і темп інфляції за умовними даними в задачах і за реальними статистичними даними; аналізує ситуації виникнення інфляції попиту й інфляції пропозиції; шукає, презентує та порівнює інформацію про інфляцію в різних країнах; передбачає втрати суспільства та власної родини від нерегульованої інфляції. Ціннісний компонент: усвідомлює роль держави в боротьбі з інфляцією та пом'якшенні негативних її наслідків</p>	<p>Інфляція як наслідок порушення загальної рівноваги. Як оцінюється рівень інфляції. Індекс цін і темп інфляції. Види інфляції за ознакою основної причини: інфляція попиту й інфляція витрат (шок пропозиції). Хто і чому потерпає та виграє від інфляції. Антиінфляційні заходи уряду. Зв'язок інфляції та безробіття. Інфляція в Україні та засоби її обмеження. Практична робота 5. Оцінювання зміни вартості споживчого кошику родини за місяць та її вплив на добробут родини 6. Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні та інших країнах</p>
Тема 4. Роль уряду у регулюванні національної економіки (6 год)	
<p>Знанневий компонент: розуміє необхідність та об'єктивні межі державного втручання в економіку; розрізняє сфери державного регулювання економіки, приватні та суспільні блага; характеризує державу як власника, виробника та споживача в системі економічного кругообігу; розкриває зміст понять: «суспільні блага», «зовнішні економічні ефекти», «невдачі (обмеження) ринку», «невдачі (обмеження) уряду».</p>	<p>Невдачі (обмеження) ринку як причина державного регулювання економіки. Пряме та непряме державне регулювання економіки. Держава у перерозподілі ресурсів і доходів. Соціальні гарантії та соціальний захист. Антимонопольне регулювання. Суспільні блага. Види суспільних благ і роль уряду в їхньому створенні. Національні освіта та культура як суспільні блага</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Діяльнісний компонент: наводить приклади прямого та непрямого державного регулювання економіки; шукає і презентує інформацію про участь держави у гарантуванні і перерозподілі доходів у різних країнах; ознайомлюється з можливостями системи електронного урядування (подання електронних звернень, підтримки електронних петицій, моніторингу електронної системи державних закупівель тощо); оцінює якість суспільних благ, створених державою в медицині, національній безпеці тощо за власним досвідом</p>	<p>Позитивні й негативні зовнішні економічні ефекти та роль уряду у їхньому регулюванні. Держава у системі економічного кругообігу як власник, виробник і споживач. Невдачі (обмеження) уряду. Громадянське суспільство та сучасні комунікації у забезпеченні ефективної роботи уряду</p>
<p>Тема 5. Державні фінанси національної економіки. Державний бюджет (9 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент: пояснює зв'язок між сплатою податків і створенням суспільних благ; розрізняє: суб'єктів (платників) та об'єкти оподаткування; основні види податків і статті державних витрат і пояснює їхню необхідність; характеризує об'єктивну межу у збільшенні податкового навантаження на доходи платників; пояснює причини виникнення дефіциту бюджету та його вплив на національну економіку; розкриває зміст понять: «фінансова система країни», «фінансова політика уряду», «податкова система», «податкове навантаження», «центральні та місцеві податки», «центральний і місцевий бюджети».</p>	<p>Фінансова система країни та фінансова політика уряду: цілі й інструменти. Чому необхідно та доцільно сплачувати податки. Податкова система. Державний і зведений бюджет. Види податків. Податкові пільги. Позитивні наслідки й обмеження від оподаткування для національної економіки. Об'єктивна межа податкового навантаження на платників. Чому податкове навантаження не має бути з великим. Інші (крім податків) надходження до державного бюджету. Видатки державного бюджету: основні елементи та призначення. Державні закупівлі. Державні інвестиції. Соціальні виплати та допомоги. Видатки державного бюджету, що гарантують національну безпеку. Витрати з обслуговування державного боргу</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Діяльнісний компонент: наводить приклади податків, які сплачують члени родини та приклади податкових і соціальних пільг, якими вони користуються; визначає величину податкового платежу за даними про об'єкт оподаткування та податкову ставку; обчислює дефіцит (профіцит) державного бюджету за умовними даними в задачах і за фактичними статистичними даними; шукає, презентує і порівнює дані про сальдо державного бюджету та державний борг різних країн.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює: необхідність та доцільність сплати податків; причетність власної родини до формування фінансової системи країни через сплату податків; оцінює: якість державного регулювання економіки за показником балансування державного бюджету; можливості місцевої громади щодо підвищення добробуту громадян за обсягом місцевого бюджету</p>	<p>Балансування державного бюджету. Дефіцит (профіцит) бюджету. Державний борг. Види державного боргу.</p> <p>Місцеві бюджети та місцеві податки. Як місцеві бюджети забезпечують можливості місцевого самоврядування.</p> <p>Чим загрожує надмірний дефіцит державного бюджету та надмірний державний борг.</p> <p>Функції та відповідальність Міністерства фінансів країни.</p> <p>Особливості формування та використання державного бюджету в Україні.</p> <p>Практична робота</p> <p>7. Визначення тенденції змін у структурі надходжень і видатків до державного бюджету України</p>
Тема 6. Грошово-кредитне регулювання економіки. Стійкість національних грошей (9 год)	
<p>Знанневий компонент: розуміє: зміст грошово-кредитної політики та її відмінність від фінансової; як Національний банк може забезпечувати стійкість національної валюти та стабільність цін; логіку політики «дорогих» і «дешевих» грошей; розрізняє функції Національного банку та комерційних банків;</p>	<p>Зміст грошово-кредитної політики уряду: цілі й інструменти.</p> <p>Попит на гроші. Рівновага грошового ринку. Регулювання пропозиції грошей державою.</p> <p>Національна банківська система. Національний (центральный) банк країни у забезпеченні стійкості національних грошей, стабільності цін і потреб у кредитних ресурсах</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>розкриває зміст понять: «пропозиція грошей», «попит на гроші»; формулює монетарне правило щодо можливої зміни обсягу грошової маси в обігу.</p> <p>Діяльнісний компонент: обчислює пропозицію грошей за умовними даними в задачах і за реальними статистичними даними; шукає, презентує дані та робить висновки про зв'язок між пропозицією грошей і загальним рівнем цін; шукає і презентує інформацію для обґрунтування того, якою — «дорогих» чи «дешевих грошей» — є політика НБУ в певному періоді; наводить показники, за якими оцінюється стійкість національної валюти.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює важливість ролі Національного банку як гаранта загальної економічної рівноваги, стабілізації цін і курсу національної валюти та національної економічної безпеки</p>	<p>Комерційні банки в забезпеченні кредитних ресурсів.</p> <p>Урядова політика «дорогих» і «дешевих» грошей: зміст і наслідки.</p> <p>Урядові правила грошового регулювання національної економіки.</p> <p>Інструменти й урядові заходи із забезпечення стійкості національних грошей. Стійкість грошей і безпека національної економіки.</p> <p>Завдяки чому має забезпечуватись стабільність гривні. Повноваження та відповідальність Національного банку України</p>
Розділ V. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ	
Тема 1. Світове господарство та національна економіка (5 год)	
<p>Знаннєвий компонент: розуміє: зміст світового господарства та визначає етапи його становлення; наслідки міжнародної інтеграції та глобалізації для національних економік; розрізняє форми, в яких існують міжнародні економічні відносини; розкриває зміст понять: «велика економіка» та «мала економіка», «міжнародний рух капіталів»,</p>	<p>Основні етапи становлення світового господарства. Форми міжнародних економічних відносин: світова торгівля, міжнародний рух капіталів, міжнародна валютна система, міграція робочої сили, науково-технічне співробітництво та глобальна інформаційна мережа.</p> <p>Суб'єкти світового господарства. Риси економік країн різного рівня розвитку й особливості взаємодії в економічній сфері</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>«міжнародна валютна система», «міжнародна міграція робочої сили», «міжнародне науково-технічне співробітництво».</p> <p>Діяльнісний компонент: шукає і презентує інформацію про основні параметри сучасного світового господарства; характеризує форми міжнародних економічних відносин і міжнародної економічної інтеграції; наводить приклади основних глобальних проблем людства, пов'язаних з економічною діяльністю; наводить інформацію про місце України в сучасному світовому господарстві; наводить приклади причетності України до глобалізаційних процесів, переваг і обмежень, пов'язаних з глобалізацією.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює важливість міжнародної економічної інтеграції та особистої участі в ній країн світу; критично оцінює місце України в системі міжнародних економічних відносин і потребу майбутніх змін; оцінює переваги та загрози для національної економіки від глобалізації</p>	<p>Закономірності поглиблення міжнародної економічної інтеграції: від угод про пільгову торгівлю до економічного союзу з єдиною політикою. Наслідки економічної інтеграції для національних економік.</p> <p>Місце української економіки у світовому господарстві на початку XXI ст. Глобалізація: зміст, об'єктивні причини та наслідки.</p> <p>Основні глобальні проблеми: вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, продовольча проблема, стихійна міграція, поглиблення нерівності між країнами.</p> <p>«Великі» та «малі» економіки у процесах глобалізації.</p> <p>Переваги глобалізації: масове використання сучасних технологій, урізноманітнення споживання, вищі темпи економічного зростання.</p> <p>Основні загрози глобалізації: глобальні економічні (фінансові) кризи, втрата керованості національних економік національними урядами.</p> <p>Способи протидії загрозам глобалізації та гарантування зовнішньої економічної безпеки</p>
Тема 2. Світова торгівля та міжнародна валютна система (5 год)	
<p>Знаннєвий компонент: розуміє, що визначає місце країни у світовій торгівлі; розрізняє логіку пояснення результатів зовнішньої торгівлі за теорією абсолютних і відносних переваг, засоби протекціоністської та ліберальної зовнішньоторговельної політики;</p>	<p>Сучасний стан світової торгівлі: світові лідери й аутсайтери.</p> <p>Чому існує міжнародна торгівля: переваги та вигоди від міжнародної торгівлі.</p> <p>Міжнародний поділ праці та його чинники.</p> <p>Торговий баланс країни. Експорт та імпорт</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>пояснює, з яких елементів складається міжнародна валютна система.</p> <p>Діяльнісний компонент: наводить приклади впливу на торговельний баланс країни її внутрішнього виробництва, доходів, цін, курсу валюти тощо; аналізує дані про структуру українського експорту й імпорту в різні роки; визначає вигоди країн від міжнародної торгівлі за принципом відносних переваг; обчислює сальдо торгового балансу за вихідними даними; характеризує: негативні та позитивні наслідки політики протекціонізму; переваги членства в СОТ та ЄС; етапи розвитку міжнародної валютної системи; наводить приклади впливу різних чинників на курс валюти, використовуючи український досвід; шукає і презентує інформацію про динаміку курсу гривні.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює важливість формування торговельних відносин України з іншим світом на засадах гарантування економічної безпеки національної економіки</p>	<p>Протекціонізм і лібералізм у світовій торгівлі. Форми торговельних обмежень і їхні наслідки.</p> <p>Міжнародні організації з регулювання торговельних відносин між країнами.</p> <p>Світова організація торгівлі (СОТ) як орган упорядкування й лібералізації міжнародної торгівлі. Переваги й обмеження членства в СОТ. Участь України в СОТ.</p> <p>Європейська інтеграція. Етапи розвитку та сучасні тенденції у Європейському Союзі (ЄС).</p> <p>Міжнародна валютна система. Міжнародні інститути валютного регулювання.</p> <p>Розвиток міжнародної валютної системи: від національних систем золотого стандарту до системи регульованих плаваючих валютних курсів.</p> <p>Формування валютного курсу: режими плаваючих і фіксованих курсів.</p> <p>Що впливає на курс національної валюти. Девальвація та ревальвація.</p> <p>Вплив змін курсу національної валюти на умови зовнішньої торгівлі та інші параметри національної економіки</p>
<p>Тема 3. Міжнародна міграція робочої сили (4 год)</p>	
<p>Знанневий компонент: розуміє зв'язок міжнародної міграції робочої сили з рівнем заробітної плати в країнах еміграції порівняно з країнами імміграції; пояснює причини міжнародної міграції робочої сили, відпливу інтелекту;</p>	<p>Міжнародна міграція робочої сили: зміст, причини та види. Еміграція та імміграція. Рееміграція. Міграційне сальдо. Основні демографічні показники. Сутність і чинники виникнення світового ринку робочої сили. Діяльність Міжнародної організації праці (МОП)</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>розрізняє еміграцію, імміграцію і рееміграцію;</p> <p>характеризує мету й особливості діяльності Міжнародної організації праці.</p> <p>Діяльнісний компонент:</p> <p>визначає центри й основні напрями міжнародної міграції робочої сили;</p> <p>наводить приклади країн основних експортерів робочої сили;</p> <p>характеризує етапи міжнародної міграції робочої сили, риси сучасної міжнародної трудової міграції;</p> <p>аналізує особливості формування та розвитку світового ринку робочої сили, сучасні тенденції трудової міграції в Україні;</p> <p>уміє визначити міграційне сальдо за вихідними даними.</p> <p>Ціннісний компонент:</p> <p>оцінює соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції: для країн еміграції, для країн імміграції;</p> <p>усвідомлює важливість здійснення державної міграційної політики для ефективної інтеграції до світового ринку робочої сили</p>	<p>Етапи міжнародної міграції робочої сили. Центри й основні напрями міжнародної міграції робочої сили. Світовий ринок робочої сили. Основні експортери робочої сили. «Відплив інтелекту». Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції.</p> <p>Характерні риси сучасної міжнародної трудової міграції та розвитку світового ринку робочої сили.</p> <p>Сучасні тенденції вітчизняної трудової міграції. Державна міграційна політика в Україні</p>
<p>Тема 4. Міжнародний рух капіталів. Участь у міжнародних фінансово-кредитних організаціях і науково-технічному співробітництві (4 год)</p>	
<p>Знаннєвий компонент:</p> <p>розуміє зв'язок міжнародного руху капіталу з міжнародною торгівлею;</p> <p>розрізняє форми, у яких здійснюється міжнародний рух капіталу;</p> <p>характеризує мету й особливості діяльності провідних міжнародних фінансово-кредитних організацій</p>	<p>Необхідність міжнародного руху капіталів.</p> <p>Форми міжнародного руху капіталів: міжнародний кредит та інвестування в економіки інших країн.</p> <p>Форми міжнародного кредиту й іноземних інвестицій.</p> <p>Діяльність міжнародних організацій — МВФ, Світового банку, ЄБРР,</p>

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>Діяльнісний компонент: визначає лідерів та аутсайдерів на міжнародному ринку капіталів; наводить приклади кредитування проєктів міжнародними організаціями й іноземного інвестування в економіку України; уміє визначити сальдо рахунку руху капіталу за вихідними даними.</p> <p>Ціннісний компонент: усвідомлює важливість рівноправної участі України у відносинах з міжнародними фінансово-кредитними організаціями; оцінює переваги й обмеження участі українського бізнесу та українських науковців у міжнародних науково-технічних проєктах</p>	<p>Європейського інвестиційного банку — у забезпеченні міжнародного руху капіталів.</p> <p>Платіжний баланс країни. Як забезпечується нульове сальдо платіжного балансу. Дефолт: причини та чим він загрожує національній економіці.</p> <p>Відносини України з МВФ та іншими міжнародними фінансово-кредитними організаціями.</p> <p>Чому існує міжнародне підприємництво та науково-технічне співробітництво країн. Форми міжнародного підприємництва та співробітництва. Потенціал участі України в міжнародному науково-технічному співробітництві</p> <p>Практична робота 8. Аналіз структури та порівняння торгового і платіжного балансу різних країн</p>
<p>Практична робота: <i>Аналіз структури та порівняння торгового і платіжного балансу різних країн</i></p>	

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- ◆ *БИЦЮРА Ю. В.* Економіка України в цифрах: Методичний посібник. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. — 128 с.
- ◆ *БИЦЮРА Ю. В.* Збірник завдань для державної підсумкової атестації з економіки. 11 клас / *Ю. В. БИЦЮРА, Г. О. ГОРЛЕНКО, С. Л. КАПИРУЛІНА.* — К.: Центр навчально-методичної літератури, 2014. — 95 с.
- ◆ *ВАТАМАНЮК О.* Мікроекономіка. Навчальний посібник. — Львів: вид-во Львівського ун-ту, 2005. — 160 с.
- ◆ *ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А., ЄЩЕНКО П.* Економічна теорія. — Вища школа, 2007. — 503 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи: навч. посіб. для учнів 10-х кл. екон. профілю навчання / *Г. О. ГОРЛЕНКО.* — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. — 76 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи: навч. посіб. для учнів 11-х кл. екон. профілю навчання / *Г. О. ГОРЛЕНКО.* — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. — 115 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Завдання для поточного та тематичного оцінювання з економіки (профільний рівень, 10–11 класи) / *Г. О. ГОРЛЕНКО.* — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. — 239 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Збірник задач з економіки: Навчальний посібник для учнів 10–11 класів / Упорядник *ГОРЛЕНКО Г. О.* — Вид. 4-те доп. і перероб. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2009. — 168 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Методичний посібник для вчителя до посібника «Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Лабораторні роботи» / *Г. О. ГОРЛЕНКО.* — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. — 79 с.
- ◆ *ГОРЛЕНКО Г. О.* Практикум з економіки. 10–11 клас. Видання 4-те, перероб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2009. — 80 с.
- ◆ *ЄЩЕНКО П. С.* Економіка для всіх. — К.: Вища шк., 2009. — 478 с.
- ◆ Збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з економіки / *ТИМЧЕНКО І. Є., КРУПСЬКА Л. П., ЛАТЕР Ю. С., ЧОРНА Т. І., ЯЩИШИНА І. В.* За ред. *ТИМЧЕНКО І. Є.* — Вид. 2, перероб. і доп. — Кам'янець-Подільський: «Абетка-НОВА», 2003. — 136 с.

- ♦ Книга для вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. *Н. В. БЕСКОВА, В. М. ПРОЦЕНКО*. — Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. — 256 с.
- ♦ *КРУПСЬКА Л. П.* Економіка. 10 клас. Профільний рівень: Підручник для ЗНЗ / *Л. П. КРУПСЬКА, І. Є. ТИМЧЕНКО, Т. І. ЧОРНА*. — Х.: Ранок, 2010. — 256 с.
- ♦ *КРУПСЬКА Л. П.* Економіка. 11 клас. Профільний рівень: Підручник для ЗНЗ / *Л. П. КРУПСЬКА, І. Є. ТИМЧЕНКО, Т. І. ЧОРНА*. — Х.: Ранок, 2011. — 288 с.
- ♦ *ЛАТЕР Ю. С., ЯЩИШИНА І. В.* Методичний посібник до «Робочого зошита із загальної економіки». — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004.
- ♦ *ПАНЧИШИН С.* Економіка. 10–11 клас: Тестові завдання. — К.: Либідь, 2003. — 184 с.
- ♦ Прикладна економіка. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів (10–11 класів). Підготовлено на основі американського видання «Applied Economics» / за ред. *І. Ф. РАДІОНОВОЇ*. — К.: АртЕк, 2001. — 224 с.
- ♦ *РАДІОНОВА І. Ф.* Економіка (профільний рівень). 10 клас / *І. Ф. РАДІОНОВА, В. В. РАДЧЕНКО*. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. — 208 с.
- ♦ *РАДІОНОВА І. Ф.* Економіка (профільний рівень). 11 клас / *І. Ф. РАДІОНОВА, В. В. РАДЧЕНКО*. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. — 256 с.
- ♦ *РАДІОНОВА І. Ф.* Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. — 176 с.
- ♦ *РАДІОНОВА І. Ф., КРАВЧЕНКО І. С., РАДЧЕНКО В. В.* Загальна економіка: Підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів. За ред. *І. Ф. РАДІОНОВОЇ*. — 6-те вид., доповнене, перероблене, виправлене. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. — 395 с.

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР

До навчання географії у закладах загальної середньої освіти
України

**О. М. ТОПУЗОВ, О. Ф. НАДТОКА, І. В. УДОВІЧЕНКО,
Л. П. ВІШНІКІНА**

Географія — важливий предмет, який входить до числа основних у закладах загальної середньої освіти. Він відіграє важливе метапредметне значення, допомагаючи особистості навчатися протягом усього життя та комплексно аналізувати, моделювати і прогнозувати природні й соціально-політичні явища на трьох рівнях узагальнення: локальному, регіональному і глобальному. У цьому й полягає його наукове та практичне значення. Він є однією із основ формування наукової картини світу учнів (учениць) і запорукою розвитку когнітивної сфери особистості. У контексті нової української школи, варто зазначити компетентнісну спрямованість цього навчального предмета, який забезпечує формування географічної картини світу на міжпредметному рівні, а також є умовою для формування умінь досліджувати навколишнє середовище та соціальну сферу.

Формування в учнів предметної географічної компетентності на тлі уточнення і поглиблення загальногеографічних знань, умінь і навичок, формування власної системи наукових суджень і ціннісних орієнтирів відбувається під час сприйняття на особистісному рівні, дослідження та практичного застосування географічного навчального матеріалу. Вивчення учнями (ученицями) різноманітних географічних явищ, процесів, феноменів, закономірностей на рівні місця проживання (локальний рівень) та України (регіональний рівень) дає можливість зрозуміти їхню динаміку і створює умови для критичного й обґрунтованого їхнього аналізу і порівняння.

Навчання географії в основній і старшій школі (за новими підходами, відповідно гімназійне та ліцейне навчання (6–11 класи) здійснюватиметься в рамках інваріантної та варіативної складових. Інваріантна складова виражена схемою, на якій показано кількість тижневих годин на вивчення предмета (звертаємо увагу, що новими програмами з географії у старшій школі передбачено перехід на дворічневе вивчення географії на рівні стандарту — у 10 і 11 класах).

	6 клас	7 клас	8 клас	8 клас (поглиблене вивчення географії)	9 клас	9 клас (поглиблене вивчення географії)	10 клас		11 клас	
							рівень стандарту	профільний рівень	рівень стандарту	профільний рівень
2018– 2019	2	2	2	3	1,5	3	1,5	5	—	5
2019– 2020	2	2	2	3	1,5	3	1,5	5	1	5

Учні основної школи (6–9 класи) навчатимуться за оновленими в 2017 році програмами: «*Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. 6–9 класи, 2017 р.*».

У вересні 2018 року учні **10 класу** розпочнуть вивчення географії на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень) і профільному (175 годин, 5 годин на тиждень) за новими навчальними програмами, що затверджені наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 і вміщені в цьому збірнику.

Учні 11 класу продовжуватимуть розпочате у 10 класі вивчення географії на профільному рівні за програмою, розміщеною на сайті МОН <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Основним стрижнем навчання географії в закладах загальної середньої освіти є компетентнісне спрямування освіти, спрямоване на формування *ключових* (спілкування державною (і рідною — у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя), *загальнопредметних, предметних компетентностей*.

Такі важливі компетентнісні засади, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності можна формувати різними засобами предмета географія.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа», наказів Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 406 та № 406 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня», значні можливості у 2018–2019 навчальному році створено для профільного вивчення географії (10–11 класи, 5 годин на тиждень).

З метою реалізації цілей профільного навчання — забезпечити рівний доступ учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти протягом усього життя; виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства, доцільною є пропедевтика профілізації, з урахуванням *принципів профільного навчання*:

- ♦ фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами);
- ♦ варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання, навчально-методичного забезпечення);
- ♦ наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою та профільним навчанням, професійною підготовкою);
- ♦ гнучкості (змісту, форм організації профільного навчання; забезпечення можливості зміни профілю);
- ♦ діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів з метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання).

Зважаючи на те, що *профільні предмети* вивчаються поглиблено та передбачають більш повне опанування понять, законів, теорій; використання інноваційних технологій навчання; організації дослідницької, проектної діяльності; профільної навчальної практики учнів тощо, впровадження профільного навчання у старшій школі зумовило перегляд підходів до організації, змісту, дидактичного забезпечення, методичного супроводу навчання географії.

Означеному вище сприяє така організація освітнього процесу, яка спрямована на задоволення пізнавальних потреб основних споживачів освітніх послуг у школі — учнів.

У преамбулі до *навчальної програми «Географія» профільного рівня* зазначено загальну мету навчального курсу — удосконалити уяву учнів про географічну картину світу; утверджувати поняття про географію як конструктивну науку; формувати географічне мислення на основі історичного, територіального, комплексного, типологічного, проблемного, конструктивного підходів.

На реалізацію означеної мети спрямовані завдання:

- ♦ поглибити географічну, економіко-соціальну освіту випускників середньої школи через вивчення глобальних територіально-диференційованих господарських, соціокультурних, соціоекологічних проблем; розкрити роль окремих держав і народів у світовій економіці й політиці, процесів економічної і політичної інтеграції країн і народів світу;
- ♦ узагальнити й систематизувати попередні знання учнів з географії на значно вищому теоретичному рівні;
- ♦ розкрити роль географічних знань і географічної експертизи у розв'язанні сучасних господарських і соціальних проблем;
- ♦ формувати географічні й соціокультурні знання, розвивати економічне мислення учнів, яке передбачає розуміння процесів, що відбуваються в сучасному світі;
- ♦ сформуванати уявлення про територіальну організацію господарства та населення окремих регіонів і держав світу;
- ♦ показати системний характер світового господарства; сформуванати уявлення про природу, сутність і функцію міжнародного географічного поділу праці;
- ♦ висвітлити походження і суть сучасних економічних й екологічних проблем людства;
- ♦ ознайомити з принципами і світовим досвідом раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища та перетворення природи;
- ♦ розвивати вміння користуватися порівняльними методами статистико-економічного аналізу, використовувати статистичні дані, що характеризують рівень та інтенсивність розвитку господарства країн світу, України, своєї області, адміністративного району, окремого господарства; вільно орієнтуватися на політичній карті світу та використовувати тематичні географічні карти для вирішення навчальних і практичних завдань;
- ♦ ознайомити з важливими географічними дослідженнями в Україні та світі, видатними вітчизняними економіко-географами;
- ♦ розвивати географічну, екологічну й економічну культуру, розуміння завдань, що стоять перед державою та світовою цивілізацією;
- ♦ сприяти полікультурному, толерантному, неупередженому сприйманню та доброзичливому ставленню до інших етносів, народів, груп, особистостей; розвивати в учнів інтерес

та повагу до культури свого й інших народів, прагнення зберегти і примножити культурну спадщину своєї країни, усього людства, учитися жити й працювати в полікультурному середовищі;

- ♦ виховувати в учнів особистісні риси громадянина України, загальнолюдську духовну ціннісну орієнтацію, сприймати ідеї гуманізму, демократизму, патріотизму, взаєморозуміння між народами, утверджувати ідеї демократії, добра та справедливості;
- ♦ готувати старшокласників до свідомої активної участі в суспільному житті української держави, усвідомлювати її роль і місце в Європі та світі, формувати в учнів співвідповідальність за долю України, Європи, світу;
- ♦ зіставляти географічні й економічні події та процеси, працювати з різними джерелами знань, самостійно добувати географічну інформацію;
- ♦ відстоювати власні погляди на ту або іншу географічну проблему, толерантно ставитись до протилежних думок; розвивати творче мислення, формувати власний погляд і критичне ставлення до інформації.

Особливістю програми профільного навчання географії є те, що вчитель може творчо підходити до реалізації її змісту, добирати об'єкти для вивчення та включати у зміст освіти приклади зі свого регіону (області, міста). Також, урахувавши рівень підготовки школярів, їхні інтереси і нахили, учитель може варіювати кількість годин і використовувати резервні години для проведення уроків систематизації та узагальнення знань.

МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР

Учителям географії та економіки щодо впровадження STEM-освіти

**О. М. ТОПУЗОВ, О. Ф. НАДТОКА, Н. О. ГОНЧАРОВА,
В. О. НАДТОКА, В. С. ЯЦЕНКО**

Сучасний світ базується на кількох областях досліджень фактично акумульованих через обставини повсякденного життя, він не розподілений на окремі предмети, дисципліни, частини знань. Таким чином констатується високий ступінь інтегративності наукових знань. Дані рекомендації направлені на мобілізацію зусиль усіх учасників освітнього процесу — здобувачів освіти та їхніх батьків (громадський сектор), учителів географії та економіки у закладах загальної середньої освіти, підприємців (приватний сектор) та інших зацікавлених сторін на засвоєння фундаментальних географічних та економічних знань в галузі сталого розвитку з метою забезпечення справедливої якісної освіти й сприяння навчанню впродовж усього життя.

Освіта XXI століття формується в еру когнітивного розвитку, еру науково-технологічного прогресу інформаційного суспільства, в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних, медійних і наноінженерних технологій, що стає підґрунтям і необхідністю, водночас, для реформування і модернізації національної системи освіти, підготовки професіоналів, висококваліфікованих кадрів, зокрема, майбутніх фахівців у галузі STEM-освіти.

Акронім **STEM** вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), інженерію (Engineering) та математику (Mathematics).

Наука (Science) є вивченням навколишнього світу, у тому числі законів природи, пов'язаних з фізикою, хімією, біологією, географією, а також оперуванням або застосуванням фактів, принципів, концепцій, пов'язаних з цими шкільними предметами.

Значення *географії* та *економіки* як шкільних предметів проглядається на тлі основних напрямів модернізації національної системи освіти, зокрема інноваційного розвитку природничо-математичної та інженерно-технічної освіти, де формується STEM-навчання, завдяки якому в учнів розвиваються інтелектуальні, новаторські, конструкторські, винахідницькі здібності,

формується технічна грамотність, уміння вирішувати складні завдання тощо.

Міждисциплінарність географії, властива їй природничо- та суспільствознавча спрямованість є потужним колектором узагальнення і трансформування результатів, отриманих іншими науками. Особливо яскраво її роль проявляється у висвітленні просторових і часових закономірностей. Ця її властивість набирає особливої значущості під час вирішення різноманітних завдань географічною наукою. Відомості з інших наук пересmisлюються географією, збагачуючи її, та використовуються для вирішення поставлених перед нею завдань. У подібному контексті можна відзначати інтегративне значення економіки, в її тісному поєднанні з математикою, географією та технологіями.

Беручи до уваги зазначений факт, можна констатувати, що географія та економіка, завдяки їхній інтегративності, міжпредметності та проникненні у різні галузі знань, мають високий потенціал для застосування у контексті STEM-освіти. Все це викремлює та поглиблює їхню профорієнтаційну роль як навчальних предметів, який через компетентнісні засади навчання готує учнів до майбутнього життя та професійної діяльності.

Географія, як шкільний предмет, якому властивий високий рівень дуалістичності, так як він містить у собі й природничу, й суспільствознавчу компоненти, відіграє особливу роль у розрізі STEM-освіти та формуванні економічних навичок учнів та підприємницької компетентності як однієї з ключових. Природничу компонента географії найбільш повно інтегрує в собі елементи багатьох природничих наук, які реалізуються через курси фізичної географії. Зокрема, вони представлені в курсі «Україна та світ: природа, населення». Крім цього, через призму економічної і соціальної географії, зокрема в курсі «Україна і світова економіка» ретранслюються знання економічного характеру, які необхідні для фінансової грамотності, осмислення функціонування економічних систем, розвитку дослідницьких, конструкторських здібностей, інженерного й інтелектуального мислення. Вони подаються через низку технологічних процесів, просторового вираження економічної діяльності, різнопланових засад виробництва.

Економічна освіта розвиває вміння орієнтуватися в навколишньому світі, розвиває навички раціональної економічної поведінки в якості споживача, найманого працівника, платника податків, формує фінансову грамотність і підприємницьку ком-

петентність. Вона опирається на основні інструменти перетворень, які передбачено в концептуальних засадах реформування середньої школи «Нової української школи».

Реалізуючи курс «Економіка» (10–11 класи) на профільному рівні, слід ефективніше використовувати методи і прийоми для формування навичок самостійної роботи здобувачів освіти, враховувати швидко змінні потреби місцевого ринку праці, технологічних прогресів, урбанізації і міграції, політичну нестабільність, екологічні проблеми, природні небезпеки і стихійні лиха, конкуренцію за природні ресурси, демографічні проблеми, зростання глобального безробіття, сталий характер бідності, і дедалі більшу нерівність та зростаючі загрози миру й безпеки. Практичне засвоєння знань про економічне життя суспільства забезпечить усім людям здобуття міцних базових знань, розвиток творчого і критичного мислення, набуття навичок спільної роботи, а також розвиток допитливості та сміливості.

Слід також акцентувати увагу здобувачів освіти на ключовій ролі економічної освіти, яка сприятиме ліквідації бідності, що допоможе майбутнім дорослим людям отримати гідну роботу, збільшить їхній дохід і забезпечить ріст продуктивності праці, яка сприяє економічному розвитку. Вона допоможе захистити дітей, молодь і дорослих, які постраждали внаслідок економічної кризи або збройного конфлікту, надаючи їм можливість налагодити своє життя та життя громади.

Важливою складовою цього процесу навчання економіки у лицейних класах освітніх закладів соціально-гуманітарного профілю є сприяння до метапредметних засад навчання. На фоні технологічних перетворень майбутніми учасниками ринку праці доведеться освоювати нові професії, адже, профорієнтаційна робота серед здобувачів освіти залишається пріоритетним напрямом освітнього процесу. Під час практичних робіт слід частіше ставити запитання на кшталт: «Як виглядатиме ринок праці у майбутньому?». Наприклад, за даними Міжнародного валютного фонду в 2017 році 90 % спеціальностей, які будуть затребувані в майбутньому, сьогодні ще просто не існують. До загальних цілей, які реалізуються під час вивчення економіки у класах усіх профілів навчання належить і оволодіння деякими прийомами економічного аналізу з використанням статистичних даних. Для досягнення цих цілей українська необхідна точна і своєчасна інформація економічного змісту (статистика). Адже статистика пронизує всі аспекти сучасного життя. Наприклад, статистичні

відомості, які зібрані під час обстежень і переписів населення та жилого фонду, планування, пов'язаного зі школами, лікарнями, дорогами і багатьма іншими об'єктами. Вони лежать в основі ухвалення багатьох важливих рішень.

Використовуючи інформаційні технології, здобувачі освіти можуть самостійно збирати статистичні дані, наприклад, з питань боротьби зі змінами клімату, поліпшення послуг у сфері освіти й охорони здоров'я, розширення можливостей жінок та інших найвразливіших осіб. Цифрові технології перетворюють сфери підприємництва, праці і державного управління. Прикладними завданнями можуть бути, наприклад, задачі із навчання оплачувати рахунки за комунальні послуги з використанням мобільних телефонів, ведення електронної торгівлі, яка сприяє реалізації своєї продукції по всій країні, розширення електронного доступу до державних послуг, які впливають на зниження масштабів корупції тощо.

Ключові компетенції нової української школи: уміння навчатися впродовж життя, спілкування державною та іноземною мовами, математична грамотність, наукове розуміння природи і сучасних технологій, підприємництво, інформаційно-цифрова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя гармонійно входять в дуалістичне поєднання економічної та STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації учня — як особистості, громадянина, фахівця. Таким чином, не лише математика, а й географія, що перебуває на перетині природничих і суспільних наук, виступають у ролі з'єднувального містка на тлі сприйняття учнями економіки, інженерії та технологій.

Упровадження напрямів STEM-освіти в навчальних закладах України сприятиме модернізації математично-природничого та гуманітарного профілів освіти, популяризації фінансово-економічних та інженерно-технічних професій серед учнів, підвищенню поінформованості про можливості їхньої кар'єри у науковій і технічній сфері, спрямуванню учнів (учениць) закладів загальної середньої освіти на свідомий вибір майбутньої професійної діяльності.

Оріон